TEXTE COMENTATE

Lyceum

Tabel cronologic
prefață,
note și
bibliografie:
MARIA SITTNER-PRICĂ

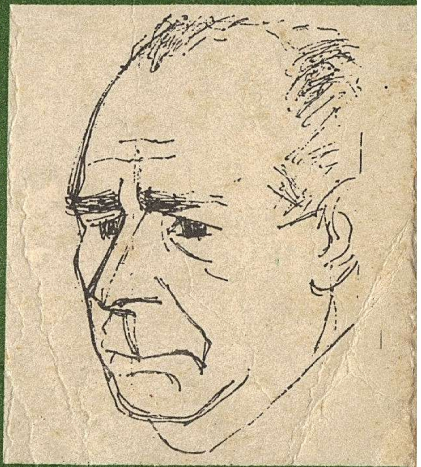

LUCIAN BLAGA

Meșterul Manole

EDITURA ALBATROS

MEȘTERUL MANOLE

DRAMĂ

Lui Sextil Puşcariu

PERSONAJE

VODĂ
MANOLE
MIRA
STAREȚUL BOGUMIL
GĂMAN
ZIDARII

Întiiul — a fost cîndva cioban
Al doilea — a fost cîndva pescar
Al treilea — a fost cîndva călugăr
Al patrulea — a fost cîndva ocnaș
Al cincilea
Al șaselea
Al șaptelea
Al optulea
Al nouălea

UN BĂIAT DE CURTE
COPII ȘI AJUTOARE
UN SOL ȘI DOI SULIȚAȘI
ALȚI SULIȚAȘI
TREI CĂRĂUȘI

BOIERI, CĂLUGĂRI
FEMEI, NOROD ȘI ROBI

Locul acțiunii : pe Argeș în jos. Timp mitic românesc. [1]

---

1 Prin această precizare, Lucian Blaga determină spațiul și timpul etnogenezei poporului român. Varianta românească a legendei se leagă de spațiul carpato-dunărean, prin biserica de la Curtea de Argeș, o capodoperă arhitectonică a artei medievale românești, ce se ivește la capătul unei îndelungate evoluții și înfloriri a stilurilor. În cadrul ei, tradiția cultural-artistică daco-romană a asimilat într-o formă originală influențele bizantino-balcanice, cît și cele provenite din contactul cu alte popoare din occident. Lucian Blaga leagă cristalizarea mitului de etnogeneza poporului nostru, întrucît o consideră o epocă de certe valori culturale, în care se încheagă matricea stilistică a poporului nostru, ca un prim nucleu determinant al specificului național.

ACTUL ÎNTÎI

Cămara de lucru a Meșterului Manole. Multe, foarte multe lumînări aprinse pe masă, pe blidar, în fereastră. Pe masă e un chip mic de lemn al viitoarei biserici. Starețul Bogumil, șezînd în fața mesei, privește drept înainte, din cînd în cînd clipește repede din ochi. Găman, figură ca de poveste, barba lungă împletită, haina de lînă ca un cojoc, doarme într-un colț, mișcîndu-se neliniștit în somn, cînd și cînd scoate sunete ca un horcăit și ca un suspin în același timp. Meșterul Manole la masă, aplecat peste pergamente și planuri, măsură chinuit și frămîntat. Noapte, tîrziu.

SCENA I

(Manole, Bogumil, Găman)

MANOLE : (*ducîndu-și mîna deznădăjduit prin păr*) Ajută-mă cuvioase, — altfel ! altfel ! — nu cu

sfaturi mai presus de fire ![2] O, cîte piedici și împotriviri !

BOGUMIL[3] : (*fără a se mișca, cu voce monotonă, ca a unuia care-și are un drum de la care nu se mai abate*) Nu mai măsura !

MANOLE : Nici magie albă nu fac, nici magie neagră. Împotriva cugetului, ochiul se mai bizuie încă —

BOGUMIL : pe măsurări ? De șapte ani tot măsuri cu cel unghi de aramă, și nici o izbîndă.

---

2 Concepția lui Lucian Blaga despre creația artistică se bazează pe propria sa experiență, potențată de o mare erudiție care se întinde de la vechile izvoare autohtone și hinduse, pînă la teoriile moderne ale epocii sale. În viziunea sa, arta este un simbol al puterii creatoare a artistului, care ține de esența sa intimă și nu poate fi atribuită unei puteri „mai presus de fire" (divine), întrucît opera este o întruchipare ce relevă geniul și talentul artistului. Ea rezultă din frămîntata meditație a creatorului, exprimată prin facultățile sale plăsmuitoare, fertilizate prin matricea stilistică originară a poporului din care descinde artistul.

3 Numele este ales după cel al preotului bulgar, presupusul fondator al unei secte creștine, apărută în Bulgaria la începutul secolului al X-lea ca protest împotriva feudalizării țării, a cărei învățătură este răspîndită sub numele de bogumilism în Serbia, Bizanț, Bosnia etc. Adepții lui credeau într-un dualism al *binelui* și *răului*, după care Satanail a creat lumea în materialitatea ei, iar Dumnezeu i-a dat spiritul, astfel încît în om sînt întruchipate ambele principii. Ritualul religios cît și structura bisericii lor erau deosebit de simple și răspîndite în masele țărănești. La noi, influența bogumilismului s-a făcut simțită în folclor, ca motiv de legendă, și în scrierile apocrife.

MANOLE : Ce să încep ?
BOGUMIL : Ți-am spus.
MANOLE : Nu. Eu nu !
BOGUMIL : Va trebui.
MANOLE : Bolta ce s-a prăbușit ieri n-a fost prea grea. Cercetează și tu. N-am așezat temeliile pe șovăiala nisipului. Adîncimile și înălțimile, a suta oară le măsur. Socotelile sunt bune, tăiate în cremene toate. Și cele pentru arcuri și cele pentru laturi, deopotrivă spre miazăzi și miază-noapte. [4]
BOGUMIL : De-acum tac. Orice alt cuvînt e de prisos.
MANOLE : Părinte Bogumile, ajută-mă !
BOGUMIL : Numai în iad se socotește. Acolo, în împărăția virtuților întoarse, toate sunt după mă-

---

4 Artistul făurește în cadrul procesului de creație opera de artă prin care contribuie, într-o măsură mai mare sau mai mică, la recrearea universului. Prin creația sa, acesta tinde spre universal, dar ea este și mărturia imaginației creatoare ce însumează puterea „formativă" și cea „sensitivă", prin care se imprimă operei finite esența și structura puterii plăsmuitoare a artistului, care, în totalitatea sa ca ființă în acțiune, este orientat prin rațiune și sentiment. Formulările raționale sînt necesare în momentul creației, dar nu și suficiente. Ele reflectă o unilateralitate spirituală, ce ar reda o lume diminuată, parțială, în locul uneia complexe și viguroase, din care să rezulte generalul uman prin particularul operei. În această ordine de idei, Lucian Blaga susține : „Nu numai cu rațiunea materială va trăi omul, ci și cu duhul". (Blaga, L., *Incercări filosofice*, Edit. Facla, Timișoara, 1977, p. 52).

sură : și coarnele dracilor, și cozile galbene. Acolo numărul stăpînește în întocmiri, în sinoade, în bolți și în clădiri... Privește numai cu luare-aminte semnele roșii de pe pergamentele astea afurisite : unele țapene, altele șerpuitoare și-ntortocheate. Orice număr pare o iscălitură schimonosită de drac. Uite, numărul ăsta trebuie să fie iscălitura lui Mamon, că are burta mare. Asta a lui Scaraoțchi, că e subțire și pare uscată de tusea cea seacă. Asta trebuie să fie a lui Molah, că se sprijinește cu îngîmfare în sceptru. Asta trebuie să fie a lui Belzebub, că-i flutură steagul nerușinării pe cap. Vezi barba mea ? Sunt bătrîn, dar socoteală în viața mea mult greșită — încă n-am făcut. Și dacă totuși fac, o fac ca în ceruri : zic unu și gîndesc trei. Mă jur pe Paraclit. În împărăția lui Dumnezeu, a socoti e un păcat ceva mai mic decît necinstirea sîmbetii, dar neapărat mai greu decît călcarea poruncii a șasea. Nu, Manole, pe mine nu mă prinzi în jocul acesta necurat. [5]

---

5 Bogumil se opune rațiunii și științei, întrucît ele sînt elemente prin care omul se împotrivește unui destin orb, străin de el, ce-l condamnă la pasivitatea credinței. Prin știință și creație omul devine stăpîn pe forțele potrivnice ale naturii și își făurește propriul său destin. Această atitudine a omului creator de opere perene este un act revoluționar, o răzvrătire împotriva convenției prin care se opune dogmei, ce proclamă credință și supunere. În subiectivitatea sa mistică, staretul nu se sprijină pe argumente sau pe logica obiectivă, ci pe analogii formale, după care cifrele se aseamănă cu demonii iadului.

MANOLE : *(se ridică amenințător)* Cine-mi dărîmă zidurile ?

BOGUMIL : Încotro amenințî, Manole ? Spre stînga, unde în clipa aceasta răsare o zodie nebună, spre dreapta, unde norocul apune ? Spre puterile de sus, sau spre cele de jos ?

MANOLE : În toate părțile, Părinte, în toate părțile. Sunt veșnic la început de drum. Se petrec lucruri necurate pretutindeni. Între pietrele atîtor împotriviri, care voință nu s-ar fi măcinat pînă acum ?!

BOGUMIL : *(După un lung suspin).* (Pauză scurtă). Într-o seară am ieșit pe malul Argeșului. Apele erau crescute pînă-n gura vadului. Și în năvala apelor — un sicriu plutind văzui. Apoi altul — pe urmă altul — pe urmă cinci — pe urmă zece — și tot mai multe — pe urmă fără de număr — ca o plutire de trunchiuri spre marile ferestraie. Și cum n-a fost vedenie, trebuie să cred că a fost aievea. Tot atît de adevărat e că în sat copiii nu mai cresc și țîța femeilor nu mai dă lapte. Printre oameni umblă vîntul cu veștile. Zidurile tale s-ar prăbuși, fiindcă le clatină strigoi neliniștiți. Într-o zi au dezgropat cimitirul și, ca să nu mai rămîie nici un mort în pămînt, au dat drumul sicrielor pe Argeș... O săptămînă întreagă au tot venit pe Argeș cele o mie de sicrie — sunînd surd ca buți hodorogite.

(cu un suspin)

Ci eu știu că nu morții răi zădărnicesc înălțarea bisericii. Mai sunt și alte puteri, mai mari decît morții răi. [6]

MANOLE : Ți-am spus, să nu mai vorbim.

BOGUMIL : Și eu ți-am spus : lasă-mă să mă rog. Dar tu nu vrei să faci jertfa, și pe mine nu vrei să mă lași să mă rog.
(se ridică)
Mă duc !
Femeile noastre au ieșit lîngă rîu la miezul nopții și au stins lumînări în apă, pentru a dezlega blestemul, dacă e blestem. Dar nu a fost. Tu ai aprins candelă deasupra chipului mic — tot în zadar. Un singur lucru mai poate să ajute.

MANOLE : A fost odată săpat în piatră : Să nu ucizi. Și alt fulger de atunci n-a mai căzut să șteargă poruncile !

BOGUMIL : Mă duc să mă rog. Pentru tine — eu, nevrednicul — ca să învingi zădărniciile.

MANOLE : (strigă) Cum e ? Cine e ? Ce e ?

BOGUMIL : Nu e apă și nu e foc — sunt puterile ! [7]
Ele disprețuiesc întinderea locului și ies cînd vor

---

6 Practica magică și superstiția, ca o formă de religie primitivă păstrată în folclor, sînt utilizate de Lucian Blaga pentru a imprima conținutului dramei tradiția specifică spiritualității românești, conform căreia forțele răului erau silite la supunere în favoarea binelui. Scena se caracterizează printr-un umanism profund. Ea relevă participarea activă a poporului la frămîntările meșterului creator, a insulei descins din rîndurile sale, ce făurește o operă utilă societății.

7 Elementele materiale apar opuse forțelor spirituale după dogma bogumilică.

de subt legile vremii. Le crezi aici, și ele din întîia beznă răspund. Le crezi acolo, și ele dănțuiesc cu înfricoșare în noi. Zi : Doamne, Doamne.

MANOLE : Doamne — Doamne, de ce m-ai părăsit ?

BOGUMIL : Străbătut de roșața amurgului, cobor de la mînăstire aici. După miezul nopții bat drumul înapoi. În fiecare zi mai aproape de pămînt, barba mi-o piaptăn prin spini. Acasă mă rog. Aici mă rog — și pe drum, și pretutindeni. Pentru tine și pentru biserica ta, pentru tine și steaua răsăritului. Lipsește încă ceva, dar nu suntem părăsiți.

GÂMAN : (sare dintr-o dată în picioare, cuprins de panică, cu glas greu) Meștere, Meștere, Meștere. (încet de tot.)
Meștere !

(Apoi, tot mai tare.)
Se deschid porțile fără de chei. Acum iese o putere ce gîlgîie, acum o zburătoare în văzduh s-azvîrle, acum o cărămidă, acum un os, acum un cap — ochi bazaochi, frunte vălătuc — toate negre, nici una curată. Asta ce-i ? A-ù, a-ù, a-ù ! *Pomilui nas, Bòje moi !* Tăria albastră a lumii plesnește, bul-bul-bul se suge balta ! Iată stihii frecate una de alta și pietre sfărîmate în fălci subtpămîntene. Huruie moara smintelilor dedesubt și se învîrte. De acolo, în pofida noastră, și de mai departe, se dă drumul sorților. Ce stați ? Ce întrebați ? Puteri fără hoimă n-au de lucru și macină din stîncă făină pentru gurile morților. E o învîrtire. E un vîrtej. Și auie trist, cu amenințare, ca în noapte de început, ca în

noapte de sfîrșit[8]! *Pomului nas, Bòje moi!*
(amîndoi îl privesc cu fiori)

MANOLE: Zmeul nostru bătrîn visează rău și ghicește faptele depărtărilor.

BOGUMIL: Îl ard tălpile, parc-ar călca în strachini cu lapte fierbinte pentru cîini.

GĂMAN: (agitat) Subt vrej de-acolo se aude a-a-a-a prelung, u-u-u! De dincolo e-e-e ca un rîs. Că sunt puteri fără grai, numai așa: i-i-i! Puteri nebotezate și fără de nume, prin berbeci de cetate, la față fără măsură, prin poreclă rușine și scîrbă. Le alungi cu crucea, ele răspund cu ură. *(Se scutură fantastic, împrăștiind din lînă nisip*

---

8 Găman este un personaj simbolic care întruchipează mentalitatea primitivului, ca un atribut originar al psihicului artistului creator. În viziunea lui Lucian Blaga, primitivul subordonează idei magice, care țin loc de substanță sau putere magică, iar aceasta este mai mult trăită decît gîndită. Puterea și substanța magică se transmit prin contaminarea ființelor similare. Astfel Găman asistă în somn, prin analogie, la manifestările spiritelor negative. El recurge instinctiv la gîndirea magică pentru că astfel își creează mediul originar necesar condiției sale de viață. Magicul îi dă o anume perspectivă, după care zidurile se surpă pentru că în făurirea lor nu au fost contracarate de o altă forță mai puternică, care să se opună stihiilor. Dar Manole refuză această idee, experiența sa este a artistului original care, prin opera sa, își exprimă intensitatea trăirilor. Pe plan literar, prin Găman, autorul conferă mitului o profunzime originară românească, iar prin faptul că-l opune lui Manole, conflictul dramatic cîștigă în consistență. Găman nu întruchipează doar un plan al conștiinței, ci un personaj în acțiune.

și pământ cu un sunet prelung, sinistru, neîncetat; imită zgomotul, ce-l aude de sub pământ). a-ù, a-ù, a-ù ! ! ! Rîcîie subt pămînt, a-ù, departe, subt munte ! ! Și în împărăția de subt picioare vr-vr, vr-i-î-i-î ! ! ! *A-ù, a-ù ! (se scutură enorm, sare pietriș din lînă pe pergamente)*

Le dîrdîie dinții — se scutură necuratele, o, o ! Nu e nimeni să sprijinească zidurile ? Cu spatele vreau să le țin. Zidul se mișcă, se zbate în friguri pămîntul. Și nu sunt friguri de născare, ci friguri de prăbușire ! Vr-vr — vr-u-u-uuu ! ! ! Orăcăie în pustiire — aici broaștele, dincolo puterile marile ! Bu tăvăluc ! Cau-cau-cau !

BOGUMIL : De ce nu-l trimiți să se culce în podul cu fîn ? Prea ne sperie în fiecare noapte !

MANOLE : Smucește-l de mînecă sau toarnă-i pe rană ulei din candelă.

BOGUMIL : Păcat că are doi ochi în loc de unul la rădăcina nasului, altfel căpcăunul ar fi întreg și fără metehnă !

(își udă mîna într-un vas cu apă și-l stropește pe față.)

Grozav se muncește. Noapte de noapte, că nu știi cum mai trăiește. Trezește-te, Gămane !

GĂMAN : *(se trezește.)* O, o, *Bòje moi !*

BOGUMIL : Să nu te vadă vreun copil sau vreo femeie slabă la băierile inimii, că ia de la tine boala căderii ! ! ! Trezește-te, Gămane ! ! Te ții de mînă cu poreclitele și joci tontoroiul în jurul nostru.

GĂMAN : *(își duce mîna peste frunte, prin păr, scîncind ca un copil cu un glas nespus de nefericit)*

O, o, o ! Sărac sufletul meu, amărîtă inima mea ! O, o, o ! *Izbăvi nas, Gòspodi ! (se duce iarăși la loc, se trîntește acolo în somn)*

MANOLE : *(către Bogumil)* Mai degrabă decît credeam o să apară păzitorii de noapte, vestindu-ne prăbușirea. Părinte, inimă de serafim îți trebuie să nu te cutremuri de arătările lui. Stăm neajutorați ca niște păsări mari speriate de tunet.

BOGUMIL : *(ascultă în noapte)* Ochiul cerului să ne păzească. Ascultă — coceni de brad cad pe șindrilă — poc, poc ! Ca un deget care bate-n coperiș. Manole, nu crezi oare că însuși timpul zorește ? — Da, inimă ne trebuie — rece ! Și mai ales ție — sînge rece de șarpe sau serafim. Sufletul unui om clădit în zid ar ține laolaltă încheieturile lăcașului pînă-n veacul veacului [9]. Nu vrei să pui odată capăt acestei griji ? Ce e trupul ăsta ? Rîia sufletului. Făptuiește, nu cumpăni ! Sufletul iese din trupul hărăzit viermilor

---

9 Bogumil este prezentat în dramă ca un mistic aservit puterii divine, unui Dumnezeu supracategorial, la care se poate ajunge printr-o stare de extaz, mai presus de cunoaștere. Starețul face apel la supralogic, ca un refugiu din neputința înțelegerii raționale, așa încît sfatul său este străin concepției artistului, care-l respinge. Creația, după Lucian Blaga, nu este de inspirație divină. El nu acceptă misticul nici în creația mitică, ceea ce constituie un punct de susținere viabil al mesajului artistic.

albi și păroși și intră învingător în trupul bisericii, hărăzit veșniciei. Pentru suflet e un cîștig. Manole, fă-ți cruce largă și picură-ți pe inimă ceara aceasta topită : numai jertfa cea mare poate să ajute !

MANOLE : Din singurătate am purces să clădesc, dar veșnic în vuiet și larmă ropotul de copite subpămîntene vine cu noaptea — și în vîrtej, cărămidă de cărămidă se sfarmă. Cu uitătură din altă lume, tu îmi șoptești aceeași povață : Jertfa ! Ci eu, părinte, nu pot, nu vreau și nu pot ! ! Pentru a fi bun de-o ispravă atît de întunecată, trebuie să fi clădit mai puține altare decît Manole și trebuie să fi fost cel puțin un an călău la curtea domnească. Inima mea speriată nu e pentru asemenea fapte. Biserica mi se cere, jertfa mi se cere. O, părinte, cît e de greu ! Nicăiri gîndul nu încetează să se frămînte. Cînd văd copaci îmi zic : Iată copaci — sprijin porților. Și stau și privesc. Cer albastru cînd văd, îmi zic : De ce nu vrea fapta să mi-o binecuvînte ? ! Și mă ridic și mă uit. Pretutindeni pasul mi-l aud în biserică crescînd subt răsunetul bolților. În cîmpul duminecii i-aud clopotele. Pe șes o văd întoarsă în apa morților. Înălțarea ei veșnic întîrzie, și pămîntul se scutură. Nimic nu ajută — ce să fac ? Totul a fost în zadar — ce începem ? Încă de-o mie de ori, lucrare de nebun înainte îmi flutură. Pînă la sfîrșitul zilelor, încă o dată și încă o dată, de nenumărate ori în deșert și iar în deșert ! Nu, din chinul acesta nu voi scăpa nici mîne, nici poimîne, și schelăria nu va rămîne

în dreaptă trăinicie pentru catapeteasmă nicio-dată ! ![10]

GĂMAN : *(scîncind.)* O, o, o, sufletul meu !

MANOLE : Suspină, Gămane, nu numai pentru adînca ta amărăciune, ci și pentru a noastră, a tuturor deopotrivă. Că suntem drepți și ni se răspunde strîmb. Și fără nădejde suntem ținuți în tinda înfăptuirei.

BOGUMIL : Eu mă duc. Cetele de sus să-ți lumineze hotărîrea. În drum mă voi ruga pentru liniștea ta, la întîia cruce. La a doua și la a treia.

MANOLE : *(îl oprește, se cufundă în gînduri)* Rămîi încă.

BOGUMIL : Ce e, Manole ? Ce cumpănești ? Ce chibzuiești ? Ce nu intră în numere ? Ce nu se lasă măsurat ?

MANOLE : Jertfa aceasta de neînchipuit — cine — o cere ? Din lumină, Dumnezeu nu poate s-o ceară, fiindcă e jertfă de sînge, din adîncimi, puterile necurate nu pot s-o ceară, fiindcă jertfa e împotriva lor.

BOGUMIL : Firește, cît timp cîntărești, așa este. Pe întîiul nu ți-l poți închipui crud, cum pe cele-

---

10 Idealul în artă îl urmărește obsedant pe Manole, care trece prin diverse și multiple procese de conștiință pînă să-și atingă scopul — opera în finalitate ei. Alegerea materialului, în care să-și transpună intensitatea trăirilor ca sens și formă, constituie o etapă importantă în cadrul procesului de creație artistică. În înverșunarea sa, Manole rămîne cu demnitate fidel sie însuși, se zbate împotriva necunoscutului și încearcă cu toate posibilitățile sale să cîștige teren pentru realizarea unei opere spre folosul omenirii.

lalte nu le închipui fără de minte. Dar crezi tu oare că măsuri și înălțimile, și adîncimile sorții cu plumbul atîrnat de sfoară ? Și dacă întru veșnicie bunul Dumnezeu și crîncenul Satanail sunt frați ? Și dacă își schimbă obrăzarele înșelătoare, că nu știi cînd e unul și cînd e celălalt ? Poate că unul slujește celuilalt. Eu, stareț credincios, nu spun că este așa, dar ar putea să fie. Și-atunci, toate socotelile minții stîngace sunt fără de rost și singură stăpînitoare rămîne credința sîngeroasă, pe care noi oamenii o aducem cu noi din întunecime de veac. Cine vrea jertfa ? Întrebările noastre nu răzbat pînă-n prăpăstiile albastre, de unde ni s-ar putea răspunde, de aceea în nici o vorbă de-a mea nu vei găsi nici o umbră de întrebare. Noapte bună, meștere ! Voi întîlni hotărîrea ta la cea din urmă cruce. [11]

(îi pune mîna pe umăr, așteaptă)

MANOLE : *(nu răspunde)*

BOGUMIL : Noapte bună, meștere.

---

11 Ideea mistică fiind supralogică, argumentele stareţului sînt iraţionale, ca un principiu al conduitei celui ce se află în slujba dogmei. Dar mai importantă ni se pare viziunea lui Lucian Blaga despre religie, ilustrată din perspectiva concepţiei populare. Poporul acceptă doar evidenţele întîlnite şi acumulate în activitatea practică profesională şi socială. Lui îi este specifică cunoaşterea comună în cadrul căreia se operează cu automatisme mintale derivate din experienţa cotidiană. Astfel Dumnezeu este întruchipat în mod laic, cu apucături perfide, iar în înţelegere cu Satanail, el se opune omului.

MANOLE : (frînt) Noapte bună. Mi-așa de greu, părinte...

BOGUMIL : *(iese prin ușa din stînga)*

SCENA II

(Manole, Găman)

MANOLE : *(în picioare lîngă masă, pune mîna pe chipul mic al bisericii)* Povara bisericilor și-o ține pretutindeni cu umilință pămîntul. Grea este țara de lăcașuri sfinte. De lemn sau de piatră, ele stau neclintite cum e carul cel mare deasupra furtunei. Numai pentru minunea mea nu se găsește var destul de tare s-o lege, și piatră necuprinsă de blestem s-o sprijinească subt ceruri. Unde-i piatra care nu se va clătina și unde-i Zidarul cel mare ? Prin pămîntească alcătuire — slăvindu-l, m-am depărtat oare prea mult de el ? — Trăim în neștire și poate că totul se-ntîmplă la fel. [12]

GĂMAN : *(sare în panică)* Meștere, Meștere, Meștere ! *(încet)* Meștere ! *(se scutură)*

MANOLE : *(stă neclintit în tristețe)*

---

12 Activitatea artistică este precumpănitor rațională (conținut, scop, tendințele creației etc.), ea implicînd și elemente inconștiente (intuiția, inspirația, impulsuri subconștiente etc.). Neliniștea productivă și tensiunea interioară a artistului este opusă postulatelor și profețiilor preotului, căruia realitatea i se refuză, iar conflictul de idei dintre personaje contribuie la declanșarea forței creatoare a meșterului.

GĂMAN : U-u-uuuu ! Se umflă gușile ! Scrîșnește ca din măsele grozave — ies flăcări din foi ! Încăierarea nu se oprește. Neguri se vînzolesc. Spre noi, vîrtejurile cresc. Întinde-ți mîinile ! Îndoaie-ți genunchii ! ! E ziua de apoi ! *Bòje moi, Bòje moi* ![13] Cine mă trimite de aici ? Rămîn aici, Manole, lîngă tine rămîn. *(se trezește)* Ce faci, Manole ? Nu mai fi trist ! *Gòspodi, pomòlimsea* ! Biserica ta astăzi încă nu e nimic — dar cineva ne numără pașii.

MANOLE : Da. De jos ni se numără, dar de sus — nu.

GĂMAN : *(privește cu uimire bisericuța)*

Ce-i biserica ta ? Și ce vor schimonositele, deșiratele și coclitele ?

Ce gînduri, Manole ? Cu adevărat de nici un folos nu este să ne tot întrebăm. Meștere, să nu mai tîlcuim. Manole, sunt mai bătrîn decît — Manole, de sfîrșit nu sunt departe. Meștere — biserica ta — mă vreau clădit în ea eu ! Sufletul

---

13 În critica literară, Găman este considerat un reprezentant al evului mediu românesc. Astfel Ion Marin Sadoveanu îl considera un „...zmeu al pămîntului acesta, zmeu vechi — pămîntul însuși frămîntat în barbaria și vechimea lui de același apocalips al unei credințe răsăritene, pentru lauda căreia trebuie să se înalțe biserica. «*Pomilui naș, Bòje moi* !» Gîngăvitul dureros și inconștient al zmeului lunatec, care în acest întunecat ev mediu al nostru, mormăie slavonat (...) e ornamentul necesar și caracteristic." (Sadoveanu, Ion Marin, „*Meșterul Manole, dramă în cinci acte de Lucian Blaga*, în „Gîndirea", IX, nr. 4, apr. 1929, p. 158.) După părerea noastră,

meu s-o tot ocolească, abia şoptind şi abia mişcîndu-se, ca o boare bătrînă şi fără de moarte.

MANOLE: Totul e în zadar. Tu eşti zmeul meu nebun şi sfînt. Culcă-te, sau întoarce-te iar. Întoarce-te iar de unde ai venit. În pădurile cu bărbi şi cu iezere — e locul tău, unde sălbăticiuni îşi bagă botul în sicriul apelor. În bruma ochiului vîrsta ţi-e scrisă, şi-n glas! Numeri mult peste o sută de ani? [14]

(v. şi replica următoare) Găman este întruchipat mult mai uman decît starețul. Oferta sa este de o măreție eroică, specifică omului cu conştiinţă morală izvorîtă dintr-un umanism originar. Prin atitudinea sa, Găman tinde spre nemurire, dar şi spre salvarea unei alte vieţi, ca o comportare părintească. Este capabil de autosacrificiu în favoarea copiilor. El se vrea un reprezentant al stratului mumelor, căruia magia nu îi este străină. Astfel, personajul este o expresie a generozităţii arhaice a neamului nostru, care aspiră la realizarea unor valori perene.

14 Lucian Blaga creează o imagine a spaţiului originar de existenţă a poporului român, din care viziunea „paradisiacă" nu lipseşte. Dar aceasta ne transpune, prin mit, într-o epocă îndepărtată, în care omul a trăit în interdependenţă cu natura. Imaginea lui Găman aduce cu zeul Pan autohtonizat, cum apare el creionat în volumul de poezii *Paşii profetului* (1921). În piesă el este conceput ca un însoţitor al meşterului, ca un alter-ego al conştiinţei sale, obligîndu-l prin prezenţa sa să ţină cont de cerinţele epocilor străvechi pentru a nu se îndepărta de specificul naţional. Găman este prezent, ca personaj, doar în etapa frămîntărilor artis-

Zmeule, pădurosule, bunule, ce înseamnă puținul că ne dăruim pe noi alături de jertfa cea mare, ce ni se cere ?

Și ni se cere jertfa cea mai mare.

Culcă-te și dormi.

GAMAN : Dorm, dorm. Cu urechea pe sorbul pământului.

(se culcă iar în colț, scîncind)

MANOLE : Dormi numai, dormi, că eu rămîn de pază. *(se așază la masă)*

Înăuntru un gol se deschide — mîhnire fără întrebări. Deasupra întuneric se-nchide — deznădejdea nesfîrșitelor încercări. Mi se mistuie somnul și sîngele. Ar trebui să-nchid ochii, dar pleoapele de lume nu mă despart. Lăuntric, un demon strigă : Clădește ! Pămîntul se-mpotrivește, și-mi strigă : Jertfește ! Ah, Doamne, totul e încă neîntrupat. Jos, apele se răscoală împotriva pietrelor reci. Sus, stihiile se ridică împotriva legii de veci. În adînc, vifore prind să ne-

---

tului legate de proiectul creației. De aceea dispare în actele II, III și IV — în care construcția se încheagă și se desăvîrșește — ca să reapară în ultimul act, nu numai din nevoi compoziționale, ale armoniei formei, ci pentru ca puterea sa vizionară să anticipeze deznodămîntul, întărindu-i lui Manole hotărîrea de a renunța la viață, întrucît după concepția justițiară a poporului jertfa omenească trebuie plătită cu aceeași jertfă.

cheze. Nici o încercare nu vrea să-nceteze. Visul s-a tot îndepărtat spre veşnicul niciodat'[15].
(Intră Mira.)

SCENA III

(Manole, Mira, Găman)

MIRA : *(vine din dreapta, apare în uşă într-o simplă cămaşă lungă, albă, desculţă)*
Manole, pot să viu ?

MANOLE : Vino, Mira, vino.

MIRA : Nu mai e nimeni aici ?

MANOLE : Starețul a plecat.

MIRA : Şi mătăhala ?

MANOLE : Doarme.

MIRA : Să viu ?

MANOLE : Vino.

MIRA : (vine în odaie) Nesuferitul acela, bine c-a plecat ! Ce-aţi tot vorbit ? *(stinge, sărind, pe rînd lumînările)* Am tras cu urechea la voi, dar n-am prea înţeles... cînd şi cînd cîte-un cuvînt...

---

15 Frămîntările lui Manole sînt cele ale creaţiei, redate de Lucian Blaga printr-o mare intensitate tragică, pe fondul încercărilor vieţii, prezentate aici într-o formă metaforică. Zbuciumul este bine conturat artistic, autorul face o introspecţie a psihicului artistului într-un moment culminant al creaţiei în genere, şi prin aceasta depăşeşte cadrul legendei transpunînd totul în planul creaţiei artistice. Prin frămîntările sale, Manole reprezintă artistul care se opune forţelor ostile muncii creatoare.

deznădejde... Paraclit... socoteli... ziduri... credință... suflet...
(la fiecare cuvînt suflă cîte-o lumînare și o stinge strengărește)
pămînt... Nu vreau să mai știu nimic de toate astea...
Ce încurcătură de graiuri! Om să fii — să înțelegi ceva [16].

---

16 Mira este personajul feminin care cucerește prin farmecul ei natural. Despre ea, Ion Marin Sadoveanu spune: „...socot acest personaj ca pe cel mai izbutit rol de ingenuă din literatura dramatică românească, și printre cele mai bune din literatura dramatică străină" (*op. cit.*, p. 160). Ca reprezentantă a poporului, Mira gîndește empiric. Puterea ei de observație dublată de analogia spontană o ajută să facă legătura între aspecte și momente depărtate și disparate ale unui complex empiric, între care în mod științific nu se poate stabili o legătură. Este modalitatea de orientare a omului din popor într-un anume spațiu și timp calendaristic. De aceea Mira rămîne dezorientată în lumea omului de știință, a artistului, a starețului („Stafia întunecată") și a lui Găman („mătăhala"). Limba lor ca sistem de referință e considerată o „încurcătură de graiuri". Mira are și un pronunțat simț stilistic. După concepția lui Lucian Blaga, puterea de stilizare este o trăsătură specifică a poporului nostru. „Nu e arta noastră populară și astăzi încă o artă care înlocuiește detaliul cu abstractul? Țăranul stilizează la fiecare pas. Cînd își pictează icoanele pe sticlă sau pe lemn. Cînd își țese scoarțele. Cînd își clădește bisericile" (*Încercări filosofice, op. cit.*, p. 190). Așa se explică faptul că Mira va participa la realizarea estetică a operei soțului ei, prin simțul acesta stilistic, care-i conferă o anume sensibilitate și contribuie la completarea profilului său uman.

MANOLE : Vino, Mira. Nu le stinge pe toate.

MIRA : Pentru noi, lumina ceea din colț ajunge. Nu crezi ?

(se așază la el pe genunchi și-și bagă mîna în părul lui)

Meșterul meu era pe cale să se certe cu cerul ?

MANOLE : *(o privește lung)*

MIRA : Și te-ai dat la descîntece — uite, ai presărat nisip pe pergamente.

MANOLE : E din cojocul lui Găman. Cînd se scutură, iese din el colb și nisip, ca dintr-o vînturătoare.

MIRA : E grozav. *(suflă de la distanță spre singura luminare ce-a mai rămas aprinsă pe masă)*

MANOLE : N-o stinge.

MIRA : *(ia mîna lui Manole și acoperе cu ea mucul lumînării. Lumînarea se stinge)*

Vreau să nu mai visezi. Ce ții lumînările tot aprinse ?

MANOLE : Voiam să lumineze ferestrele, păzitorii să găsească drumul în noapte.

MIRA : E tîrziu ?

MANOLE : După cîntatul buimac al cocoșilor — miezul nopții.

MIRA : După oiștea Carului Mare trebuie să fie mult mai tîrziu.

Noapte de noapte starețul te ține de vorbă.

Manole, pierzi prea mult somn.

MANOLE : De șapte ani pierd credință, pierd ziduri și somn. Nici tu n-ai dormit ?

MIRA : M-am molipsit de neodihna voastră. M-am zvîrcolit în cămară.

Am ieșit pe prispă.

Am intrat. Am ieșit.
Mai poate cineva dormi ? Namila se tot scutură, ca un munte.
Păsările din streșini stau cu ochii deschiși spre nevăzute primejdii [17].

MANOLE : Eu — aici era să bat cu pumnii în porțile de sus.

MIRA : Manole, știu. Tu, tu, inimă fără odihnă, gînd treaz, visare fără popas.
Mai lasă zidul. Mai lasă turlele. Rod iarăși grijile negre ?

MANOLE : Lîngă tine blestemul nu găsește cuvînt.

MIRA : Fruntea asta nu se mai netezește niciodată ?
Manole, apleacă-te și surîzi. Uită-te în ochii mei. Ce ascunzi în tine ?

MANOLE : Frică, Mira. Frică de drumul pe care mă găsesc. Că nu știu unde sunt și unde duce. Și nu știu dacă suie sau coboară.
Și nu știu dacă m-apropiu sau mă depărtez. Ce bine că ești aici ! Tu început și sfîrșit, tu totul [18].

---

17 Ca o adevărată femeie din popor, Mira observă semnele neliniștitoare ale naturii ce devin pentru ea prevestitoare. Acestea se alătură frămîntărilor legate de creație pe care le trăiește soțul ei și fac să crească tensiunea dramatică din cugetul personajului.

18 Frica apare aici ca un sentiment al geniului creator rămas singur cu arta sa, prin care se împotrivește transcendenței, morții. În frămîntarea creatoare, în nesiguranța dibuirilor, artistul găsește un reazem în armonia căsniciei sale. Întrepătrunderea acestor două planuri ale existenței sale completează profilul uman al personajului. Prin atașamentul său față de semeni, Manole din drama lui Lucian Blaga apare mai umanizat decît personajul legendar.

MIRA : Meșterul meu — visează. Pentru el femeia adusă de peste apă [19] nu e tocmai totul, dar să zicem jumătate din tot. Cealaltă jumătate e ea. *(arată spre bisericuță)*
Și cu drept cuvînt. Las', las', nu tăgădui ! Nu mă supăr deloc că mă pui în cumpănă cu minunea asta înfricoșată de puteri.

MANOLE : Între voi două, nici o deosebire nu fac, pentru mine sunteți una.

MIRA : *(șăgalnic.)* Iată pentru ce în fiecare dimineață zic : ce bine că nu vrea să se înalțe !

MANOLE : Gîndești că prea mult m-aș duce să-mbrățișez piatra, nu-i așa ? Și că ziua mi-aș pierde-o mîngîind bolțile. Te temi că noaptea mea ar fi o veșnică odihnire pe trepți, iar turla, sabie între mine și tine.

MIRA : Astea n-ar fi pricină de griji, dar s-ar putea întîmpla într-o zi — pe ea s-o numești Mira, iar pe mine — biserica ta. Și zăpăceala ar fi cumplită — ha-ha !

---

19 Lucian Blaga implică în text și motive din alte variante ale baladei. „Mira, femeia adusă de peste ape..." e o aluzie la un motiv de circulație universală, ce vorbește despre orașe, biserici, în genere capodopere arhitectonice scufundate, din timpuri îndepărtate, în ape. Dintre acestea D. Caracostea analizează varianta din colecția C. N. Mateescu, în care icoana înălțată în timpul zilei piere noaptea, se retrage în iezerul din apropiere, pînă cînd acesta este secat și în locul său se înalță biserica. Totodată ea apare și ca un simbol al vieții și al purității, calități necesare în cazul unei jertfe atît de mari.

MANOLE : Lăcașul prilej neîntrerupt ar fi pentru tine — de răutate și joc.

MIRA : Nu, Meștere, iacă, glumesc, (*se uită la ornamentele bisericii*)
Întoarce-ți puțin jucăria... să văd și turlele... Așa — încă puțin — în cealaltă parte. Știi, de multe ori mă gîndesc, ce-ar fi dacă niciodată — dar nu ! Lăcașul acesta odată va sta — deocamdată stă numai pe masă — într-o zi va sta însă și între dealuri.
Privește aici, Meștere. În adevăr nu mi-e de glumă, uită-te și tu. Ferestrele sunt prea mici, ca niște ochi adormiți. Turlele prea joase. Nu găsești ? [20]

MANOLE : Da, nu zic. Ea e bucuria noastră de la început, rostită în cîntec de cărămidă și var. Prin suferință pînă la urmă multe se mai pot desăvîrși.

MIRA : Prin suferință ? Neapărat. Cum te cunosc, nu te-ai da înapoi nici de la una și mai mare. Noroc că nu vine. Și cum ? Dintr-o închipuire sau faptă să-ți vie ? Ți-o dorești înadins ? Haide să ne închipuim atunci — dar mai bine nu. Te-ai supăra.

---

20 Mira participă activ la frămîntările soțului-artist și-l ajută efectiv în desăvîrșirea proiectului, prin sugestii pline de un bun simț evident. Fără să răspundă pe moment la observațiile ei, în finisarea construcției Manole ține cont de dorințele Mirei. Pentru el biserica e un simbol al dragostei lor profunde și puternice, care leagă și mai strîns destinele lor.

MANOLE : Nu mă supăr — spune. Ce să-mi închipui ? Vrei şi mai mult să-mi batjocoreşti biserica, se pare.

MIRA : Nu — altceva — cum ar — fi — dacă — dacă aş pleca de la tine — şi nu m-ai — şi nu m-ai mai găsi niciodată [21] ?

MANOLE : Să-mi închipui — că tu — că tu ai pleca — şi nu te-aş mai găsi ?

MIRA : Nicăiri şi niciodată.

MANOLE : *(cu nepăsare prefăcută)* Bine, mi-am închipuit.

MIRA : Nu-i aşa, că atunci, căutîndu-mă, ferestrele bisericii s-ar căsca mai mari — — ca nişte —

MANOLE : *(o sărută cu patimă)* Ce gust nebun de sînge şi somn !
(îşi stăpîneşte o mişcare şi se face că glumeşte) Ei bine, ai plecat — şi pe urmă ?

MIRA : Pe urmă ? Pe urmă nimic — numai atît — nu ţi-e de-ajuns ? Răule ! Prin iubirea noastră au trecut zgomotoşi şi cu focuri ciudate aproape şapte ani. Plecarea nu te mai mişcă — să zicem, atunci, că fără veste aş muri. Ştiu că nici o altă femeie nu ţi-ar putea fi mîngîiere. Dar cel puţin turlele, turlele s-ar ridica atunci mai subţiri, cerîndu-mă înapoi cerului. Pe urmă, mare păcat

---

21 Printr-o intuiţie deosebită — atît prin replica aceasta, cît şi prin scena care va urma — Mira anticipează destinul lor tragic. În devotamentul ei pentru soţ, vrea să-l pregătească pentru încercarea ce-l aşteaptă, atenuîndu-i durerea. Astfel ideea exprimată nu mai surprinde. Prin aceasta, scena cîştigă în intensitate, iar Mira în profunzime umană.

n-ar fi dacă cerul nu ți-ar da nici un răspuns. Tu ți-ai avea în veșnică frumusețe — biserica.

MANOLE : *(se ridică, se frămîntă, își frînge brațele)* Lasă-mă, Mira. Lasă-mă. Ce vrei ? Nu, nu ! Voi ridica iarăși brațele ! Voi îndîrji înălțimile ! Blestemat să fie, — blestemat — blestemat ! Mira, tu ești lumina omului ! Nu, nu ! Mira — de ce ? Umilit de fiecare piatră care știe cum trebuie în lume să stea, umilit de fiecare copac care-și înalță menirea — fără de tine m-aș...

MIRA : Liniștește-te, Meștere !

MANOLE : Mira !

MIRA : Meștere, hotarele sunt departe, și moartea de asemenea. Liniștește-te !

Ești un copil. Am venit la tine să te mîngîi și am glumit.

Dar de cînd nu mai dormi, tu nu mai înțelegi.

MANOLE : Cine mă tot încearcă ? De ce mă tot încearcă ? Oh, oh ! Iarăși am blestemat.

MIRA : Mai blastămă, — pe urmă te liniștești.

MANOLE : Toate se clatină. Și stăm cu frică, și stăm cu spaimă. Vîntul cerului îmi împrăștie fumul. Între suferință și așteptare se pare că din sufletul meu încă nu am dat, ca Abel, spicul cel mai scump și cel mai curat. De aceea darul nu găsește drumul înălțimilor și veșnic se întoarce iar în pămînt.

MIRA : Umbli cu gîndurile întunecate ale starețului ? Habotnicul ăsta te-a făcut să crezi în păcate pe care tu nu le-ai săvîrșit. Parcă n-ar fi botezat ca orice creștin.

MANOLE : De ce nu se înalță biserica ? Cum mai iau lupta cu tainele ? Unde e sprijinul ?

MIRA : *(urmărindu-și gîndul)* Stareţul tău e un călugăr fără Hristos. Citeodată îmi vine să-l mătur din casă cu gunoaiele. Gîndurile lui întunecate stîrnesc altele o sută în cei de umblă cu el. Ascultă numai în toate de el... brrr... stareţul tău! Dacă ar fi om, nu și-ar fi întors faţa de la femeie. E dracul-pustnic!

MANOLE : E drept-credincios!

MIRA : Și în ce măsură! Că mănîncă bureţii veninoși crescuţi pe cruci. Cu credinţele lui încurcă un colţ de ţară [22].

GĂMAN : *(se-ntoarce-n somn)*

---

22 În expunerea contrapunctică a personajelor, Găman este opus stareţului Bogumil, iar ambii sînt într-o relaţie diferită cu Manole și Mira. Meșterul Manole îi acceptă ca exponenţi în contrast ai unor viziuni determinate istoric — Găman-arhaicul, iar Bogumil-dogmaticul evului mediu — dar îi privește detașat, distanţat de concepţia sa de creaţie. Mira are o atitudine diferită. Îl acceptă pe Găman, ca fiinţă originară, cu porniri primare, dar nu lipsit de înţelepciune și umanitate, de care se simte legată printr-o evoluţie genealogică seculară firească. Faţă de stareţ însă, Mira manifestă o atitudine ostilă, pentru că el în apucăturile sale dogmatice este contrariul naturii firești a omului și prin aceasta opus ei, ca exponentă a poporului ce trăiește într-o comuniune cu natura și se orientează în ciclurile vieţii după evoluţia ciclică a naturii. Această atitudine laică, conform căreia stareţul nu-și găsește o argumentare în concepţia populară („Cu credinţele lui încurcă un colţ de ţară") îi conferă Mirei un plus de profunzime și naturaleţe, prin care ne cucerește simpatia.

MIRA : *(Face semn lui Manole să tacă. Ceva îi trece prin gînd. Așteaptă pînă ce Găman se liniștește.)*

MANOLE : Au căzut și cele din urmă cărămizi.

MIRA : *(Într-un fel de extaz strengăresc, sare cu picioarele pe Găman, care e întins enorm pe podele)*

GĂMAN : *(suspină și urlă închis)*

MIRA : Scutură-te, Gămane, voinicește ca zmeii tărîmului celuilalt, încă o dată — așa — scutură-te ! Tu ești pămîntul marele, eu sunt biserica — jucăria puterilor ! Seninătate — vreau, nestăpîniților — că toți sunteți înnorați și prăpăstioși. Manole e chin. Călugărul e stafie întunecată. Tu cutremur. Țara îngrijorare. Vreau să sfîrșească odată povestea aceasta de spaimă și tristă nebunie.

GĂMAN : *(se scutură din încheieturi)*

MIRA : Mai din adînc, moșule, așa, de la început, încă o dată ! Strigă *Bòje moi !*

GĂMAN : *(muge și scrîșnește sinistru)* U-u-u-u- ! vrrrr ! *Izbàvi nas nà sei ceas !*

MANOLE : *(asistă la această ciudată întîmplare mut, căscînd ochii mari, absent, ca pe altă lume)*

MIRA : Vezi ce bine mă țin, și nu sunt nici de var, nici de cărămidă. Seninătate — cînd sunt între voi ! Și puțină lumină ! Să se ridice sprîncenele ! Inimă mai ușoară ! Manole e mohorît parcă și-ar fi pierdut îngerii, ce-l păzeau fără simbrie. Și tu ești mîhnit parcă ai fi pierdut raiuri pe care nimenea nu le-a văzut. Moșule, vezi ? Nu m-am prăbușit. Trupul meu e întreg, arcurile întinse, os nu s-a spintecat, stîlpii sunt drepți ! Răbdare numai întunecaților. Și într-o zi nici biserica

n-are să se mai năruie. Cum ar putea să stea, dacă nimenea nu lucrează rizînd la ea[23] ? *(sare de pe Găman)*

GĂMAN : *(se ridică pe un cot, cu sunete de durere, nearticulate)*

MIRA : *(cu îngrijorare, se apleacă spre el)* Ce obosit eşti, moşule ! Nu te-am văzut niciodată aşa de obosit. Iartă-mă că te-am trezit.

GĂMAN : O-o-obo-sit — *Gòre mi, gòre nam !* În văzduh a crescut pe spatele meu o biserică. O, o, o, de ce nu m-ai luat, Doamne, un ceas mai devreme ? Vai nouă, Meştere ! O, o ! Vino, fiinţă tînără, viaţă fără pereche, la zmeul vostru, vino. Mare durere simt, şi oboseală ca de sfîrşit !

---

23 În compasiunea ei pentru frămîntările soţului, Mira vrea să pună capăt suferinţelor lui. Fiinţă cu o putere de pătrundere subtilă, ea intuieşte reuşita viitoare, terminarea bisericii, iar pentru a-şi îmbărbăta soţul, înscenează această imagine revelatoare ce nu poate fi destrămată de puterile opuse, existente în Găman. Condiţia înfăptuirii operei este „seninătatea". Numai un om echilibrat, care nu se întunecă în faţa greutăţilor vieţii, ci le înfruntă prin acţiune, va dobîndi izbînda. În această viziune Lucian Blaga a transpus atitudinea poporului nostru cu privire la etica muncii. Iar Mira, în seninătatea şi grija ei pentru Găman, evidentă în replicile următoare, este autoarea morală a hotărîrii lui Manole de a jertfi un om. Astfel simetria compoziţiei primeşte o subtilă motivaţie în planul interior al dramei, după care atît Manole cît şi Mira se autosacrifică. Mira — în această scenă anticipativă, care-i dă tărie lui Manole pentru a lua hotărîrea jertfei — iar Manole în final, pentru a rămîne credincios aspiraţiilor sale de artist şi om.

MIRA : Vreun rău ți-am făcut? Am călcat prea greu?

GĂMAN : Nu, nu. Nici un rău. *Prebłăghi, gòspodi!*

MIRA : *(îl mîngîie)* Nu-i așa că nu ți-am făcut nici un rău?

GĂMAN : Nici un rău, nici un rău... Mersul întîmplărilor nu se poate schimba... Lasă-mă să-ți sărut picioruşele, tu — înger, tu copil, tu piatră. *(îi sărută picioarele)*

MIRA : Călciiele mele şi Mira piatră?

GĂMAN : Să tăcem, să tăcem. Visul se izbîndeşte, dar liniştea, liniştea n-o mai găsim.
(recade cu capul la pămînt, într-un sughiț și plîns bătrîn)

MANOLE : O sută de ani n-a plîns niciodată. Apă moartă din ochi îi curge, nu vom înțelege niciodată de ce. Lacrimi adunate în el o sută de ani, le plînge acum. Nu vom şti niciodată pentru cine.

MIRA : Gămane, ce e? De ce nu vorbeşti? Dacă te vindecă, sărută-mi şi mînile. Uite-le!

GĂMAN : Picioruşele vindecă, mîna alină. Pentru puțin. Gîndul se împlineşte, dar pacea n-o mai întîlnim.

MIRA : *(îl mîngîie)*

MANOLE : Noaptea asta o simt așa de grea! Păzitorii nu mai sosesc.

GĂMAN : *(se liniştește de tot)*

MIRA : *(se ridică cu spaimă)* Ce-a fost? Ce-a avut? Despre ce-a vorbit?
(Uşa se deschide, intră şase zidari, în cioareci, dar cu trupurile ca de aramă, goale pînă-n brîu, cu făclii.)

SCENA IV

(Manole, Mira, Găman, cei șase)

TOȚI ȘASE [24] : *(gîfîind)* Meștere !

ÎNTÎIUL : Meștere, pămîntul nu ne mai sufere.

MANOLE: Nici noul amestec n-a ținut ?

AL DOILEA : N-a ținut.

MANOLE: Răul e în noi toți.

AL TREILEA : Pietrele au sărit !

AL PATRULEA : Rîul a sfîrîit parc-ar fi trecut prin matcă de jar. Aburi s-au ridicat. Rîul s-a făcut nor deasupra. Nu mai călcăm prin partea locului.

AL CINCILEA : Am clădit pe pămînt nărăvit.

---

24 Creația este un proces complex ce impune o activitate de transformare prin care se relevă anumite semnificații. Ea este un act unitar, manifestînd interdependența dintre latura ideală (idee, concepere, proiectare etc.) și cea materială (execuția practică). Astfel, în înălțarea construcției, zidarii se supun aceluiași scop și sînt aleși pentru că sînt talentați în făurirea operei arhitectonice. În această ordine de idei sîntem de acord cu V. Mîndra, care susține : „Un rol considerabil îl joacă în realizarea atmosferei grupul celor nouă zidari, care alcătuiesc, pe glasuri și strune variate, un cor temerar, cu instabilități și reveniri semnificative, închipuind în reacțiile lor sensibile o anumită generică. Zidari prin vocație spirituală, dar de fapt emisari ai mulțimii anonime (printre care un cioban, un pescar, un fost călugăr, un fost ocnaș), calfele lui Manole reprezintă în mișcări ceremonioase de oratoriu, pendularea dramatică a unei minuni, săvîrșite în numele omenirii" (Mîndra, V., „Teatru" XIV, nr. 1, ian. 1969, p. 68).

MIRA : Din nou totul s-a prăbușit ?

AL ȘASELEA : Cu lumini și lucruri spurcate, cu oase scormonite de sub lespezi. Altădată s-a prăbușit, în noaptea aceasta pietrele au fost zvîrlite în văzduh. Luna a fost mai roșie deasupra. Și apa a amuțit dedesubt. În jurul picioarelor am simțit ca un aluat, am slăbit din genunchi și-am căzut.

AL DOILEA : Roți de foc am văzut învîrtindu-se.

AL PATRULEA : Cuptoarele noastre de cărămizi au fost în flăcări, dar s-au dărîmat și s-au stins.

AL CINCILEA : O noapte fierbinte ca niciodată.

ÎNTÎIUL : Gîtlejul morilor a secat.

AL DOILEA : Nici o ființă nu și-a găsit somnul.

AL TREILEA : Am fugit goi ca arama pe cîmpuri.

AL ȘASELEA : Va trebui să căutăm alt loc pentru biserică.

AL DOILEA : Aici e gura iadului.

MANOLE : O astupăm.

AL ȘASELEA : Cu toate bisericile țării nu vom putea-o astupa.

ÎNTÎIUL : O gură de iad e tot locul unde călcăm.

AL DOILEA : Altădată omul cînta numai — pietrelor, și pietrele se clădeau singure în cetăți. Și cetățile acelea erau păgîne. Astăzi durăm cu sudoare fără de cîntec biserici creștine. Pămîntul nu le suferă, sau Domnul nu le primește ?

AL ȘASELEA : Meștere, să vorbești cu Vodă.

MANOLE : *(tace enigmatic)*

AL PATRULEA : Să vie Vodă, să păzească o noapte zidurile cu noi. Să vadă cum piatra se mișcă și rîul se suge în pămînt.

ÎNTÎIUL : Să vie Vodă, să vadă că nu suntem noi de vină.

MANOLE : Știința noastră nu ajunge pînă unde se-ntinde vina noastră.

AL DOILEA : Nu pricepem, Meștere, ce vrei să zici. Ne-am făcut datoria cu iubirea cu care ne-am încîntat de biserica ta. Din cimp, din apă și plai ne-ai ales nouă la număr. Am venit în pas după tine și te iubim. Ne încredem în planurile tale, dar pămîntul e pretutindeni împotriva noastră, cu vrăjmășie năprasnică. Și acum încremeniți ne uităm unul la altul și cu inima împuținată ne întrebăm de vină. A cui e vina ? Am încercat cu grijă temeiul clădirii. Am cîntărit. Am măsurat.

AL TREILEA : În lung și în lat. Nimic n-am uitat. Și de săptămîni, nici o noapte nu am dormit. Măcar de ne-ar înghiți odată pe toți !

MANOLE: Ceilalți unde-au rămas ?

AL DOILEA : I-a topit oboseala subt brazi.

MANOLE : Să ne întoarcem.

AL ȘASELEA : Nu ne mai întoarcem. Manole, ne-ai luat, ai făcut cerc de cretă în jurul nostru, și în fața ochilor uimiți ai tras o dungă albă dreaptă. Ani mulți am tot privit dunga cu care ne-ai îndrăcit. În ocolul de vrajă am fost blînzi cum sunt cocoșii de casă. N-am mai văzut nimic, nici la dreapta, nici la stînga. Dar acum ne-am trezit. Totul se descoperă a fi înșelăciune. La locul prăpădului nu ne mai întoarcem.

MIRA : *(sare la Găman)* Zmeule, trezește-te, că oamenii vor să se lapede.

GAMAN : *(oftînd și șuierînd, se ridică, se scutură sinistru)*

Ú-u-uuuuu ! aù-aù-aù ! ! Broaște orăcăie aici, dar dincolo puterile marile !

ZIDARII : *(încremenesc)*

GĂMAN : *(se scutură)* Cu glas tare pînă la cer, cu lacrămi mari pîn' la pămînt, lîngă zid să stați, cîte nouă speriați, cîte cinci speriați, cîte un speriat și să strigați. Prăpădul de e din pricina oaselor și a morților, să mușcați din lumînările morților ! Prăpădul de vine de la puteri, Manole, seară de seară, pe scară de ceară ajutorul Sîmpetrului, tăind cruce în piatră, să-l ceri ! Dacă vina e din apă sau din pucioasă, precum se cuvine patru evanghelii citind să le siliți la potolire și lepădare de sine ! Ce-a fost rostit să rămîie și pentru mîne, și poimîne spus. Descîntecul e de la noi, harul vine de sus !

MANOLE : *(rînjește desfigurat)*

Ha-ha ! Cine șovăie ? Cine se-ncruntă ? Cine rămîne ? Cine se-ntoarce ? De-acum să nu mai gîndim, alt nu ne rămîne. De-acum să tăcem, că încercări și mai grele ne-așteaptă la capătul drumului, cu ce înfățișare și cu ce sfîșiere — Doamne !

(își sfîșie brațele. Către Mira)

Viață fără pereche, du-te odihnește-te. Nu știu cînd mă întorc. Nimic nu mai știm. Nici cînd sfîrșește potopul, nici unde s-arată semnul învingerii. Și nu știm cine dintre noi îl va vedea și cine nu. *(către oameni)*

Să mergem la locul prăpădului.

GAMAN : Vai nouă, Meștere. *Izbăvi nas, Gòspodi!* *(ies toți, clătinându-se, obosiți și cu sufletul frînt)*

MIRA : *(rămîne cu pumnul crispat la gură, suspinînd adînc)*

ACTUL AL DOILEA[1]

Ruinele bisericii veşnic reîncepute. În fund, munţi şi păduri. Dimineaţă, dar încă întuneric. Manole iese din afundătură, cercetînd temeliile ruinei. Cei nouă zidari dorm. Se face repede lumină. Cîţiva zidari se trezesc.

---

1 Dacă în Actul I este formulată ideea jertfei, ca şi frămîntarea meşterului — ceea ce-l determină pe Manole, personalitate creatoare, să caute soluţia ieşirii din impasul condiţiei de viaţă a omului-artist, pe care Lucian Blaga o concepe ca o unitate între geniul creator şi omul obişnuit (Manole nu-şi dezice arta, dar nici omenia, nu se retrage în sfere înalte, ci îşi îndeplineşte chemarea sa de artist şi obligaţiile de soţ) — actele II, III, IV şi V prezintă implicaţiile celorlalţi care sînt chemaţi să ia parte la jertfă. Fiecare act include momente dramatice de o mare intensitate, ce pot constitui tot atîtea etape ale procesului de creaţie. Astfel, în Actul al II-lea, luarea deciziei şi scena Jurămîntului sînt momente sugestive în care mitul este îmbinat cu frămîntarea psihică a creatorului de artă.

SCENA I

(Cei nouă zidari, apoi Manole)

UNUL : Ce tot cercetează Meșterul Nenoroc ? Măi — măi, amarnic s-au zvîrcolit măruntaiele muntelui ! Pietrele au pornit de-a dura, spre locurile de unde au fost luate.

ALTUL : Și cum se liniștește tot cînd dă dimineața !

ALTUL : Ce locuri de groază ! De șapte ani tot umblă Anticrist prin țară. Mai știi, poate de aceea nu stă nici lăcașul acesta. Niște ciobani l-ar fi văzut la o stînă părăsită. Anticrist își mulgea caprele cu ugerii plini de venin. Alții l-ar fi văzut într-o mînăstire, unde face pe sfîntul și își ține mațele într-un pahar. După alții, Anticrist umblă prin Valea Oltului, în chip de vlădică călător, și împarte cu mincinoasă punere de mîni darul preoției.

ÎNTÎIUL : Aici nenorocirea vine de — jos. Din cîtă piatră s-a măcinat fără noimă, s-ar fi putut ridica și zece biserici. Car după car aruncăm, pămîntul totul înghite. Privim neștiutori, în înpeni, pînă la glezne. Dedesubt nici nu visăm ce bezne.

AL DOILEA : Manole nu știe ce să facă. Să se bizuie pe măsurări sau pe rugăciune ?

AL TREILEA : Cu un ochi tot măsoară, cu celălalt se roagă. Nu rîde cu nici unul. Lăcrimează cu amîndoi.

ÎNTÎIUL : Ceva hotărîtor se petrece în el.

AL DOILEA : Solia izbăvitoare de la Vodă întîrzie. În două zile ar fi putut să sosească de zece ori.

ÎNTÎIUL : Să nu ne mai înșelăm cu nici o nădejde, fraților.

MANOLE : *(vine în mijloc, cufundat în gînduri)*
AL TREILEA : Ai asudat sînge, Manole ?
MANOLE : *(frînt, dar se redobîndește.)* Încă nu.
(Se aude un corn)
Vine trimisul lui Vodă. *(Mișcare între zidari, toți se trezesc.)*
ÎNTÎIUL : S-a auzit sunet vestitor.
AL PATRULEA : Un nechez a străbătut prin cetini.
MANOLE : Luați tîrnăcoapele, să alegem încă o dată ce e bun din ce e rău.
ZIDARII : Ce e bun se molipsește de ce e rău, și nu mai rămîne nimic bun. *(încep să sape)*
MANOLE : Din ce parte au ieșit flăcările ?
AL DOILEA : Din ce parte n-au ieșit ?
MANOLE : Să ridicăm lespedea.
CÎȚIVA : *(încearcă, dar nu izbutesc)*
MANOLE : Cine coboară să cerceteze temelia ?
ÎNTÎIUL : *(către al cincilea)* Du-te tu, Zevedei. Care sfînt n-a avut suflet, și totuși face minuni ?
AL CINCILEA : Sfînta cruce. Dar aici nici ea nu ajută.
MANOLE : *(către altul)* Du-te tu, Petre.
AL PATRULEA : Ieri a intrat un cîne în gaură și a murit, mut, fără lătrat.
AL ȘASELEA : Manole, aici nu mai e nimic de văzut, nimic de cercetat.
AL ȘAPTELEA : Vine solul.
MANOLE : Vodă e om ca noi, și el o unealtă în mîna puterilor necunoscute. Oricum ar fi, bună sau

rea, vestirea s-o primiți fără cîrtire. Puneți încă o dată nerăbdării voastre zăgaz [2].

AL ȘASELEA : Nu, Meștere !

AL OPTULEA : Nu, Meștere !

TOȚI : Nu, nu !

SCENA II

(Cei dinainte, Solul, doi sulițași)

SOLUL : *(vine din fund, cu doi sulițași)* Dimineață bună, păzitori de răscruce. *(prefăcîndu-se)* Vin de la curte. Nu mi-ați putea răspunde pe unde se ține Manole cu ai lui ?

MANOLE : Manole — sunt eu !

SOLUL : Atunci nici biserica cea bîntuită de faimă nu poate să fie departe, mai sus, sau mai în vale ? Dar gluma la o parte ! Îmi place să trăiesc din zicale. Ziua bună se cunoaște de dimineață, cum însă cea de azi e plină de ceață, nici solia nu poate să fie mai luminoasă ! Totuși, din partea lui Vodă — multă sănătate !

MANOLE : Așișderea îi dorim și noi prin mijlocirea ta. Rău ne pare doar că Vodă n-a venit și el. Ar fi priceput multe, dacă nu din cuvintele noastre mai prejos de adevăr, atunci din graiul fără cuvinte al tărîmului, care este adevărul însuși.

---

2 Manole este o personalitate artistică ce se vrea respectat și ca om. Zădărnicia construcției slăbește încrederea calfelor, cît și a curții și a lui Vodă în puterea creatoare a Meșterului. Această stare de lucruri este ruptă prin decizia lui Manole de a jertfi o ființă tînără și pură.

Pentru toate suntem aici dureroasă mărturie.

ÎNTÎIUL : Mărturie stau mîinile noastre, care nu mai sunt mîini de om.

AL DOILEA : Iată mîini de buturugi.

AL TREILEA : Cu noduri la încheieturi, de muncă.

AL CINCILEA : Cu unghiile strivite.

AL ŞAPTELEA : Cu pielea tăiată de brazde cu suc roşu.

AL OPTULEA : Suferim — destul, odihna nu ne priește.

AL NOUĂLEA : Ochii ne dor de plagă egipteană.

AL PATRULEA : Suntem mîncaţi de var pînă în oase, ca de boala biblică a celor aruncaţi dincolo de cetate.

MANOLE : Mîhnirea lui Vodă e de-nţeles. A prăpădit aur crud şi aur topit, şi-a dijmuit comorile şi a rămas cu un gorgan netrebnic de pietre. Dar întîmplările mai presus de vrerea noastră.

SOLUL : Ce vrei ? Ce întîmplări ? Vodă de la un timp tot aşa spune : alţi domni au nebuni de curte, eu am pe Manole. Domniţa însă găseşte că pentru nebunia asta creştinească s-a cheltuit mai mult decît pentru ulii de vînătoare îmblînziţi de Papa şi mai mult decît pentru zugravii aduşi din cetatea zidită pe apă, ceea ce, oricum, nici în capul ei frumos nu intră şi nici în capul urît al sfetnicilor [3].

AL ŞAPTELEA : Să căutăm alt loc ! !

---

3 În această scenă Manole este opus ignoranţilor în materie de artă, incapabili de a pătrunde semnificaţiile ei profunde cît şi de a înţelege frămîntarea artistului, expus astfel capriciilor lui Vodă, ale domniţei şi ale sfetnicilor.

SOLUL: Vodă vrea rodul. Domnița nu mai așteaptă. Strămoșii lor, aduși oseminte legate pe cai, de dincolo de cumpăna apelor, se odihnesc acum aici în munte. Locul e pentru totdeauna hotărît. Altul nu se va mai alege, căci am rămas de pomină în cronici, care nu pier deodată cu cenușa noastră păcătoasă. Manole, trebuie să-ți reamintesc cu dojană că învoiala a fost făcută pe doi ani, și nu pe șapte. Cinci ani ți-a dat Vodă mai mult, și pentru altă nădejde încă nici temelia nu e așezată.

MANOLE: Dojana e cu dreptate, dar ar trebui să te duci cu ea în pămînt, să le spui puterilor pe cari le privește.

SOLUL: Spuneți voi, ce doriți?

TOȚI: Alt loc! Alt loc! Alt loc!

SOLUL: Vodă a fost răbduriu și darnic și bun. Mai mult nu poate s-aștepte.

MANOLE: Furia subt pămînt e fără margini și nu mai sfîrșește.

TOȚI: Alt loc!! Alt loc!!! Aici nu mai punem mîna pentru faptă!

SOLUL: Vodă nu mai crede. Al cîtulea loc e acesta?

MANOLE: Vodă nu mai crede. Ați auzit, zidari? Truda noastră nu mai găsește crezămînt. Pentru alte încercări am mai găsi putere în noi, dar crezămînt la alții nu.

(către sol)

Asta-i cel din urmă cuvînt?

SOLUL: *(neclintit)* Cel din urmă.

MANOLE: Cu solie domnească, cleștele sorții se strîng. Zidari, ați înțeles? Vodă nu mai crede. De nicăiri nu mai putem aștepta nimic!

(către sol)

Sol înalt, care stai între doi sulițași ca între rău și bine, sol pentru noi atît de trist, sol venit din nepăsare ... du-te ... la ... Vodă ... și ... din partea ... mea ... vestește-i ... că Manole ... nebunul de curte — ha-ha —

(sfîșietor)

Frați întru tristețe ... ne muncim goi ca diavolii, și truda noastră e socotită nerozie pentru petrecania curții ... Suntem puși în rînd cu stîrpiturile cărora li se toarnă oțet pe gîtlej ca să rămînă mici pentru batjocura domnițelor. Tinere aprod, du-te ... du-te la Vodă ... și spune-i ...

AL ȘASELEA : Ce vrei să făgăduiești ? Manole ! Nu, nu !

MANOLE : *(trist)* ... că în curînd se va închina în biserică cu toate domnițele judecătoare din cuget mult prea ușor.

SOLUL : Ce înseamnă acest în curînd ? Vorbim în graiuri foarte felurite. Hristos a spus că în curînd va veni să judece lumea. O mie de ani și alte cîteva sute au trecut, și încă n-a venit. Fiindcă în ceruri în curînd înseamnă mult de tot. Aș vrea să știu ce înseamnă acest cuvînt între zidari mincinoși. Vodă mai dă ajutor pentru o singură încercare. Nu pentru șaptezeci, nici pentru zece, nici pentru două. Manole, înțelegi ? Numai pentru una singură.

MANOLE : Răbdarea lui Vodă o mai cer pentru trei zile. Pe urmă, sau biserica rămîne dreaptă, sau sîngele nostru se va slei.

SOLUL : Vodă mai dăruiește tot ce poate pentru o singură încercare.

MANOLE : A doua oară, Manole nu mai încearcă [4].

TOȚI ZIDARII : *(uluiți)*

AL ȘASELEA : Ce făgăduiești, Manole ?

AL ȘAPTELEA : Nu se poate ! Meștere, ce vrei ? Și dacă lăcașul tău totuși nu va să se ridice ?

AL CINCILEA : Ți-ai pierdut capul, Manole. Te repezi în moarte.

AL ȘAPTELEA : Domnul ne va surghiuni în Insula Șerpilor și vom pieri zdrobiți de haiducii mării.

MANOLE : *(către sol)* Ai venit sol de la Vodă, întoarce-te sol de la noi : biserica se va ridica !

AL ȘASELEA : Un singur meșter are țara, și acela-i smintit !

---

4 Prin replicile sale, Manole se opune în mod demn și critic inerției spirituale, denunțînd superficialitatea vieții confortabile a celor de la curte, care acționează conform prejudecăților. Aceștia sînt străini de frămîntările artistului adevărat, conștient de capacitatea sa creatoare. Terminarea bisericii constituie pentru el certificarea posibilităților sale de artist și cetățean. Manole se simte răspunzător pentru chemarea sa artistică, dar și pentru cuvîntul dat lui Vodă, zidarilor și țării. Aceasta determină o tensiune dramatică în conștiința sa. Iar dorința ardentă de a termina construirea bisericii atrage după sine hotărîrea decisivă — jertfa. Ea apare ca o situație limită, dar, în împrejurările date, este singura care îi ajută lui Manole să se regăsească și să dea măsura posibilităților sale. În acest zbucium al Meșterului, Lucian Blaga a proiectat semnificația filosofică a morții anticipate, prin *ideea jertfei* ce răscolește pînă la răvășire ființa umană. Ea este concepută ca o fațetă a condiției de viață a artistului care tinde spre perfecțiune, spre absolut, prin opera creată.

SOLUL : Mă întorc cu vestea. În trei zile, năstrușnic cum ești, o să-i tragi domnului o năzbâtie de Păcală. Dacă ești isteț, mai poți să ajungi ceva în viața asta nefolositoare, Manole. Vodă ar fi în stare să te facă nedisputată căpetenie peste zănatici și păcălici.

AL ȘASELEA : *(către ceilalți)* Meșterul nostru e nebun. Hotărîrile lui, ieșite din minte scîlciată, încep a fi primejdioase. Ele nu-l privesc numai pe el, ci și pe noi toți.

AL NOUĂLEA : Clădirea acestei biserici, închipuite în ceas orb, întrece puterile noastre.

SOLUL : Și încă un cuvînt, Manole, din partea mea. Cititorul din ocheane al curții îți trimite prin mine horoscopul. Nu e prea vesel. Umbra ta a căzut pe planeta Vinerii. Asta înseamnă că ești primejdie pentru neamul femeiesc. De aceea, cele nouă discuri lunare ale propriei tale planete te pîndesc cu răutate. După alte semne, neîncrederea lor se va înteți, și neobrăzarea lor nu va mai cunoaște nici o măsură. Va trebui să fii isteț ca șerpii, dar blîndețea s-o lași porumbilor. Manole, mă închin [5]. *(pleacă în grabă, cu sulițașii)*

---

5 Horoscopul (tabloul poziției astrelor pe cer) pe care astrologii îl întocmeau la nașterea cuiva pentru a-i prezice soarta, este folosit de Lucian Blaga pentru a reda atmosfera specifică evului mediu, dar și pentru a-i atrage atenția artistului asupra pericolului în care se află incontinuu. Și acest avertisment implică ideea anticipată a deznodămîntului tragic.

SCENA III

(Manole și cei nouă)

AL OPTULEA : De ce-ai făgăduit, Meștere ? Din prăpădul din urmă am ieșit istoviți ca niște păpuși de cînepă din baltă.

AL NOUĂLEA : Trebuia să judecăm mai întîi stările noi între noi. Să le punem pe cîntar și să scoatem sfat din greutatea împrejurărilor.

AL ȘASELEA : Eu nu mai rămîn, eu mă întorc la vatră.

MANOLE : Sunteți surzi și orbi. N-ați simțit încă nici azi că, fără putința de a ne împotrivi, un destin se împlinește în noi ? Încet, sigur și fără abatere ? Răscoala noastră de rîs scoate doar mușuroaie de soboli în drumul dinainte împlinit al sorții ?

AL ȘASELEA : Nu, Meștere, nu mai credem în nimic. Între orbi ești cel mai orb. Vei rămînea singur, cufundat în vis vinovat. Privește, nu te-au iubit ei pînă acum — zidarii aceștia, între cari și eu mă socot cu cuvînt greu în cerul gurii ? ! ! Nu ne-am unit cu tine în faptă și vis ? Dar acum răbdarea nu mai are din ce să se hrănească. Nu ne putem jertfi toți pentru mărirea îndoielnică a unuia singur.

MANOLE : Singura mărire neîndoielnică e numai a Celui-de-Sus.

ÎNTÎIUL : Cu trupuri de strune încordate, ne-am alăturat ție în faptă, Manole. Am trăit așa de mult în același gînd și în aceeași grijă cu tine, că am început să-ți semănăm la înfățișare și pas. Dar acum nu mai înțelegem ce vrei.

MANOLE : Răzvrătiți-vă numai și cîrtiți ! Ridicați-vă peste capul meu ! Va trece și asta !

AL ȘASELEA : Frați, nu vă mai lăsați amăgiți.

MANOLE : Lîngă voi am îndurat îndelung săgeata soarelui și gerul ieșit din piatră, ploaia în carne și frigul în oase. Lîngă voi duhul întruchipărilor s-a întărit în mine poruncitor. Lîngă voi pentru biserică zilnic mor. Din patru stihii v-am adunat, pe tine te-am luat din apă, că ai fost pescar, pe tine te-am scos din pămînt, că ai fost ocnaș, pe tine te-am coborît din lumină, că ai fost călugăr, din patru sfinte stihii v-am adunat [6], ca să clădim biserica din pămînt și din apă, din lumină și vînt. Și voi ați văzut biserica cu chip mic și-ați zis : Meștere, venim. Și-atunci duhul care dinăuntru te împinge să clădești s-a sălășluit și în voi, și ați suferit cu mine dezamăgirea celor șaptezeci și șapte de prăbușiri și v-ați îndoit cu mine și iar v-ați ridicat. Acum vă clătinați și stați să plecați pentru totdeauna ? Plecarea ar fi cădere și alunecare în și mai rău. Moartea nu ne cheamă pînă cînd n-om fi clădit lăcașul, din care nu mărirea noastră va vorbi, ci

---

6 În cazul arhitecturii, opera nu-l exprimă doar pe artist, ci este și o expresie a tehnicii epocii respective ce presupune o participare colectivă. Cei nouă meșteri, a căror experiență rezultă din procedeele tehnice aplicate, aduc un aport substanțial la făurirea operei prin iscusința, gustul, fantezia lor. Manole are nevoie de priceperea lor pentru înfăptuirea bisericii. Totodată își vrea opera o expresie a poporului din care descinde, așa încît meșterii sînt recrutați din toate straturile sociale ale evului mediu, de pe tot întinsul patriei.

numai a Celui-de-Sus. Mărturisire auziți din parte-mi, c-am început să clădesc fiindcă n-am putut altfel. Din cîmp și munte v-am chemat fiindcă n-am putut altfel, cîteodată în groaznică îndoială am blestemat, am făcut tot ce mi-a stat în putere și voi face și mai mult. Toate — fiindcă nu pot altfel! O, pescar, o, băieșiu, o, cioban, o, călugăr — suntem oare noi chemați să judecăm ceea ce mai presus de vrerea noastră prin noi se face? Aud răscoala vocilor voastre, dar nu mă tulbur. Suflet împrăștiat ca fumul jertfei neprimite, stau în fața voastră: dacă îmi găsiți vreo vină, loviți-mă — dacă vă îndoiți — părăsiți-mă!!

ÎNTÎIUL: Vorbe de amăgire!

TOȚI: Nimic decît vorbe.

AL TREILEA: Înfăptuirile noastre n-au temei!

AL ȘASELEA: Să plecăm fără întîrziere!

AL TREILEA: Dezleagă-ne de cuvînt!

TOȚI: Dezleagă-ne!

MANOLE: De șapte ani umblăm cu icoana bisericei în noi. Mai presus de înțelegerea noastră e soarta acestui lăcaș rătăcitor. Într-un loc încercat-am să-l ridicăm pe moaște. În altă parte apa unui rîu am ridicat-o în alvie, ca să clădim pe temelie curată. Peste morți am încercat. Că a fost pretutindeni în zadar, totdeauna în zadar, e adevărat. Rătăcirile noastre au intrat în cîntecul fecioarelor, zădărnicia drumurilor noastre va întrista legendele, zidurile mistuie comori, tristețea noastră s-a coborît peste țară.

AL ȘASELEA: Și după toate astea, făgăduiești lui Vodă biserica. În trei zile. Parcă am trăi în veacul minunilor. De ce-ai făgăduit, Meștere?

MANOLE : *(sacadat)* Fiindcă — în — cele din — urmă — biserica — totuși — se — va — înălța !

CEILALȚI : Ești nebun !

AL TREILEA : Dezleagă-ne să plecăm !

MANOLE : Cînd v-am chemat — nu v-am legat. Numai în altă slobozenie ați intrat. Ție ți-am făcut semn înalt, și ai venit. Pe tine te-am strigat cu nume nou, și m-ai urmat. Pe urmă, subt candelă aprinsă v-am arătat chipul bisericii, și voi ați zis : Meștere, venim. De noul rost, cu nici un cuvînt nu v-am țintuit. Ce dezlegare îmi cereți ?

TOȚI : Dezleagă-ne, Meștere !

MANOLE : Nici un cuvînt n-am stors încrederii voastre. Ce dezlegare vă pot da ?

AL NOUĂLEA : Ne-ai ispitit cu știință ascunsă și vrăjitorește ne-ai biruit cu chipul mic al bisericei, și-acum n-o mai putem uita. Dezleagă-ne de amintirea ei. Că nu o mai putem uita [7].

---

7 Un izvor al dramei lui Manole este cel al opoziției dintre el și meșteri, axată pe relația creator-executor al operei arhitectonice. Manole este înzestrat cu calitățile creatorului artist, cu o înaltă ținută morală, dar fără concursul zidarilor nu poate realiza nimic. Opera, chiar și în formă de proiect, îl exprimă pe artist. El este mai legat de ea, decît zidarii, care rămîn într-o relație adiacentă cu opera din perspectiva morală a creatorului. Ei posedă o virtuozitate tehnică deosebită, aplică procedee ce dovedesc abilitatea producătorului. Manole este însă răscolit de ideea operei și are o forță de convingere superioară izvorîtă din încrederea în finalitatea ei artistică. Astfel se explică puterea cu care-i încîntase pe meșteri, făcîndu-i să „vadă" „chipul mic al bisericii". Fascinația frumosului proiectat este atît de puternică, încît i-a

AL CINCILEA : Arătarea ei ne urmărește pretutindeni.

AL ȘAPTELEA : În plină amiază, am văzut-o mare pe deal, închegată numai din lumină. Și adierea stîrnită în jurul ei de aripi nevăzute am simțit-o o dată răcoritor și nu o mai pot uita.

AL OPTULEA : Chipul ei ne însoțește pe tot drumul.

TOȚI : Dezleagă-ne !

ÎNTÎIUL : Nu ne mai chinui cu tăcerea ta. Poruncește sufletelor noastre să uite, poruncește ochilor noștri să nu mai aiureze. Deschide-ne drumul spre vatră !

MANOLE : Asta întrece puterea mea !

AL TREILEA : Sfarmă belciugele legămîntului.

MANOLE : Umerii noștri au ridicat, mînile noastre au măsurat, nu zile, nu luni, ci ani. Și acum vreți să plecați cu rușine, cînd încă nimic n-a stat ? Toată țara ne privește, vreți să sfîrșim în bat-

---

subjugat pe meșteri. Semnificația profundă a muncii ca act de autoafirmare angajează. De aceea ei nu se pot despărți de Manole, dezlegarea este imposibilă. Soluționarea conflictului o poate aduce doar făurirea operei, ca act al muncii, pentru zidari, și ca act al creației, pentru Manole. Lucian Blaga a proiectat în conflictul dintre Manole și zidari concepția sa cu privire la procesul de creație, din perspectiva de filosof al culturii, făcînd disocierea între invenția creatoare a artistului și născocirea tehnică în realizarea operei. Aceasta conferă dramei *Meșterul Manole* o valoare artistică mai autentică, ea fiind expresia originală a „filosofului-poet", așa cum este considerat Lucian Blaga în istoria literaturii române.

jocură ? Cui nu i se răscoală sîngele gîndindu-se că munca a fost în deșert [8] ? Dar făcut-am oare în afară de muncă — o jertfă — o singură jertfă smulsă din viața noastră — pentru zid ?

TOȚI : Fă să uităm, fă să uităm [9].

MANOLE : Nimeni nicăiri nu e stăpîn pe amintiri. Ah, Doamne, acum văd : biserica se va înălța !

AL OPTULEA : Suntem bolnavi de ea. O simțim în văzduh ca o mătase. Nu e nicăiri, și totuși dorul de ea — e în noi ca un dor de casă.

MANOLE : Nu sunt și eu pătruns de această boală pînă în oase ? Nu e dorul de ea și în mine ca un dor de casă ? În visul ei, slugă și domn, ne lipim de ziduri în somn. Cine se-ndură să plece ? Să purceadă de aici cel ce poate ! Părăsiți-mă, rămîn eu ! Varul mi-l vor stinge ploile. Soarele îmi va aprinde cuptoarele. Lutul îl vor frămînta copitele. Biserica voi ridica-o singur ! Biserica din care cerul se va apăra de pămînt ca dintr-o cetate — voi ridica-o singur, în amară singură-

---

8 Executarea operei arhitectonice înseamnă, în primul rînd, muncă. Manole trezește prin cuvintele sale orgoliul profesional al zidarilor care, în viziunea lui Lucian Blaga, implică rezonanțe etice. După cele susținute de meșter, munca înnobilează doar dacă este utilă. Prin aceasta autorul relevă importanța muncii ca factor determinant în conștientizarea și educarea morală a omului.

9 Este semnificativ faptul că, atît credința, cît și superstiția în haină magică sînt respinse de către meșteri și doar arta, prin structura ei intimă, prin faptul că relevă un sens metaforizat printr-o anume matrice stilistică comună națiunii, exercită o putere fascinantă asupra imaginației lor.

tate ! Ah, plecați ! ! ! Și cine poate să uite, să uite ! !

AL ȘASELEA : Toți stau în cercul tău de vrajă, Manole — dar pe mine nu m-ai îndrăcit cu chipul mic al bisericei, nu — pe mine nu m-ai îndrăcit ! ! ! *(pleacă)*

MANOLE : *(extatic)* Acum văd : biserica se va înălța !

CÎȚIVA : *(se apropie ipnotizați de extazul Meșterului)* Manole !

UNUL : Manole, tu aștepți . . .

AL TREILEA : Manole, tu aștepți o minune ?

MANOLE : Din partea noastră aștept o jertfă, și-apoi de sus, de jos, de pretutindeni minunea. Singura, cea din urmă, de neasemănat.

TOȚI : *(se apropie de el.)* O minune ?

ALTUL : De unde ?

MANOLE : În scurgerea zădarnică a vremii ni s-a irosit tinerețea, dar trăim în lumea harului, unde îndelungă răbdare se cere. Ne-am îndoit pînă acum trupurile, ne-am întins și ne-am zbătut în soare, dar n-am ajuns încă la marginea puterii noastre. Din aiurare și din trupuri slăbite și mai mult se poate stoarce. Martori vom fi noi toți — biserica se va-nălța !

ÎNTÎIUL : *(cu glas stins)* Ce mai putem face pentru ea ?

AL DOILEA : Ce-a mai rămas neîmplinit ?

AL ȘAPTELEA : Dacă crezi, mergem pe jos, la rîul Iordanului, să ne scăldăm curățindu-ne în el de tot răul lumesc.

AL NOUĂLEA : Pușì alături de viața ta, am voit să te slujim cum se cuvine. Rana pămîntului în fiecare noapte mai tare se deschide. Ce leac știi, Meștere, pentru ea ?

MANOLE : *(se luptă cu sine, nu găsește cuvîntul)* Aș vrea ... aș vrea ... să vă ... cer ... Nici o deosebire nu e între noi ... vouă și mie, aș vrea să vă cer ... vouă și mie deopotrivă ... Oh, e așa de greu ... dar altfel, pacea niciodată n-o mai găsim ... Ridicați-vă ochii ... Singur nu știu isonul să țiu poruncii de dincolo, ce prin mine vi se vestește [10].

---

10 Manole, un caracter demn, este animat de patima creației în acțiunile sale, dar respectă și cerințele morale ale societății. El nu concepe să nu-și țină cuvîntul dat față de domnitor, fapt care implică un scop superior, realizarea unei opere utile oamenilor. Experiența sa de meșter-creator, acumulată de-a lungul vieții, îl ajută să i se dezvăluie sensurile profunde ale existenței sale creatoare, iar în strădania sa de a depăși insuccesele, el apare în ipostaza omului înzestrat cu calități dar și cu defecte. Aspirația sa de a realiza o operă unică și originală îl face, asemenea titanilor, necruțător cu propriile sale eforturi, încît, aparent, îi frînge chiar și omenia : ca să depășească limitele, este capabil de o jertfă umană. Lupta sa interioară este cu atît mai dramatică, cu cît pentru îndeplinirea scopului el se înfruntă pe sine, înfruntare în care genialitatea apare opusă experienței, distrugînd temporar indestructibilitatea ființei, însă echilibrul se restabilește în finalul piesei. Hotărîrea sa de a jertfi apare justificată pentru că, astfel, Manole se opune forțelor ostile evoluției și progresului. Hotărîrea sa îl face să se simtă mai puternic decît forțele potrivnice — divinitatea și spiritele rele. Deci actul său este unul de răzvrătire, atît împotriva supunerii creștinești în fața destinului, cît și împotriva forțelor oarbe ale naturii.

AL ŞAPTELEA : Smulge din tine, Meştere, cuvîntul, smulge-l ! Cuvîntul aşteptat care zdrobeşte şi-nalţă.

MANOLE : O învoială şi-un jurămînt va fi !

ÎNTÎIUL : Să ne legăm pentru totdeauna viețile ?

AL DOILEA : Să intrăm în robie şi mai grea ?

AL TREILEA : Să săvîrşim vreo faptă prin care ne pierdem sufletele ? !

MANOLE : Dacă numai unul din noi ar săvîrşi-o, ar fi păcat de moarte, cum însă prin noi toţi se va face, va fi o jertfă dătătoare de viaţă. Învoiala ni se va ierta, şi jurămîntul nu ne va arde.

AL TREILEA : Poate e aşa de greu lucrul ce vrei să ni-l ceri, că nu găseşti cuvîntul. Scrie-l, Meştere, aci în ţărînă, cu toiagul, şi noi îl vom citi în tăcere, şi dacă se poate îl vom împlini.

AL ŞAPTELEA : Numai să nu mai întîrziem, poticniţi aici în groaznică zădărnicie ! !

MANOLE : *(se luptă lăuntric ; în sfîrşit, începe cu un glas ireal)* Dacă aş avea glas de înger, aş cînta vestindu-vă. Dar glasul meu e glas de diavol, tulbure şi răguşit, răsună ca o trîmbiţă rea. De ce nu am glas de înger, pentru ca vorbele mele abia ieşite să pară un cîntec ? De ce nu am pene

---

Este de menţionat că, în epoca medievală, la baza actului de jertfă stă alianţa demonică. Aceasta face posibilă depăşirea limitelor creaţiei umane. Deci actul în sine de a se opune credinţei este o formă de răzvrătire, împotriva acesteia.

Pentru Manole, rebel şi titan, sensul suprem al vieţii devine creaţia, munca utilă oamenilor, pe care o poate realiza doar cu ajutorul meşterilor.

înalte de înger, pentru ca tot ce vi se cere prin mine să vi se pară un basm ? O viaţă de om ni se cere [11]. Aş vrea să ni se pară dar uşor, şi nu jertfă de sînge. Fraţi zidari, stau cumplit în mijlocul vostru, mă priviţi cu ochi care nu mai clipesc şi mă ascultaţi cu urechi care n-o să mai adoarmă. Şi dintr-o dată înţelegeţi tot, sau ghiciţi tot. O viaţă scumpă de om se va clădi în zid, jertfa va fi o soţie care încă n-a născut, soră sau fiică. Fraţi întru suferinţă, pentru cine e mai greu ? Pentru cel ce vesteşte aceasta, sau pentru cei ce ascultă ? Soţie unuia din noi va trebui să fie jertfa, soră sau fiică. Soţie care încă n-a născut, soră curată, fiică luminată [12].

---

11 Ferm în hotărîrea sa, Manole nu dă înapoi de la ideea jertfei. Binele şi răul ce s-au înfruntat în el au fost învinse prin decizia luată. Dacă urmărim sensul metaforic al afirmaţiilor lui Manole : „glas de înger", „pene de înger", putem observa atitudinea laică a autorului. El nu se simte atras de sensul mistic al legendelor creştine, ci de fastul imaginilor auditive şi vizuale ce-i încîntă imaginaţia, transpunînd totul într-un cadru feeric de legendă mitică.

12 Manole în orgoliul său de artist nu admite înfrîngerea inevitabilă, refuză resemnarea şi deznădejdea şi tînjeşte după patosul creaţiei care face să triumfe bucuria ce duce spre împlinirea idealurilor. De aceea acceptă jertfa ca pe un fapt al autodepăşirii, prin care suferinţa individuală trebuie să ducă la bucuria generală. Dar pentru ca avîntul spre bucurie să fie mai deplin, dîrzenia este transformată într-o putere deosebită care exercită o înrîurire şi asupra zidarilor. Jertfa, ca şi opera nu pot fi realizate fără concursul celorlalţi. Opera de artă trebuie să îndeplinească nişte calităţi de

AL PATRULEA : *(aiurind)* Soție unuia din noi ?
AL CINCILEA : Soră să fie ? Fiică luminată ?
TOȚI : *(cască ochii spre Manole, pierduți)*
MANOLE : Pentru înfăptuirea gîndului, unul va trebui să sîngereze amar. Din al cui pămînt se va smulge spicul curat, înainte nici unul nu știm. Inima noastră se închină lîngă curatul spic. E al tău, e al lui, sau al meu ? Fiți tari, închideți ochii, nu mai priviți în jur, apărați-vă de orice gînd șovăitor și rugați-vă !
ÎNTÎIUL : *(cu disperare)* Manole !
MANOLE : Stăruim ca niște stane în acest sîngeros răsărit. Ție gura ți se strînge, ție fruntea ți se întunecă, ție mîna ți se zbate în neștire, vădind în toți neliniște și cutremur. Dar alt ce rămîne, cînd nici o ieșire nu este ? Să ne pătrundem de gîndul că prin ițele vrerilor noastre o altă vrere cu mult mai mare se țese, singură, trudnică, pu-

---

excepție, să reziste timpului, să depășească un cadru limitat, tinzînd spre universalitate. Dar și jertfa trebuie să aibă asemenea calități excepționale. Lucian Blaga insistă asupra gradului de rudenie, a tinereții și purității ca izvoare ale bucuriei și ca ființa să fie femeie — simbol al fertilității. În vederea limpezirii acestor simboluri, ni se pare sugestiv comentariul lui Lucian Blaga pe marginea simbolurilor „cerul" și „pămîntul" din filosofia orientală : „Templul bucuriei atotpătrunzătoare din Jehol constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă... Rotundul, ca simbol al cerului masculin, peste pătratul, ca simbol al pămîntului feminin, indică dualismul puterilor mișcătoare împreunate în una singură" (Blaga, L., *Incercări filosofice, op. cit.*, p. 125).

ternică și neînțeleasă. Descordați-vă strunele sufletelor mîhnite și nu vă împotriviți. Să înfrîngem încă o dată slăbiciunea cărnii în acest țarc al lumii fără scăpare. Tu, pe care te-am chemat cu nume de ducător de veste, tu, Ioan, nu clătina din cap! — Tu, Simion, tu, Gheorghe, tu, Petre și toți ceilalți, fiți tari, acum o dată mai mult ca oricînd! Amintiți-vă lunga suferință și nu o lungiți fără rost. Vom rămînea ce am fost: prieteni și frați. Ochiul din triunghiul de sus ne vede deopotrivă de buni, jertfa noastră nu va fi decît slăvirea lui!

ÎNTÎIUL: Da, ochiul din triunghiul de sus — ne vede, și mielul din potir. Dacă așa este voia mielului, să trecem la faptă.

TOȚI: *(înfrîngîndu-și o împotrivire lăuntrică, repede unul după altul)* Purcedem spre necunoscut, deznădejdea noastră sfîrșește în sînge.

ÎNTÎIUL: Altă scăpare nu este.

ALTUL: Să rupem trup din trupul nostru? De unde luăm beția pentru a uita?

ALTUL: O, o, o!

ALTUL: Va sta dreaptă la moarte și sărutat. Aleasa care va fi? Va sta ca spicul la secerat.

ALTUL: Ușile, ușile.

ALTUL: Scapă-ne.

MANOLE: Nu e timp de pierdut.

ÎNTÎIUL: Să trecem la faptă.

TOȚI: *(încet, copleșiți, cu înfricoșare)* Să trecem.

MANOLE: *(s-apropie de întîiul)* Dacă tu ești cel ales, iată pecetea gurii mele pe fruntea ta. Dacă eu sunt cel ales, atunci opriți-mă să mai văd ceva și îngrijiți-vă voi de clădirea femeiescului spic! Dar să nu mai vorbim de alegere, căci ace-

luia i se va lua, care mai tare va iubi, şi de iubit iubim toţi deopotrivă. Aici începe grija mielului din potir.

AL TREILEA : Să aruncăm sorţi.

AL PATRULEA : Nu sorţi.

AL CINCILEA : Ar fi neomenesc.

MANOLE : Să nu cîntărim noi ce numai în ceruri se poate cîntări. Intrăm în jurămînt cu un nenoroc deopotrivă împărţit între noi toţi.

AL NOUĂLEA : Să se hotărească la jertfă singur unul din noi.

AL TREILEA : Ar fi lucru drăcesc.

AL DOILEA : Atunci ce facem ?

ÎNTÎIUL : Aceea să fie care întîi va veni, bărbat să-şi vadă, frate să-şi vadă, tată să-şi vadă.

TOŢI : Amin !

(Şi-apleacă toţi capetele în jurul lui Manole şi privesc în gol mult timp, fără mişcare. Printre nori soarele trimite lumină. O umbră mare bine hotărnicită cade între ei.)

MANOLE : Un semn, fraţilor. Un semn. În aminúl nostru s-a amestecat un semn.

ÎNTÎIUL : O umbră a căzut între noi ca o pasăre uriaşă.

MANOLE : Biserica nu e ridicată, dar umbra ei şi cade pe nisip.

ALTUL : E umbră de nor.

ALTUL : N-ar sta locului precum stă. Umbra e de copac sau de munte.

MANOLE : N-ar fi rotundă. E umbra viitoarei biserici. *(începe să tragă cu toiagul o dungă, însemnînd marginea umbrei)*

TOŢI : Umbra ?

MANOLE : Nu e munte, nu e copac, nu e nor. E umbra turlei de la mijloc.

TOŢI : *(Privind se aşază în semicerc pe marginea umbrei, unul lîngă altul. Exclamă cu nădejde de neînvins :)*
Biserica !
(Dintre nori cade pe capetele lor un mănunchi de raze, un clopot se aude în văzduh.)

AL ŞASELEA : *(se întoarce frînt, cade în genunchi între ei, la picioarele lui Manole)*
Meştere, nu pot pleca. Biserica ta nu o pot uita.

MANOLE : *(vrea să spună ceva, nu poate, înghite cuvîntul, îl mîngîie pe cap)*

ÎNTÎIUL : Meştere, ce clopot de cleştar s-aude ? Şi pentru cine cîntă ca niciodată ?

UNUL : *(cu glas ireal)* Pentru soţie care încă n-a născut, pentru soră curată sau fiică luminată,

care întîi va veni,
bărbat să-şi vadă,
frate să-şi vadă,
tată să-şi vadă.

ACTUL AL TREILEA[1]

Aceleași ruini. Dar un zid ridicat în temelie ; locul pentru jertfă. Dimineață. Zidarii sunt în așteptarea celei dintîi care va veni. Fețele lor sunt trase, palide, slăbite. Mult timp tăcere. Numai cîte un tușit s-aude. Fiecare pe cîte o piatră.

SCENA I

(cei nouă zidari)

ÎNTÎIUL : Una e acum pe drum ; care va fi ? Cînd o frunză se mișcă, tresar : cine e ?

AL DOILEA : Poate mai multe dintr-o dată sunt pe drum. Dacă sosesc două deodată, pe care o alegem ?

AL TREILEA : O creangă se mișcă. Sîngele se scurge în glas. Cine e ?

AL ȘAPTELEA : *(încet de tot)* Toacă depărtată e, nu e pas.

---

1 Momentele de mare intensitate dramatică din acest act sînt cele ale apariției Mirei, ca și înfăptuirea jertfei sub formă de joc.

AL NOUĂLEA : Una sau zece sunt poate — pe drum.

AL ŞASELEA : Nu una sau zece, ci una sau nouă.

AL CINCILEA : Nu, nu. Nici azi cea aşteptată nu-şi va face paşii mărunţi peste punte. Cu ochiul tulbure de neodihnă, a treia oară soarele iese din munte.

AL ŞAPTELEA : Ne topim sub cetina grea şi albastră. Feştila aşteptării arde în ceara noastră.

AL TREILEA : Ce lungă aşteptare !
Din toate părţile a fost ca un lătrat venit de departe, din afunzimi de leat. Toată noaptea, cu ochii deschişi am stat. Nici un cuvînt n-am schimbat.

AL ŞASELEA : Trei zile ca trei ani ne-am pîndit unul pe altul. Stai, ce faci ? Nu te mişca ! Jurămîntul ne-a istovit între bolovani. Fiecare a crezut că poate să înşele pe-Naltul.

AL PATRULEA : Jurămîntul încă nu l-am călcat.

AL ŞASELEA : Meşterul unde-i ? Vrăjitorul în muţenie stă tot deoparte. Ha ! Credeţi în adevăr că şi el mai aşteaptă ? Stă el oare între noi ca o lumină dreaptă ? Sau trimite în vale semne de moarte ?

AL TREILEA : Taci, limbă blestemată, taci !

AL OPTULEA : Mergi şi priveşte.

AL PATRULEA : Jurămîntul, în loc să ne facă asemenea înaltelor slugi înaripate, ne-a făcut mai curînd asemenea spurcăciunilor fără de nume. Eu aici — fiere, tu dincolo — pizmă. Eu fără încredere, tu veninos. Ne uităm unul la altul cu ochi piezişi. Privirile ni s-au ascuns verzi sub

străşina frunţii. Ne hărţuim urît şi facem poiată din altarul lui Hristos [2].

AL ŞASELEA : *(cu furie)* Manole unde-a fost toată noaptea? De ce nu l-aţi păzit?

AL OPTULEA : În picioare a stat în lună, lîngă zid, şi privea. Ce alt era să facă?

AL ŞASELEA : De unde ştii?

AL TREILEA : *(către al şaselea)* Taci, afurisitule, taci!

AL CINCILEA : Oh, sfada aceasta de valuri oarbe nu mai sfîrşeşte.

ÎNTÎIUL : Un vînt negru a suflat prin păduri pe la al treilea cîntat.

AL NOUĂLEA : Ne-a topit carnea din obraji.

AL CINCILEA : Vînt purces în ţara românească va duce ciumă între mama şi fraţi [3].

AL DOILEA : Ca o buhă pururea trează, eu am văzut... biserica lui Manole aievea, aici, în faţa noastră. Şi se făcea că din pădure au ieşit multe feluri de sălbăticiuni, tot perechi, mari şi mici, au intrat în biserică şi s-au închinat în genunchi.

---

2 Jurămîntul, ca un element al descîntecelor malefice, are o influenţă nefastă asupra relaţiilor omeneşti. Un asemenea jurămînt este prilej de dezbinare iar oamenii sînt stăpîniţi de forţele răului.

3 Evocarea acţiunii naturii este specifică descîntecelor malefice. Vîntul ca forţă distrugătoare este un simbol al răului, care aici sugerează dezbinarea ţării din epoca medievală, dar apare şi ca o consecinţă nefastă a aşteptării, simbol al blestemului. Pe plan psihic, patima creaţiei îi uneşte în hotărîre pe meşteri, dar desfăşurarea în timp, favorabilă meditaţiei, face să încolţească remuşcarea şi aceasta îi apasă.

Cînd au ieşit, toate dobitoacele aveau încă praf pe genunchi. Şi s-au scuturat, dar praful nu se ducea. Şi eu cred toate urmaşele ce vor naşte din ele vor purta această pată pe genunchi.

AL PATRULEA : Şi eu am văzut biserica. Din păduri, de pe subt pietre şi ferigi, copii mici şi fără de oase s-au apropiat în cete multe de biserică. Copii moi ca melcii, copii care au ieşit fără de oase din stratul mumelor. Şi copiii au început să mănînce var din zid, au căpătat oase sănătoase şi s-au întărit ca pomii tineri.

AL ŞASELEA : Neghiobilor, făureala noastră stă ascunsă în găoacea viitorului. Scoateţi-vă gîndul din cap. Nu noi vom lega soarele de ţara noastră. Gîndiţi-vă mai bine că în vremea asta Manole stă la pîndă ca să facă pentru soţia lui drumul întors. Jurămîntul devine cursă. Grozavă învoială făcurăţi, năpăstuiţilor ! De eram între voi, nu aţi fi sărit aşa de nechibzuiţi în fărădelege. Mie mi s-au deschis ochii. Eu n-am nimic de jertfit.

AL ŞAPTELEA : Răspunzi jurămîntului cu trei capete.

AL ŞASELEA : Gîlca grumazului nu-şi găseşte astîmpăr. Cine nu simte nodul în gît ? Un nod care nu vrea să alunece ! M-am întors şi am înghiţit jurămîntul ca şi voi. Eu nu ştiu care va fi aceea ce întîi va veni, şi nici voi nu ştiţi... dar atît puteţi să ghiciţi de pe acum, că a Meşterului nu va fi.

AL CINCILEA : O fi aceea pe care Dumnezeu o va voi.

AL ŞASELEA : Iată — eu o văd venind.

TOŢI : *(sar cu spaimă)* Unde e ? Cine e ?

AL ŞASELEA : Piept, liniştește-te, față, nu te-nroşi. Încă nu e nimenea. Cu frumusețea încă neajunsă în amiaza vîrstei, în legănare dulce şi-n grozavă neştire — o văd venind așa în închipuire... Oricare ar fi... soție iubită... soră curată... fiică luminată... o văd apropiindu-se trupească adiere prin iarba înaltă... Care din voi se va atinge de ea ?

AL DOILEA : Eu nu.

ÎNTÎIUL : Nici eu.

AL ŞAPTELEA : Nici eu.

AL ŞASELEA : Atunci, care ?

AL OPTULEA : Nici unul.

AL ŞASELEA : Şi jurămîntul ? Of, of ! Firește, acum așa răspundeți, căci suntem cu toții în așteptare, și nehotărîrea clipei slăbește pofta de faptă. Dar mai tîrziu, cînd, desculță și nevinovată, jertfa va apărea din valul de iarbă, nouă vor sări dintr-o dată cu jind și chiot mut.

AL OPTULEA : A cui va fi ?

AL ŞASELEA : A lui Manole nu. A unuia din noi, de bună seamă.

TOŢI : *(ca într-o panică, urlă)* Manole !

AL ŞASELEA : Astă-noapte, cel puțin o dată, fiecare din noi a călcat jurămîntul. N-am ceară în urechi, nici sfînta Vineri nu m-a orbit, fiindcă i-am văzut țîțele uscate. Toată noaptea v-am pîndit. Pe tine, frate, te-am auzit rugîndu-te : Doamne, soției plecate scoate-i în cale șerpii pădurii, să se sperie de tîrîtoarele galbene și să se întoarcă acasă. Pe tine te-am auzit zicînd : Doamne, umflă cu înspumegare pîrîul, să se facă Argeș mare, să nu poată sora să treacă. Pe tine

tot așa : Pune, Doamne, arătare cu spadă de foc în ușa grajdului, să nu-mi vie fata cu ulciorul de lapte. Iar tu ai murmurat la întîiul cîntat : Oprește-mi nevasta și ațîne-i drumul, prefăcîndu-te în fulger sau muscă rea, Doamne. În răscoala patimei toți ne-am rugat, și fiecare din noi a încercat să schimbe mersul pecetluit cu jurămînt al întîmplărilor. De asemenea, și eu zis-am : Nu mi-o lua, Doamne, că e mai frumoasă decît a tîlharilor de lîngă mine. Dac-o fi purces să mă înveselească, mai bine ia-i lumina pentru totdeauna, poteca să n-o mai găsească [4].

---

4 O expresie a dramei de idei este conflictul dintre Manole și ceilalți meșteri, al căror exponent în această scenă este Al șaselea. Lupta împotriva remușcării care încearcă să pună stăpînire pe ei îi face să fie plini de o asprime neclintită față de Manole și hotărîrea sa de a-i uni prin jurămînt.

Cît timp trăiesc sub influența personalității sale artistice, ei i se supun. Scopul comun, făurirea operei, îi face să se simtă uniți, și abia după aceea hotărîrea luată determină tulburarea și răsturnarea atitudinilor, cînd ea este retrăită pe planul conștiinței, acel imperiu subiectiv de mare complexitate, unde ambiguitatea este posibilă. Meșterii uniți prin jurămînt își trădează în somn gîndurile ascunse, adevărate viclenii, dar care sînt rezultatul dramei lor de conștiință. Ieșirea din criză ar fi posibilă prin dezicerea lor de insuportabilul sentiment al complicității, ceea ce însă nu este posibil pentru că li se opune Manole, de o neclintită îndîrjire față de hotărîrea luată. Criza de egoism din baladă îi este străină lui Manole ; în grandoarea sa de creator, ea îl diferențiază de meșteri. Conflictul dintre Manole și meșteri este axat în aceste scene, pînă la apariția Mirei, pe contrastul dintre

ÎNTÎIUL : *(către al şaselea)* Mai bine era să nu te mai fi întors, că tu ai adus duhul rău între noi.

AL DOILEA : Suflarea neagră tot din pricina ta ne-a ameţit toată noaptea.

AL ŞASELEA : *(cu un vaier)* O, o, o ! Soţie care încă n-a născut. Soră curată. Fiică luminată. A cui va fi ? Numai a lui Manole nu. Jurămîntul a fost cursă.

TOŢI : *(în panică)* Manole ! !

UNUL : Unde stă ?

ALTUL : Să stea cu noi.

ALTUL : Să vie aici. *(Pauză scurtă, toţi răsuflă adînc.)*

AL OPTULEA : Mi s-a tras carnea din obraz. Nu, nu, nu mai pot !

AL ŞAPTELEA : Încheieturile mă dor ca de apă cu zai. Mădularele nu se mai simt. Unde mi s-a scurs sîngele din trup ?

AL ŞASELEA : *(cu răutate)* Ha ! Pe Argeş în jos, pe un mal frumos.

---

esenţă şi aparenţă, între ceea ce meşterii cred anticipat — Manole este un trădător — şi ceea ce constată în ultima instanţă — sosirea Mirei. Între ceea ce este artistul creator, sincer şi dezinteresat, şi ceea ce vrea să pară cel de Al şaselea meşter pentru a se impune ; între un ideal sublim şi o acuzare meschină.

Aceste contraste expuse gradat sînt folosite de autor ca modalităţi pentru adîncirea simbolică a trăsăturilor de caracter, pentru a le diferenţia condiţia de existenţă. Artistul apare ca un om de excepţie, care trăieşte la o intensitate deosebită, iar executorul, ca un om comun, capabil să-şi trădeze interesele.

AL NOUALEA : *(cu un vaier)* Soră curată . . .

AL CINCILEA : Fiică luminată . . .

AL ŞAPTELEA : Faceţi ceva cu mine, că eu nu mai îndur aşteptarea.

AL ŞASELEA : Smulge-ţi părul ! Sfarmă-ţi capul de copaci !

SCENA II

(Manole şi ceilalţi)

MANOLE : *(vine încet de după ruini, obosit)* M-aţi strigat ? V-am auzit certîndu-vă — sau numai mi s-a părut ?

AL ŞASELEA : Nu vreau să mă numeşti rău, Meştere, şi bănuitor. Cînd tu apari, ei tac. Nu ştiu cum se face că veşnic eu trebuie să-mi deschid gura pentru nemulţumirea lor. Dacă ar fi mai îndrăzneţi, ei ţi-ar spune acum ce fiecare gîndeşte : că legămîntul făcut e nedrept. Folosesc deci prilejul chemării lor pentru a-ţi cere o deslușire.

MANOLE : Cîte n-aş vrea eu singur să-mi lămuresc din toate cîte în jurul nostru se petrec ! Vă este îngăduită orice întrebare.

AL ŞASELEA : Manole, de cînd te munceşti cu gîndul jertfei ?

MANOLE : Nu iau măsuri fără de lungă chibzuire. Vedeţi şi în asta un rău ? Nu voi tăgădui că jurămîntul l-am cumpănit îndelung, mult înainte de a vi-l cere.

AL ŞASELEA : Nu-i aşa ? Zidari, eu ce vă spuneam ? gura păcătosului adevăr grăieşte. Zidari, el a ştiut dinainte, prin urmare în jurămîntul cu

care punem totul în joc n-am intrat cu aceeași putință de noroc. *(Murmur între zidari.)*

MANOLE : Asemenea grea hotărîre trebuia luată numai după lungă chibzuire. Puteți să mă bănuiți de îngrijorare, dar nu de viclenie.

TOȚI : *(sar la el)* Soția ta știe că nu trebuie să vie.

AL ȘASELEA : Ai făcut jurămîntul, dar ai ascuns jertfa. Unde ți-e femeia cu cîrpă galbenă și picioare subțiri ? A încetat dintr-o dată să mai vie să-și vadă ziditorul de biserici ? Stă în pridvor și așteaptă nepăsătoare trecerea furtunii de-aici, a micii furtuni de pe mormîntul domnilor ! !

MAI MULȚI : Jurămîntul e desfăcut.

AL CINCILEA : În noi a fost adevăr, în tine minciună !

AL ȘAPTELEA : Un nod care singur s-a dezlegat, cuvîntul dat e fără preț și fără urmări !

AL OPTULEA : Ai voit să ne prinzi în cursă ucigașă.

MANOLE : *(cu resemnare)* De la o vreme, ca o tulbure și largă apă ne desparte, și totuși v-am întins pînea de pe un țărm pe celălalt țărm — și pînea v-am dat-o nici mai uscată, nici mai grea de neghină. Am împărțit cu voi cortul. Am împărțit cu voi focul care ne-a încălzit și tot așa jurămîntul care ne-a înghețat. Aș fi putut să vă înșel ? Poate [5]. Dar nu tot așa de ușor poți să în-

---

5 Sinceritatea Meșterului Manole ne face să trăim împreună cu el zbuciumul creatorului de artă care încearcă să-i convingă pe colaboratorii săi de profunzimea propriilor sale viziuni. Drama sa este cu atît mai convingătoare pentru spectatori, cu cît intențiile sale bune sînt răstălmăcite de ceilalți zidari. Argumentul lui Manole cu privire la condițiile iden-

şeli pe Cel-de-Sus, care, uitîndu-se prin noi ca prin ferestre deschise, toate le ştie. Iar jurămîntul acesta n-a fost făcut pentru noi, ci pentru El.

TOŢI : *(cu strigăte)* Minciună ! Minciună !

UNUL : Nimic nu mai credem.

AL ŞASELEA : Prin legămînt ne-am hotărît pentru pierdere, dar la cîştig n-am gîndit. Pierderea am vedea-o, dar dobînda nu [6].

MANOLE : Înfăptuirea ar fi cîştig prin ea însăşi.

ALTUL : Ne-ai ispitit să facem moarte !

ALTUL : Pentru zidurile tale.

AL OPTULEA : De trei zile capul mi se învîrte nebun. Care va fi ? Am iscodit numărul stelelor din găinuşa de aur : care va fi ? O, cît am suferit vîrtejul nehotărîrei, şi totuşi m-am învins. Şi aşa şi el, şi el, aşa toţi, pentru ca acum să aflăm că tu ai stat între noi umbră nedreaptă !

---

tice de existenţă — simbolic redate prin „pînea" şi „cortul" împărţite în mod egal — generozitatea sa de artist care i-a ridicat şi pe ei la înălţimea idealului şi a aspiraţiilor sale, la „focul" care i-a încălzit, cît şi intransigenţa în faţa „jurămîntului" scot în evidenţă şi mai mult contrastul dintre ei. Voinţa de a crea este mai puternică în el, îi cere întreaga fiinţă. Doar el se înalţă prin faptele şi atitudinile sale la înălţimea titanică de artist creator.

6 Contrastul dintre adevăratul creator de artă şi meşteri este determinat şi de scopul care, deşi unic — făurirea operei — în final relevă atitudini diferite. Manole este animat de un ideal înalt, cu funcţie social-utilă, în timp ce meşterii îşi urmăresc şi interesele particulare, realizarea unui cîştig.

MANOLE : Ce vreți ? Să strig tare spre miazăzi : Doamne, adu-o ? ! !
AL ȘASELEA : Și dacă ai striga, tot nu te-am crede.
TOȚI : Nu te-am crede !
UNUL : Jurămîntul tău a fost minciună.
TOȚI : Minciună !
MAI MULȚI : Ne-ai ispitit să facem moarte !
ALȚII : Moarte !
ALȚII : Să ucidem iubire !
UNUL : Pentru zidurile tale !
ALTUL : Pe care nici dracul, nici cerul nu le vrea !
UNUL : *(scuipă la picioarele lui Manole)*
TOȚI : *(scuipă la fel)* Cum ne-ai dorit-o, așa să ți se întîmple ... Cum ne-ai înșelat, așa să fii înșelat.
AL ȘASELEA : În sfîrșit, putem pleca [7] !

(Mira se apropie din fund)

SCENA III

(Aceiași, Mira)

AL ȘASELEA : *(o vede)* Vine ... La bătaie de-o suliță ... o cîrpă galbenă. Vine femeie din mia-

---

7 Starea de tensiune, declanșată de așteptare, duce la ostilitate și dezbinare, încît însingurării lui Manole i se opun cei nouă zidari. Urmărind psihologia celor uniți prin jurămînt, Lucian Blaga relevă dependența celor nouă meșteri de personalitatea artistică. În timp ce meșterii caută un nou suport pentru decizia luată și-l încolțesc pe Manole, acuzîndu-l de înșelăciune, doar acesta se dovedește loial jurămîntului făcut. În exasperarea lui de om cinstit, respinge cu disperare acuzațiile ce i se aduc. Autorul a găsit soluția adecvată pentru a-i convinge — apariția Mirei.

zăzi... *(Pe jeţele celor nouă — uluire.)* Fraţi zidari... Nu, eu nu! Manole!

MIRA: *(soseşte, răsuflă grăbit, cu un surîs speriat)* Bună dimineaţa, nouă ucigaşi. Şi cu Manole zece...

CEI NOUĂ: *(şi-apleacă frunţile)*

MANOLE: *(o priveşte înlemnit şi nu mai gîndeşte)*

MIRA: Bună dimineaţa, voinicilor, nu-mi răspundeţi nici unul?

(se duce la al treilea, fostul călugăr, şi-l apucă uşor de barbă)

Nici tu nu-mi răspunzi?

(nedumerită, priveşte spre toţi, îi înfruntă mai mult întrebător decît din convingere)

V-am adus vin, să vă lumineze pe dinăuntru... bărbaţilor negri, sălbaticilor! Luaţi şi beţi. Şi pîne albă v-am adus, să vă abat înspre gînduri mai bune. De ce nu răspundeţi? Aşadar, totul e adevărat? Vă este cugetul încărcat şi staţi în ruşinare. Unde-i omul pe care l-aţi prins? Am venit să fiu mărturie acestei întîmplări neomeneşti. Se pare că stareţul Bogumil n-a mînţit. Nu-mi răspundeţi? Altădată venind, bucuria nu era numai a Meşterului, ci şi a voastră. Ochi de sfinţi aveaţi, şi-acum feţe de ucigaşi. Numai barda vă lipseşte, sîngeroasă, din mîini păcătoase. Stareţul mi-a spus credinţa ce umblă printre oameni, îndemnul lui şi hotărîrea voastră, dar totul e aşa de neomenesc, că nu e cu putinţă... De ce tăceţi? Nici unul încă nu m-a

privit în ochi. N-am crezut — şi totuşi am venit, am venit să împiedic asemenea faptă [8] !

MANOLE : *(care-şi strînsese numai braţele de coaste, şi le lasă să cadă neputincios)*

MIRA : *(către Manole)* Meştere, rău ai fost sfătuit. Vrei să schimbi pravili scrise cu fulger — ca să izbuteşti în meşteşug ? Nu-ţi poate fi spre bucurie că sunt aici... o nouă piedică în planurile voastre, — dar crezi că poruncile de dincolo au devenit de prisos din pricina prăbuşirilor de-aici ? *(către zidari)*

---

8 Mira, în seninătatea şi puritatea ei de femeie înzestrată cu o sensibilitate deosebită, interpretează reacţiile celor din jur şi intuieşte astfel dezbinarea care există între meşteri şi soţul ei. După concepţia populară, există o concordanţă între frumuseţea morală şi fizică a omului. Ca şi în balada *Toma Alimoş*, intenţiile bune sau rele se pot citi de pe faţă, astfel încît ea îi vede pe meşteri în adevărata lor înfăţişare de „ucigaşi".

Prin ea, Lucian Blaga a creat un simbol al femeii ideale. Ea este capabilă de sacrificiu pentru a împiedica moartea unei alte fiinţe.

In contrast apare imaginea stareţului, ca întruchipare a răului. Originalitatea lui Lucian Blaga în prezentarea stareţului Bogumil constă şi în faptul că îl înfăţişează pe acesta ca nefiind străin de sacrificiul Mirei. El este autorul moral al apariţiei ei. Mira i se opune şi doreşte să se împotrivească atît îndemnului venit din partea stareţului, cît şi hotărîrii meşterilor, întrucît acestea sînt împotriva eticii populare, sînt inumane şi, ca atare, de neacceptat pentru ea care este un izvor al vieţii şi al optimismului pentru cei din jur.

Şi voi ? Nu m-aţi aşteptat. Ce feţe aveţi ! Parcă aţi ieşit din groapă. Tu eşti pescarul ? Tu eşti ciobanul ? Tu eşti călugărul ?

AL TREILEA : *(apleacă fruntea)*

MIRA : Unde ţi-e lucirea din ochi ? *(către toţi)* Tot a pierit din oasele voastre : carne, lumină, suflet şi voinicie... Nu aşa... Tristeţea e păcat. Încruntarea de asemenea, aşa nu-mi place să vă văd... *(apucă pe unul de bărbie şi îi îndreaptă capul)* Înalţă capul ăsta greu... Şi tu... Şi tu ! Gurile sunt strîmbe şi nu mai au puterea să rîdă... Altădată se lucra aici cu zumzet, ca într-un stup... Fără rost, dar se lucra. Acum sunteţi albine ameninţătoare într-un stup mort... Gîndul morţii a schimbat sîngele vostru în venin. În adevăr, oameni şi creştini, v-aţi putut gîndi ? Astăzi, cînd toată lumea e creştină, aţi voit cu tot dinadinsul să... Astăzi, cînd nu mai este păgîn şi pînă şi copacii şi dobitoacele sunt creştine ? Şi adică ce fel ? V-aţi gîndit să prindeţi vreun biet rătăcit prin păduri şi să-l clădiţi în zid ? ! Au cum ? Să mergeţi în munte şi să furaţi din turmă vreun cioban neştiut şi să-l zidăriţi între cărămizi ? Aşa răi cum sunteţi, aţi fi fost poate în stare să ispitiţi între voi vreo băciţă trecătoare, şi în loc s-o iubiţi — s-o închideţi subt piatră şi var ? ! Copii sălbatici şi fără de veselie, copii bătrîni şi încruntaţi... Ei, nu ! *(către unul)* Ridică şi tu fruntea asta de plumb !

TOŢI : *(rămîn neclintiţi, cu feţe de morţi)*

MIRA : *(se uită la ei, şăgălnicia ei speriată se schimbă în fior, cu un ţipet)* Meştere !

MANOLE : *(Mare și sinistru, s-azvîrle între ei, răstoarnă în mișcare vreo trei ziduri, ceilalți se dau înapoi în cerc, după obiceiul lupilor. El își prinde soția de mînă și vrea s-o smulgă dintre ei.)* Mira !

MIRA : Acum știu tot.

MANOLE : Nu știi încă nimic.

MIRA : El singur e de vină : duhul care la toate relele împinge, starețul Bogumil ! ! Mi-a spus că aici trebuie să se facă moarte de om, că biserica nu se va înălța pînă cînd nu se va zidi în ea viață de om. Făcea spume la gură starețul și bolborosea... Și eu am stat la gînduri și n-am crezut... Dar o neliniște m-a cuprins — și iată, am venit să vă opresc... Din tăcerea voastră am înțeles că e adevărat... Meștere, aici vreți să jertfiți un om pentru ziduri... El v-a îndemnat la rău. E o crudă nebunie... Acum știu, nici o îndoială nu mai este... Voi rămînea aici și n-am să îngădui stingerea omului, că omul nu-i o lumînare de stins cu două degete muiate în apa spurcată a gurii...

MANOLE : *(strigă sfîșietor)* Mira, nu, nu, nu ! Nu se poate, Mira ! De ce ?

MIRA : Ce e, Meștere ?

MANOLE : Mira, nu se poate ! ... Vreau să fie numai vis rău... Vreau să mă trezesc. Mira, cine te-a chemat ?

MIRA : Nimenea nu m-a chemat. Nimenea nu m-a oprit. Am venit !

MANOLE : Mira — pleacă.

TOȚI ZIDARII : *(îl țintuiesc cu privirile și fac un pas, încercîndu-i)*

MANOLE : *(se încruntă cu ură)*
În lături, tîlharilor ! !

ZIDARII : *(îl privesc lung, nu se mișcă)*

AL ȘASELEA : Un jurămînt s-a făcut între noi.

MANOLE : *(ca sugrumat)* Da, un jurămînt — Mira, rămîi.

MIRA : Rămîn, firește că rămîn, de aceea am venit, ca să stau... Dar nu știu, astăzi mă priviți așa de ciudat... Parcă Dumnezeu s-a întors acum cu spatele către noi și stăm în umbra lui. Și nu mai știm ce este, și nu mai știm încotro. O schimbare s-a petrecut... Uite, fețele voastre ! E o întrebare și o spaimă în toți... Între tine și ei s-a sălășluit gîndul morții.

MANOLE : *(istovit)* Da, Mira, între noi s-a sălășluit gîndul. Și poate nu mai stăm în fața lui Dumnezeu, ci în umbra lui. Și nu mai știm ce e. Și am pierdut orice rost și nu mai știm încotro. Pleacă, Mira. Lasă-ne să ne sfîșiem singuri aici.

ZIDARII : *(fac iarăși un pas, încercuindu-i)*

MANOLE : Nu, Mira, acum să rămîi, acum să nu mai pleci. Ziua nor nemișcat, noaptea sul de foc — un jurămînt stă veșnic văzut.

MIRA : Meștere, luminează-ți fruntea. Și voi, zidari, de asemenea. N-am venit să vă văd înnorați. Am urcat să văd suflete bune. Primăvara pînă sus în plai a ajuns, lîngă voi nu s-a oprit ? Meștere, ce te-a orbit că nu mai vezi ? Cine a jurat? *(se apropie de întîiul)* Și tu, ciobănașule ? Și tu ai jurat ? În loc să fii vesel. În loc să umbli prin păduri fără griji. Cazi în rătăciri.

ÎNTÎIUL : *(apleacă fruntea)*

MIRA : Te dezleg de jurământ. Pe toți vă dezleg. Sau vă închipuiți că e lucru ușor să — *(către al treilea)* Și tu ai jurat ?

AL TREILEA : *(aplecă fruntea)*

MIRA : Ei, asta-i ! Poate v-a vrăjit cineva de v-ați pierdut cugetul. Sunteți deocheați de vînt sau de pădure. V-a scuipat fiară călătoare.

MANOLE : Vîntul sunt eu. Fiara călătoare a ieșit din visul bisericei.

MIRA : Manole, viață de om în ziduri nu veți clădi. Voi da de veste în vale să nu se apropie nimenea de voi, că sunteți porniți spre ucidere. În felul acesta slava bisericii nu o vreau. Manole, mă voi ruga de tine trei zile — să vii acasă. Cu brațele te voi încinge : să lași biserica. Astăzi și încă puțină vreme să te mulțumești cu mine, că mai tîrziu, răbdarea totul învinge.

ZIDARII : *(se apropie încă un pas)*

MANOLE : Înapoi tîlharilor *(Se reculege)*
Un jurământ ne-a-nțepenit aici pentru totdeauna. Și privește în sus, înălțimea cu nici un răspuns nu se îndură. Și te uiți în jos : fără scăpare, împresurați de soartă și ură.

MIRA : — Nu — nu — ! Meștere, ce te-a orbit că nu mă mai vezi ? Ce te-a asurzit că nu mă mai auzi ? Manole, ai mai văzut minuni înălțate pe moarte ? Între noi toți un gol s-a căscat — și întru mare amenințare ne-am pironit locului. De ce taci ? De ce tăceți ? Unde vă uitați ? La ce priv'ți ?

TOȚI : *(tac)*

MIRA : Manole, din răsuflarea ta lungă ghicesc adîncimea durerii și puterea cu care te stăpînești. Ai

sugrumat în tine glas ridicat din inimă, și într-o clipă de deznădejde ați voit să încercați ce nimenea n-a mai încercat. Vreți să faceți negru din ce-i alb ? Vreți să tociți tablele de pe munte ? Vreți să înnăbușiți poruncile ce ni le cîntă tot sîngele din trup ? Nu, nu se poate ! Cine v-a înnebunit ? De ce nu-mi vorbiți ? Uite, vreau, răspundeți-mi că v-ați redobîndit cealaltă hotărîre, și atunci vă iert !

AL ȘASELEA : Un om sau biserica ? Ce e mai mult ? Omul e ceea ce suntem, bun sau netrebnic, fiecare — lăcașul e ceea ce unuia singur îi e dat să înfăptuiască pătruns de cea mai înaltă taină cerească [9] !

MIRA : Cine a luat hotărîrea ? Tu, Manole ? Dacă ești tu — *(se întoarce către zidari)* Dacă e el, voi sunteți nouă, și-l puteți opri. Așa cum stați acum, zid în jurul nostru — îl puteți împiedica ! *(așteaptă puțin)*

---

9 Prin această replică nu se pune în cumpănă în general „omul" sau „opera" de artă, întrucît, în această relație, omul, viața însăși este superioară și nimeni n-are voie să se pronunțe împotriva vieții. Din context știm că în cumpănă se pune iubirea față de soție — care devine o piedică în înfăptuirea operei artistice — și menirea sa de artist. Iubirea îl absoarbe pe Manole și îl face inapt să-și îndeplinească menirea de artist. Voința de a crea, ca o demonstrație de depășire a propriei condiții, este superioară pentru creatorul de artă. Lucian Blaga o soluționează într-o formă elevată prin metafora „femeie-biserică" cu sensul contopirii celor două idealuri ale lui Manole. Opera implică frumusețea și măreția unică a Mirei, prin care ea trăiește mai departe.

AL ȘASELEA : Un jurămînt s-a făcut.

MIRA : Manole, ei sunt — ei vor — tu ești singur, dar tu ai puterea cuvîntului. Înmoaie-le cruzimea și întoarce-le drumul, îndupleacă-le îndîrjirea și zădărnicește-le ținta. Sau poate... *(cu spaimă duce mîna la gură)* Sau poate — ați și clădit pe cineva în zidul de aci ? *(strigă)* Meștere, sloboziți-l... *(vrea să meargă la zid)*

MANOLE : *(o ține)* Nu, Mira, nu !

MIRA : Mi s-a părut un vaier din zid — *(strigă)* Meștere ! Poate-ați prins pe cineva și l-ați legat în pivniță. Lăsați-mă ! Cine e ?
Vreun cioban a fost. Cine e ?
Vreun călugăr a fost. Cine e ?
Vreo femeie în trecere ați răpit. Glasul s-a auzit. Manole, izbăvind ființa închisă, pe mine mă izbăvești. Cărămida o strînge peste piept și nu mai găsește aer. Ochiul vostru nu s-a înfricoșat ? Lăsați-mă să-i deschid. Ea a plecat poate să ducă vreo veste și voi ați silit-o să intre în zid.

MANOLE : Mira — nimenea nu e închis.

MIRA : Atunci, ce e ? Ce umbră s-a coborît peste noi ? Cine a îndrăcit privirile ? Ce plumb s-a strîns în jurul picioarelor ? Ce vrășmășie întunecată și împotriva cui a închegat lanțul lor — pe care nimenea nu-l poate sparge ? Manole, tu ești astăzi cum niciodată n-ai fost. Ce duh stăruie între noi că nu putem întinde mîni de lumină unul spre altul ?

MANOLE : *(se sufocă)* Vorbiți — voi.

UNUL : Tu să vorbești că a ta a fost patima de a clădi.

MIRA : *(nespus de rugătoare)* Manole...

MANOLE : N-am prins pe nimenea A mea a fost patima, eu am fost al pătimei, eu am fost. Nu, n-am prins pe nimenea. Vai nouă, Mira, biserica s-a tot prăbușit — cu cît se prăbușea — patima creștea. Eu nu știam. Cineva ne-a încercat. Acum e totul... dă-mi mîinile tale, Mira. *(îi ridică mîinile și-și îngroapă fața în ele, se scutură)*

MIRA : *(îl mîngîie pe cap)* Meșterul meu. Păr negru. Cap fierbinte.

AL ȘASELEA : Cu amîn și cu capete plecate, un cuvînt ne-am dat toți aici. Așteptarea și suferința pe toți ne-a secat. Cîrtind am greșit, dar tu ne ierți, că totul e de înțeles. Greu e pentru tine, Meștere, dar nici pentru noi nu e mai ușor.

MANOLE : *(ridică fruntea, se uită nesigur în jur)* Frați zidari, luați piatra cea mai grea, loviți-mă, aici, în creștet, nu pot. Despicați-mi țeasta asta osîndită să rămînă pămînt sterp.

AL ȘASELEA : Cuvîntul lui Vodă am dat. Și-un legămînt am făcut sub privirile Ziditorului.

MANOLE : *(se ridică enorm spre el)* Privirile lui crezutu-le-am scut ! În lături !
(nici unul nu se mișcă)

MANOLE : *(slăbește)* Mira, slăbesc din toate încheieturile !

MIRA : Unde-i omul pe care l-ați prins ? Lăsați-mă. Vreau să-l văd.

ZIDARII : *(s-adună, fac zid în jurul ei)*

MIRA : Meștere, deschide-mi drum. Slugile tale nu sunt în toane azi. — Pe bătrîn l-ați prins, pe Găman. De cînd a plecat cu voi în noaptea ceea tîrzie, el nu s-a mai întors. Unde-i Găman ?

MANOLE : Nu, aicea nu e nimenea prins.

MIRA : Pe bătrîn l-ați clădit. Ce înseamnă sudoarea de pe fruntea voastră ? Pe Găman l-ați zidit...

MANOLE : Găman — nu e aici.

MIRA : Am auzit vaier în zid. Acum nu mi s-a mai părut. Am auzit vaierul.

MANOLE : Nici un vaier n-ai putut s-auzi, Mira, fiindcă... totul e numai... liniștește-te, Mira. Tu ai venit să scapi un om de la moarte... astfel sufletul tău se vădește cel mai curat [10]. Te potrivești în ceruri și te-ai rătăcit între noi, oameni de glumă rea. Mira, ce să-ți mai spun ? De-atîtea ori ai fost căprioară neagră cînd suiai drumul la noi. De-atîtea ori ai fost izvor de munte cînd coborai de la noi. Acum ești aici încă o dată : nici căprioară, nici izvor, ci altar. Altar viu între bles-

---

10 Actul sacrificiului are menirea să îmbuneze forțele potrivnice, demonice. Iar pentru a le constrînge voința, obiectul sacrificiului trebuie să îndeplinească anumite condiții. În cazul lui Manole, ființa care urmează să fie sacrificată trebuie să fie un exemplu de puritate și frumusețe, să dispună de calități care, prin contaminare, să fie transpuse în opera de artă. Dintre personajele feminine apropiate meșterilor, doar Mira îndeplinește aceste condiții, întrucît întruchipează un ideal de frumusețe fizică și morală, ceea ce îi conferă strălucire și seninătate și o face superioară celorlalte femei. Totodată, Mira este cea mai iubită dintre soții, pentru că Manole este nu numai o personalitate artistică de excepție, ci și ca om o ființă superioară, fiind mai interiorizat, mai profund în gîndire și sentimente.

temul ce ne-a prigonit și jurământul cu care l-am învins [11].

MIRA : *(cu o rază de înseninare)* Manole, nu prea înțeleg ce vorbești. Totul e numai o glumă și ați învins blestemul ?

---

11 Limba folosită de Lucian Blaga este poetică. Ea implică sensuri metaforizate care dau textului o aură lirică. Astfel „căprioara neagră" — simbol al frumuseții pădurilor autohtone, „izvor de munte" — simbol al purității și izvor al vieții. Aceste metafore-simbol conturează în esență trăsăturile de caracter ale personajului care, prin fapta și atitudinea sa în raport cu jertfa, dobîndește o nouă calitate unică, devine „altar viu", cu sens de „piatră de hotar" între bine și rău, între viață și moarte. Vedem că autorul investește materialul de construcție cu anumite valori exprimate în sensul metaforic al limbii. După T. Vianu „... foarte multe din operele omului folosesc o materie care a primit o primă formă (...). Între starea lor naturală și forma operei s-a introdus o primă lucrare de informare. Sensul acestei prime lucrări este să facă materia operabilă, adică s-o facă receptabilă pentru forma definitivă a operei". (Vianu, T., *Opere*, 7, 1978, p. 539). Dar Lucian Blaga urmărește un numai o pregătire tehnică, ci își înzestrează materialul de construcție, — prin prezența Mirei ca „altar" — cu un anume sens. Din acest moment materia este înzestrată anticipativ cu un conținut determinant pentru încheierea operei. În desăvîrșirea ei, opera îi integrează pe ambii soți încă din acest moment, prin generozitatea lor umană. Pentru împlinirea menirii lor, ambii sînt capabili de autosacrificare în dăruirea lor reciprocă, ce devine un act social — o moarte eroică pentru binele omenirii, înfăptuit printr-o operă de cultură.

MANOLE : Întreabă zidarii, și atunci facă-se voia lor.

ZIDARII : *(sentențios)* Blestemul e biruit !

MANOLE : *(și-adună puterile pentru ultima încercare, apoi, cu înseninare neomenească)* Cumpăna voastră nu se mai clatină. Limba stă neclintită. Numai stînga cîntarului meu cade-n prăpastie fără fund. Încă o dată a hotărît nenorocul [12].

Privește zidurile, Mira. Aceste ziduri crescute nu se vor mai prăbuși. În cîteva zile și nopți biserica va fi întreagă și va străluci între munți, împrăștiind din coperișe soare pentru toți muritorii.

MIRA : *(cu bucurie)* Așa — Manole — însenineză-te, Manole.

Zidurile nu mai cad ? În adevăr zidurile nu mai cad ?

MANOLE : *(pierdut)* Nu, zidurile nu mai cad.

MIRA : Manole, biserica e primită ?

MANOLE : Pe la Sîmpetru va străluci și clopote va avea.

---

12 Cele două ipostaze ale personalității lui Manole — artist creator și soț iubitor pe care este axată drama de conștiință — își găsesc aici deznodămîntul tragic. Soțul își sacrifică iubirea pentru afirmarea sa artistică. În evoluția piesei, acesta este un alt moment al dramei de conștiință, mai profund și cu consecințe grave, întrucît „nenorocul" se îndreaptă împotriva integrității umane a artistului. Renunțarea la Mira ar însemna renunțarea la demnitatea sa de om. Dar Manole o abandonează doar exterior, fără să se desprindă în sinea sa, de ființa iubită încît autosacrificiul său constituie o consecință firească în evoluția ascendentă a dramei.

MIRA : Pe la Sîmpetru ? Clopote... Cel mai mic eu vreau să-l trag mai întîi. Într-o duminecă mă voi sui să-l trag la întîia liturghie.

MANOLE : Tu, Mira, tu. Dar cum pe cel mare îl voi trage eu, pe cel mic nimenea nu-l va auzi.

MIRA : Vezi, tu — totdeauna eşti aşa — numai glasul tău să se audă. Numai tu. Totdeauna tu.

MANOLE : Al tău va fi atît de curat că numai în cer se va auzi.

MIRA : Da ? Atunci, cu atît mai bine. Cine-l va auzi ? Îl va auzi mama care a fost, şi copiii noştri cari vor veni. Manole, ce bucurie ! În sfîrşit, zidurile nu mai cad. Şi n-aţi clădit pe nimenea în ele ?

MANOLE : Nu, Mira, nu. Ştiam că vii speriată, ştiam că vii purtînd grija altor vieţi. Şi atunci am glumit, făcînd pe bărbaţii sălbatici. Povestea cu jertfa omenească — e numai aşa — un joc. Un joc de albă vrajă şi întunecată magie, pe care-l vom face cu tine.

MIRA : Cu mine ? — nu înţeleg. — Cu mine ?

MANOLE : *(cu glas ireal)* Cu tine, fiindcă tu eşti aici — din întîmplare. Şi-apoi, aşa se şi potriveşte. Fiindcă între noi toţi şi toate tu eşti cea mai pornită spre joc.

MIRA : *(cu oarecare nedumerire)* Bine !
(se uită cu o ochire spre soare) Dacă nu e prea tîrziu... că vreau să mă întorc înapoi încă înainte de a se face amiază...

MANOLE : Mult nu e de atunci, îţi aminteşti, Mira, — o dimineaţă ca asta era. Cînd ne-am întîlnit cu stîngăcie întîi, am fost aproape numai copii şi-am început în neştire să ne jucăm de-a viaţa.

Acum tot aşa ne vom juca de-a moartea. Atunci te-am culcat în iarbă, acum te voi culca în zid. Va trebui tot timpul să zîmbeşti şi, chiar, de va fi rece zidul, să te sileşti să glumeşti. Să pară în adevăr că moartea e un joc. Căci, vezi, blestemul de care vorbirăm îl învingem c-un joc [13].

MIRA : Biserica va sta. Manole, tu o să-ţi culci capul pe trepte, şi poate ai s-o iubeşti mai mult pe ea decît pe mine. Dar n-are a face. Eu ce va trebui

---

13 În viziunea despre „joc" ca o atitudine a omului, Lucian Blaga este influenţat de Fr. Schiller, care o considera cea mai umană stare a omului, susţinînd : „Omul e în chip deplin om numai cînd se joacă". Astfel întregul edificiu, atît al artei estetice cît şi al artei vieţii, trebuie fundamentat pe acest principiu. (Friedrich Schiller, *Scrisoarea 15*, p. 71, în : Vianu, T., *Istoria esteticei de la Kant pînă azi în texte alese*, Bucureşti, 1934, pp. 79—80). Estetica modernă preia această teză a lui Schiller cu privire la cauzalitatea artistică. După Herbert Spencer, arta şi jocul sînt luxul vieţii (*The Principles of Psychology*, 1870—1872, vol. II, p. 533). Tudor Vianu se ocupă de această problemă în *Joc, expresie şi artă*, unde în concluzie spune : „Activitatea artistică nu este o ejaculare amorfă, ci o lucrare structurată, călăuzită de un scop valorificat în toate amănuntele realizării. Artistul nu creează orice, ci tocmai opera lui. Teoria artei ca joc mi se pare, din toate aceste motive, una din cele mai puţin psihologice pe care le-a produs speculaţia mai nouă". (Vianu, T., *Opere, 7, Studii de estetică*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1978, p. 526).

astăzi să fac? Să-nchid ochii, să mă rog, să tac [14]?

MANOLE : Nimic ce n-ar fi firesc. Doar să înduri ce vom face cu tine.

MIRA : Mi-e îngăduit să rîd tare?

MANOLE : Asta nu. Fiindcă m-ar turbura şi mi-ar abate gîndul în altă parte. N-aş mai şti ce trebuie să fac, şi mîna mi-ar tremura. Va trebui să fim cu luare-aminte, ca într-o slujbă în faţa pristolului. Dacă-nchizi ochii e bine. Dacă zîmbeşti de asemenea e bine.

MIRA : *(ca un copil)* Am să mă joc cu voi cum doriţi. — Dar ăştia să nu se mai încrunte că-mi pierd orice plăcere. Parcă şi sprîncenele le-au mai crescut peste uitătura piezişă.

MANOLE : Zidari, aţi auzit? Încruntarea s-a sfîrşit. Acum începe partea luminei. Închipuiţi-vă copii — cu treizeci de ani înapoi, închipuiţi-vă în trecut — cînd clădeaţi biserici din nisip! Luaţi uneltele, pregătiţi ţărîna şi tot ce e de pregătit!

ZIDARII : *(se pun în mişcare)*

MANOLE şi MIRA : *(se privesc lung)*

MIRA : Ah, cum m-am speriat! La început nu prea crezusem stareţului, pe urmă am stat în nedu-

---

14 Iubirea Mirei este la fel de profundă ca şi cea a lui Manole pentru ea. Măreţia caracterului Mirei se relevă şi prin generozitatea ei. Acceptă contopirea celor două idealuri ale artistului, femeia-biserică, este gata să se sacrifice, iar în dăruirea ei îşi depăşeşte propriile porniri iniţiale, primare şi îşi impune o atitudine elevată, detaşată de orice sentiment de egoism, încît îşi completează şi îşi ajută efectiv soţul în atingerea perfecţiunii.

merire, apoi, fără să-mi dau seama de ce, mă luase spaima. Şi am venit într-o fugă. Nu m-am odihnit nici la stîlpul întîi de hotar, nici la al doilea. Uite cum îmi bate inima.

MANOLE : *(o mîngîie)* Suflet bun şi înalt eşti tu.

MIRA : Eu glumesc des, dar cînd glumesc alţii cu mine nu prea înţeleg. Poate sunt cam prostuţă... dar las', că rîd şi eu odată de voi [15].

MANOLE : *(pierdut)* Da, să rîzi... Să scorneşti odată ceva grozav, bunăoară... dar nu, gîndeşte-te singură.

MIRA : Las'. O să fac şi eu să vă bată inima la fel. Şi mai ales a stareţului. *(copilăros)* Să plesnească.

---

15 Lucian Blaga utilizează ideea lui Schiller despre „joc" într-un text poetic original, ca expresie a atitudinii umane a lui Manole, omul cu calităţi superioare de artist ce nu acceptă cruzimea primitivă, ci conjugă jertfa cu motivul jocului pentru a transpune totul pe un plan al liniştii interioare, de necrezut, a Meşterului, atît de necesară creaţiei. Fără putinţă de împotrivire, faptele se desprind de la sine din interiorul artistului, pornind din straturi organice originare, după un fel de a fi profund şi firesc al neamului său. În atitudinea sa, Mira este de o seninătate naturală ce-i străbate toată fiinţa şi se comunică mediului înconjurător. În simplitatea ei firească, fără să urmărească scopuri care s-o depăşească, fără să fie prăpăstioasă, transformă atmosfera dramatică în una familiară, făcînd să triumfe viaţa asupra morţii după o bine statornicită înţelepciune populară. Astfel motivul jocului restabileşte atmosfera de existenţă organică a spiritualităţii umane.

MANOLE : Ochii îți sunt încă plini de neliniște. În degete îți lăcrimează inele de fier. Mira, ceasul — acesta ar trebui — să-ți fie scump cum altul nu ți-a fost, fiindcă — fiindcă — mă vezi și te văd. — Privește soarele și tot ce se poate privi.

MIRA : Ah, și picioarele cum îmi tremură ! Tot trupul îmi tremură ca o apă — și de spaima curmată, și de bucuria că nu e nimic. Altădată să nu mai glumiți cu atîta cruzime !

MANOLE : Nu, altă dată — nu mai...

MIRA : De obosită abia mă mai țin.

MANOLE : *(o mîngîie)* Viață fără pereche ești. Trup tînăr. Sînge fără păcat. Ochii aceștia au fost făcuți să se bucure de verdeață, de lucruri mici, de ape și de furtuni. Inima a fost făcută să iubească și niciodată să tacă. Noi, oameni răi, am speriat ochii și inima.

MIRA : *(îl privește cu mare și liniștită iubire)* Meștere.

ZIDARII : *(lucrează la zid)*

MIRA : *(suspină ușurată, se-ntoarce spre ei)* Ei de ce tac ? Altădată erau mai firești.

MANOLE : *(cu liniște neomenească)* Ieși din încălțăminte ca să intri desculță în zid.

MIRA : *(își desface opincile-sandale, sprijinindu-se cu o mînă de Manole)* Unde le las ? Să mi le aduci lîngă zid, să le am cînd ies — că altfel mă dor tălpile — de pietre — cînd calc. — Va ține mult jocul ?

MANOLE : Un ceas — două, sau trei.

MIRA : Numai atît ?

MANOLE: Jocul e scurt. Dar lungă și fără sfîrșit minunea. *(o prinde ușor cu brațul și pornesc în pas liniștit spre ziduri)* [16].

16 Toate acțiunile sînt limitate în spațiu și timp. Opera de artă depășește acest cadru restrîns întrucît implică o semnificație ce tinde spre universalitate. În desăvîrșirea ei, aceasta este un exemplu de unitate și armonie în care se reflectă armonia suverană a cosmosului, a lumii noastre cu idealurile, aspirațiile și lupta contrariilor, așa încît ea este o expresie a înțelesului estetic al vieții, prin care dăinuie peste veacuri.

ACTUL AL PATRULEA[1]

Zidurile ridicate, cu un început de schele într-o parte. Zidarii lucrează repede. Manole umblă agitat. Pe locul unde în zid Mira e de tot acoperită cade un mănunchi de raze. Tot timpul zgomot de muncă şi de unelte. Copii pe scări, unul peste altul, îşi dau cărămizi. Zidarii pe schele, Manole, al treilea şi întîiul zidar, jos.

SCENA I

(Manole, zidarii, copiii)

AL ŞAPTELEA : Zvîrliţi tencuială pe coapse şi os, să-nchidem viaţa în zidul de jos.

ÎNTÎIUL : Ucideţi nădejde de casă şi vatră. Clădiţi-mi lăcaş din lumină şi piatră.

---

1 Actul al IV-lea este dominat de o activitate febrilă. Opera concepută de artist în mintea sa este transformată într-un obiect real cu ajutorul zidarilor care stăpînesc materia cu mult talent şi colaborează la executarea ei. Meşterul nu-şi găseşte liniştea, dar, îşi stăpîneşte durerea, cît timp biserica nu este terminată.

AL CINCILEA : Isteți fiți ca șerpii și blînzi ca porumbul. Urmați-mi măsura. Dați sfoara și plumbul.

AL NOUĂLEA : Obliți cărămida cu ochiul de apă. Vai, cine ne-ndrumă ? Oh, nimeni nu scapă.

AL PATRULEA : Din gura de iad și-nvinsul mister — noapte și zi creștem spre cer.

AL DOILEA : Sus scînduri și bîrne, zi lungă și noapte. Otravă și slavă culegem din fapte.

ALTUL : Var și cărămidă.

ALTUL : Zvîrliți tencuială.

ALTUL : Sfoară și plumb.

ALTUL : Scînduri și cobile.

ALTUL : Ochiul de apă.

ALTUL : Noapte și zi.

ALTUL : Zi și noapte.

ALTUL : Mîna nu se-oprește.

ALTUL : Venin și slavă !

MANOLE : *(urlă, plesnind peste ei un bici fantastic de lung)* Lucrați, băieți ! Oh, deasupra aceleiași păreri, fără s-aducă vindecare, soare și ceruri mari. Sufletul a băut fapte și povești amare. Lucrați, zidari !

UNUL : Lucrați, băieți !

MANOLE : O, vaierul ! De-aici ce poartă mai deschid ? Lucrați, băieți, lucrați zidari, vaierul să înceteze în zid ! !

ALTUL : Lucrați, zidari ! Cine clădește biserici trăiește mult.

ALTUL : Timpul petrecut la clădirea unei biserici nu se pune-n socoteala vieții. Toată vremea petrecută aici e un adaos.

AL TREILEA ZIDAR : *(fostul călugăr)* În tot răul, și-un bine. Începeți dincolo la naos.

AL PATRULEA : Să nu rămînem înapoi de nici o parte.

AL CINCILEA : Suntem în toiul muncii şi tot mai strigaţi.

AL ŞAPTELEA : Ciocanele răsune pînă departe, ca un zingănit de luptă.

ALTUL : Nu dormiţi, băieţi.

MANOLE : Var şi cărămidă. Fără repaos.

AL DOILEA : Noapte şi zi creştem spre cer.

MANOLE : Doare lumina, sunetul doare, lumea doare. Nu e cineva să lovească trupul, să simt cel puţin o clipă durerea în altă parte ? ! O, ce departe suntem unul de altul, ce departe ! !

Mai repede, mai repede ! ! Zoriţi, zidari ! Fără odihnă, fără sete, fără foame. Să-nceteze vaierul în zid ! *(plesneşte cu biciul)*

Argeşul să se umfle cu vuiet, să se înteţească şuier prin copaci. Să nu se mai audă chinul din zid. Doamne, jocul a fost scurt, dar vaierul e lung. *(scoate un vaier surd)*

Manole — Manole — Manole. *(dispare-n dreapta, după ziduri [2])*

---

2 Procesul de conştiinţă al lui Manole are suflul marilor tragedii. Realitatea faptică a sacrificiului îl acuză. El s-a vrut artist-creator — dorinţă mai puternică decît iubirea sa pentru Mira, care pe plan uman a însemnat totul pentru el. Dar s-a înşelat, căci fapta sa îl devorează. El şi-a tulburat pentru totdeauna echilibrul psihic. Manole a distrus unitatea căsniciei sale, punînd mai presus patima creaţiei, dar aceasta îl mistuie. Certitudinea sacrificiului îl face să trăiască, în cel mai înalt grad posibil, durerea. Frămîntarea sa lăuntrică, suferinţa sa nu găsesc alinare nici prin activitatea febrilă de

SCENA II

(Toți afară de Manole)

AL DOILEA : Meșterul nu mai găsește odihnă. Se duce în umbră. Se-ntoarce la ziduri. Se duce. Se-ntoarce. În tînguire se duce, năuc se-ntoarce.

AL TREILEA ZIDAR : Citeodată parcă și eu mai aud ceva în zid !

ALTUL : Oare mai trăiește ? Sau nu mai trăiește ? Ca să nu auzim, ciocanele tot mai tare au lovit, ca să nu auzim — tot mai tare am vorbit.

ÎNTÎIUL : Astfel, una din alta s-au aprins întîmplările, și femeia din miazăzi a rămas altar între blestem și jurămînt.

AL CINCILEA : Oare cînd a înțeles ? Cînd a început să se zbată era de mult închisă.

---

ziditor. Munca trepidantă a zidarilor, care grăbesc deznodămîntul, nu-i anihilează obsesia dramatică a „vaierului din zid". În disperarea sa imploră forțele naturii, pentru ca zgomotul lor să acopere intensitatea durerii, dar fără să aibă certitudinea eficienței. Destrămarea voită, a echilibrului existențial firesc se îndreaptă împotriva sa, fapta îl chinuie și va avea urmări grave pînă la restabilirea acestui echilibru. Prin această opoziție a planurilor : exterior-interior, fizic-psihic, autorul relevă complexitatea durerii, ca o consecință a acțiunii ieșite din comun, unice a jertfei. Tensiunea psihică copleșește, căci, în această replică scurtă, dar de o concentrare sintetică a mesajului, autorul a implicat o întreagă înlănțuire a faptelor și semnificațiilor expuse într-o dinamică ascendentă deosebită, ce relevă drama de conștiință a eroului, astfel încît acesta trezește compasiunea noastră.

AL TREILEA ZIDAR : Lumina de care fugeau umbrele a fost așa de bună, că nici la urmă n-a înțeles. Eu cred că a așteptat fără tristețe, speriată doar că jocul ține prea mult. Și ea nu înțelege nici acum, ci se miră din zid sau din cer că noi tot ne mai jucăm. *(Un grup de fete și femei vine din dreapta)*

ÎNTÎIUL : Iarăși femei. Sfioase, aprinse, istovite, încep a veni de prin țară. Femei plîngînd tot drumul de vestea soției din zid. Cînd sunt aici, privind zidurile, uită pentru ce au venit. Unele stau o zi, altele un ceas, altele numai vin și se-ntorc. Toate deopotrivă cască ochii mari și se miră și nu întreabă nimic. Pe urmă pleacă și tot drumul pînă acasă surîd numai în amară și dulce tăcere. Nimenea nu știe de ce, și dacă le-ntrebi — nici ele nu știu. Vin stîrnite ca de-o primejdie de sfîrșit de veac, și în spaima lor de necunoscutul bărbat se cred miresele morții [3].

---

3 Biserica, opera finită, emană o lumină apoteotică, în care apare transfigurată strălucirea Mirei și genialitatea creatoare a lui Manole. Vin femeile de pretutindeni în pelerinaj, iar în fața frumuseții operei, ele se eliberează de obsesia crimei lui Manole, care a pus stăpînire pe cugetul lor. Prin contaminarea lor cu „surîsul Mirei" care, în cadrul metaforei „femeie-biserică", este și un simbol al fertilității, al menirii femeii, autorul demonstrează că poporul înțelege opera de artă și vine să se adape la izvoarele culturii. Este important să fie remarcată nota laică a scenei. Femeile nu vin cu intenția să se roage, pentru că ruga în anumite locuri ar fi mai eficientă, ci admiră îndelung, iar tensiunea lor lăuntrică se transformă într-o seninătate echilibrată, ca a Mirei.

GRUPUL DE FEMEI : *(se-ntoarce, ocolind, privind la ziduri parcă ar vedea biserica întreagă, dispare în fund)*

AL TREILEA ZIDAR : Cete în aiurare vin și pleacă.

AL DOILEA : Ați luat seama la ele ? Se uită toate în sus, cu mult deasupra noastră, chip că ar fi văzut ceva.

ÎNTÎIUL : Una a arătat cu mîna ca spre un turn. Și unde a arătat n-am văzut nimic. Nici pasăre nu era. Nici turn. Astea au fost de unde rîul nostru limpezește Dunărea tulbure. Din toate părțile vin în cete, ca păsări călătoare. Unele vin cu miros de scoici din ținutul bălților galbene. Altele de mai departe, de unde șesul își schimbă numele, deși rămîne același. Toate-și închipuie cu înfricoșare că suntem mai tari decît iubirea noastră, dar aici, lîngă schelele înfăptuirei, se pare că ele înțeleg mai mult decît au putut să înțeleagă lîngă vatră. Pe urmă se duc.

AL TREILEA ZIDAR : Vorbe, vorbe — jumătate adevăr, jumătate închipuire. Cărăușii să vie ! ! *(vin din dreapta trei cărăuși)*

SCENA III

(cei de mai înainte și cărăușii)

ÎNTÎIUL CĂRĂUȘ : Porunciți.

AL TREILEA ZIDAR : Plecarea vi s-a hotărît fără altă amînare. Rămîne cum ne-am înțeles. Fiecare cu șase telegari.

(către întîiul cărăuș) Tu la Brașov.

AL DOILEA CĂRĂUȘ : Eu la Sibiu.

AL TREILEA CĂRĂUȘ : Eu la Tîrgoviște.

AL TREILEA ZIDAR : *(către întîiul cărăuș)* Scheilor gureși le lași brașoavele, și te înțelegi numai cu saxoni cinstiți : aduci piele, lemn de stejar uscat în cuptoare de meșteșug, forme, scoabe de fier, cuie mari și mici, stranele le tăiem aici, pentru catapeteasmă uleiuri, zugrăvelnițe, cu păr de mistreț cele lungi, cu fire de coamă cele scurte, și nu uita mătasa. Toate astea pentru biserică. Pentru nevoile pivnițelor nu uita pucioasa în formă de turte. *(către al doilea cărăuș)*

De la Sibiu, de la turnătorie clopote, să nu fie cu semne papistășești, cum ar fi bunăoară inima încercuită cu spin. Dar pot să aibă semn : Hristos culcat într-un potir. Urechea ți-e bună, încearcă-le sunetul, să se potrivească aerului de-aici. Ține minte : aerul de-aici — duhul cleștarului. Pe urmă — întoarce-te : așa — vezi culorile lumii noastre ? Toate din soare sunt. La fel care le cumperi. Încearcă-le și aseamănă-le totdeauna cu cele curate din brîul ploilor. *(către al treilea cărăuș)* [4] La Tîrgoviște ceri binecuvîntare

---

4 Mănăstirea de la Curtea de Argeș, o adevărată perlă arhitectonică a artei medievale, Lucian Blaga o consideră expresia concretă a unui fel de a fi al poporului român, înzestrat cu anumite înclinații spre pitoresc, care pot „... să invadeze în sens creator toate domeniile de manifestare ale vieții spirituale și culturale" (Blaga, L., *Trilogia culturii, op. cit.*, p. 202). Din aceasta reiese o anume mentalitate și atitudine a oamenilor care, de-a lungul secolelor, au trăit întotdeauna într-o strînsă interdependență cu natura patriei. Viața țăranului român apare, în viziunea autorului, ca o prelungire fi-

creştinească. Odăjdii ai de adus şi cărţi. Dacă vlădica nu-i acolo, îl găseşti la moşia lui sfinţind popi şi păzind dobitoace.

CEI TREI CĂRĂUŞI : Am înţeles.

AL TREILEA ZIDAR : Drum bun, fără zăbavă. *(cei trei cărăuşi pleacă)*

SCENA IV

(Aceiaşi, fără cărăuşi, după cîteva clipe Manole)

MANOLE : *(revine pierdut şi frînt)*

AL TREILEA ZIDAR : *(s-apropie de el cu glas mîngîietor)* Manole, ai fost la apă ?

MANOLE : *(abătut)* Frate, e aşa de greu !

AL TREILEA ZIDAR : Stai puţin aici pe piatră, lîngă mine. *(s-aşază amîndoi)*

MANOLE : Amintiri — vin în goană ca o stavă neagră din şesul părăsit al vieţii. Şi trec, şi nu se mai opresc. Şi altele vin asurzitoare, ridicînd pulbere, că mă înec. Trupul stă şi priveşte. Bine de cel ce poate vorbi. Încleştată rămîne gura suferinţei pe rană. *(ridică ochii obosiţi spre ziduri)* De cîte săptămîni lucrăm ?

AL TREILEA ZIDAR : De săptămîni ? De şapte zile.

---

reascâ a naturii însăşi pînă în zona mitului. Deci, atitudinea poporului român de a se inspira din frumuseţea naturii — pe care o stilizează, fără a distruge armonia interioară a relaţiei om-natură — izvorăşte dintr-o profunzine originară, cimentată de-a lungul timpului şi nu este o analogie exterioară, formală. Această idee apare ilustrată în replică, prin indicaţiile date pentru alegerea culorilor.

MANOLE : *(apleacă fruntea, ar vrea să se redobîndească)* De șapte zile — fără alinare. Nu ! Trebuie să fie mai mult. Ani întregi încap în șapte zile [5] ... *(îl ia de mînă pe călugăr)* Spune-mi tu, spune-mi ! Ce-a făcut ? Ce-a zis ?

AL TREILEA ZIDAR : S-a silit să zîmbească. Adică nu — nu s-a silit ... A zîmbit.

MANOLE : Adevărat, de silă nimic nu făcea. Numai din bucurie slobodă. Acum îndură sila cea mai grea. N-a zis nimic ? Nici un cuvînt ?

AL TREILEA ZIDAR : Numai tîrziu, înainte de a pune peste ea cea din urmă cărămidă : că zidul o strînge cum numai tu o strîngeai.

MANOLE : *(se ridică violent)* Cine a pus cea din urmă cărămidă ? ! !

AL TREILEA ZIDAR : *(îl reține și-l face din nou să se așeze)* Liniștește-te, Manole, oricine ar fi fost, nu e cu dreptate să întrebi.

MANOLE : *(se scutură ca de frig)* Da, nu e cu dreptate. Mai vorbește, dar încet, că urechile mă dor de orice cuvînt. Și mîinile mele sunt reci, și am frig mare în mine, și nu pot s-aud cuvînt tare.

---

5 De la actul jertfei, lumea, în evoluția ei, a devenit confuză pentru Manole. El caută să se mîntuiască prin muncă, participînd la înfăptuirea operei, prin care își transpune proiectul în realitate, dar se înstrăinează tot mai mult de viață, astfel încît pierde simțul real al timpului. Chinuitul are acum o altă tablă de valori simbolice, ce reflectă profunzimea durerii. Numărul „șapte", care în filosofia antică este un număr sfînt, este aici un simbol al zilelor săptămînii, de-a lungul cărora Manole a lucrat fără să-și îngăduie odihnă.

AL TREILEA ZIDAR : Manole, suntem în grija Înaltului. *(ridică uşor un deget)*

MANOLE : *(cu amărăciune neînchipuită)* Luminile au fost întîile lui cuvinte. Mira, cel din urmă ! Ca oricare din meşteri, voit-am să-i clădesc un lăcaş — Lui ! Dar mie mi-a cerut tot. Am crezut că în cea mai înaltă clipă a încercării va opri cu un semn lucrarea. Dar nu, mie mi-a cerut tot. Din bucuria vieţii am închipuit lăcaşul. Cel ce se ridică e din suferinţa morţii [6].

AL TREILEA ZIDAR : Acesta va fi şi mai frumos.

MANOLE : *(iarăşi ascultă)* Dacă nu încetează vaierul, voi porunci să spargă zidul [7] !

AL TREILEA ZIDAR : Ceea ce tu auzi, o ! o ! poate numai urechea te chinuie cu păreri întîrziate. Linişteşte-te, Meştere. De-acum, nimic nu se mai poate schimba. Aşa a fost să fie. Cînd totul se împlineşte după porunci gîndite cu mult deasupra noastră, să zicem şi noi cu miile de guri ce vin să se uimească . . .

MANOLE : A avut mîni, a avut ochi şi trup întocmai ca noi acum. Umbla şi se oprea. Noaptea, cînd

---

6 Admiraţia supremă pentru frumuseţea morală sublimă a fiinţei subite, ca un simbol al esenţei iubirii spiritualizate, este surprinsă într-o imagine la fel de sugestivă şi în poezia *Lumina* din volumul *Poemele luminii* (1919).

7 În finalul actului de creaţie, jertfa i se pare artistului prea mare în raport cu cele realizate. De aceea simte tot timpul nevoia de a-şi distruge opera. În contextul conflictului dramatic, această idee relevă opoziţia dintre raţiune-sentiment. Raţional — artistul înfăptuieşte jertfa, afectiv — nu o poate îndura.

ciorchinii zodiilor se coborau tîrziu între case și brazi, la mine venea. Toate sunt altfel acum. Trecerea cum s-a făcut ?

AL TREILEA ZIDAR : Fără cuvînt, așa cum ridici mîna ca să faci o cruce.

MANOLE : A venit să scape un om. Din tot ce s-a întîmplat în aceste zile fără sfîrșit — nimic nu știu. Numai în urechi mi-a rămas ca un vîrtej de apă adîncă.

AL TREILEA ZIDAR : Nu mai întreba. Ai lucrat zi și noapte, cu glas ridicat și cu hohot.

MANOLE : La care zid ?

AL TREILEA ZIDAR : Noi ceilalți te-am ascultat în tăcere. Și munceam, și închideam ochii.

MANOLE : Grozavă e această uitare în care am căzut ! Și eu am lucrat ? Nu ! Nu ! Nu se poate !

AL TREILEA ZIDAR : Întruna, fără întrerupere. Fără apă, fără pîne. Și noi ziceam : Doamne, Doamne !

MANOLE : Oh, parcă m-am despărțit de mîni, și trupul e undeva jos, și capul în altă parte. Sunt plin de răscoală, de somn și de moarte [8].

AL TREILEA ZIDAR : Pune ochii în pămînt și nu mai gîndi !

---

8 Lucian Blaga își ilustrează aici concepția despre creatorul de artă, expusă în *Trilogia valorilor*. Omul, ființa biologică (trupul), este alcătuit din genialitatea spiritului (capul) și este un talentat, pînă la virtuozitate, în stăpînirea materiei (mîini). După înfăptuirea creației, toate aceste virtuți ale lui Manole se atrofiază. Energia sa creatoare a fost consumată prin faptul că și-a realizat opera vieții, jertfindu-și idealul său de viață ; iubirea și puterea de creație.

MANOLE : Simt cărămizile ridicate... O oboseală stăruie încă în picioare și întunecare în gînd. Nu, nu ! Nu se poate ! Cea din urmă cine a pus-o ?

AL TREILEA ZIDAR : Manole, nu întreba... Că nu e bine și nici cu dreptate !

MANOLE : Nu, nu se poate... Uită-te la mine : mai sunt eu cel ce am fost ? Manole nu mai este. Privește mînile astea sîngerate din senin, sunt ale mele ? Manole a plecat. Manole nu mai este. Numai un trup a rămas aici, care s-a rănit de spinii cerului. Trupul va mai întîrzia puțin în lumină, va mai porunci, va mai zbiera. O zi, două, mai tare — pe urmă tot mai slab, încă o zi [9].

AL TREILEA ZIDAR : Să aduc puțină apă trupului chinuit ?

MANOLE : Manole nu mai poate să vadă apă. Manole e ca un cîne bolnav.

AL TREILEA ZIDAR : Privește puțin cerul. Îngeri să sufle în rana ta. Să ți se facă iarăși bine.

MANOLE : Manole nu iubește cerul. Și îngerii-i fac rău, fiindcă Manole a pierdut tot.

AL TREILEA ZIDAR : Cuvintele omenești pentru sufletul tău nu sunt leac.

MANOLE : *(dă tăgăduitor din cap)* Viața ei trece lumină prin veac. Ceea ce nu se mai poate întoarce stă și acum în fața mea. Cînd îi ziceam

---

9 Jertfa înfăptuită are o repercusiune dramatică asupra conștiinței artistului. Îi provoacă o ruptură afectivă atît de profundă încît el se distanțează de viață. În starea sa de halucinație, totul i se pare schimbat, s-a înstrăinat și nu se poate înfrîna să prospecteze valorile transcendenței ; asupra sa planează perspectiva morții.

du-te — venea, cînd îi ziceam vino, rîdea! Viață în trecere cu tresărire de stea. Din iubire pentru ea am zămislit lăcașul, prin iubire pe Altul slăvind. Stînca neagră nu-l ridica, varul alb nu-l închega. Zidul — se prăbușea. Ea vrajă potrivnică scornea. Lumînări în Argeș stingea. Eu ziceam : draga mea, întîlnirea noastră e blestemată și rea. Nimic nu se prindea. Ea tot mai tare iubea. Pe urmă — dar toate celelalte le știi... Acum hotar de netrecut ne desparte. Lăcașul crește nebun. El va fi un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte [10].

AL TREILEA ZIDAR : Așa este. Nehotărît, lăcașul va sta între lumina de ieri și tristețea de azi, veșnic.

MANOLE : Acum lasă-mă singur. — Nu, nu mai pot răsufla ! *(se ridică dintr-o dată)* Ce se isprăvește aici ? *(hohotind, biciuiește aspru văzduhul)* Zoriți, zidari ! ! Că Manole nu are răgaz ! Cu sîrg, băieți ! Copiii și ajutoarele ! Pe scări, fără preget, unul peste altul ! Copii, dați cărămizi ! Fiecare cărămidă — o carte ridicată cu două mîini în sus, cartea veștilor rele și bune. Că e mult rău aici, dar poate nici binele nu lipsește. Binele abia

---

10 Este o ultimă trecere în revistă a faptelor. Un rechizitoriu pe care și l-a alcătuit Manole. Remarcăm limbajul încărcat cu sensuri metaforice („viață în trecere cu tresărire de stea", „hotar de netrecut ne desparte", „un cîntec de iubire împletit cu un cîntec de moarte"), propozițiile scurte, abundența verbelor, linia ascendentă a artei retorice, pauzele de meditație marcate prin punctele de suspensie, care imprimă dramei de conștiință profunzimea tragediei.

îl ghicim, răul din adînc îl simţim. Zoriţi, băieţi, sporiţi, zidari ! Lumea urnită spre noi de mirarea jertfei să plece copleşită de-nfăptuire. Dacă fapta noastră nu e bună, să fie cel puţin frumoasă, dacă nu e frumoasă, să fie cel puţin înspăimîntătoare ! Dacă lăcaş de slavă nu va fi, să rămînă cel puţin semn de ameninţare ridicat de oameni împotriva puterilor. Din zori pînă-n apus, fiecare la loc, trupul cu păcatele în muncă şi foc ! Proptiţi temeliile către miazănoapte, de unde ne-au venit surpările şi deznădejdile. Vom face turle, vom pune cruci ! Unul pentru altul să fiţi îndemn, nu piedică ! Tu de ce te-ai oprit ? Tu unde te duci ? De ce zăboveşti ? Ce numeri ?

(se aud ciocanele şi sunetul tot mai grăbit al uneltelor de lucru)

Prea mult răsuflaţi ! Nu mai priviţi peste brazi ! Eu n-am răgaz ! Legaţi scară de scară ! Şi unde nu ajungeţi, picioare pe umeri !

UNUL : Se muncesc mult greşiţii de se omoară !

ALTUL : Lui Manole tot nu-i e de-ajuns !

MANOLE : Nu, niciodată ! Mai repede ! ! Niciodată nu mi-e destul de repede ! ! Sus, jos, înainte, în lături ! Nu pierdeţi vremea ! Vreau să curgă sudorile, să sece de oboseală gurile. Lungă să fie limba boului, dar să nu poată vorbi ! Zidari, aţi fost harnici pîn-aţi ucis, acum mîna voastră trîndăveşte. Călcaţi pămîntul şi-l frămîntaţi, să asude dedesubt oasele şi arama ! ! *(tot mai amenințător)*

Zoriţi, fără sete, fără foame. Pentru chinul meu destul de repede nimic nu este. Ridicaţi, măsuraţi, amestecaţi şi zdrobiţi. Zidurile să crească,

frunțile să izvorască șiroaie. Fără încetare, zi și noapte! Clopotele — călite de fulger mi le doresc! Încă o duminică, încă două, încă trei! A treia duminecă le veți auzi limpezi și sus, răspunzînd nedreptății din adîncimi. Grăbiți, zidari! *plesnește văzduhul)*

Ciobane, aițiță cuptoarele de cărămizi! Pescare, umple buțile cu apă! Băieți, var și cărămidă!! Aprindeți pădurile, să se vadă de departe că aici zece draci clădesc o biserică lui Hristos [11]!

UNUL : Var și cărămidă! Că Meșterul ne mînă. Trageți boi în jug, că plugarul scoate sînge cu biciul. Trageți, că plugarul nu vrea să mai privească înapoi!

ÎNTÎIUL : Var și cărămidă.

AL DOILEA : Scări și bîrne.

AL PATRULEA : Cobile și scînduri.

---

11 Armonia forțelor existenței a fost tulburată, pentru că Manole a urmărit doar o putere izolată, creația. Pentru restabilirea echilibrului, trebuie anihilat cel care l-a distrus. Astfel, modul în care Manole îi zorește pe zidari este o expresie a mistuirii sale. În patima înfăptuirii operei, în nevoia de a termina construcția, ca să se poată apropia din nou de oameni, de Mira, chiar și prin moarte, — și astfel să se refacă echilibrul distrus — munca devine trepidantă. Autorul încalcă evoluția firească a faptelor și lasă acțiunea să înainteze într-o avalanșă spre deznodămînt. Aceasta se realizează într-o tensiune și încleștare maximă a forțelor care se află în opoziție. Clopotele sînt opuse demonicului, materia primară — focul și apa — sînt transformate în armonia operei, iar zece draci clădesc o biserică... Deci frumosul se înfăptuiește prin înfruntarea binelui cu răul.

AL CINCILEA : Nisip și piatră.

AL ȘAPTELEA : Trudă și sudoare.

AL NOUĂLEA : Zi și noapte.

AL CINCILEA : Pămînt și moarte.

AL ȘAPTELEA : Frați, nu cîrtiți.

AL OPTULEA : Lăsați-vă biciuiți !

MANOLE : Nebuni de curte nu suntem, nici oameni — ci draci ! Dracii lui Hristos ! Lucrați, nu zăboviți ! Timpul nostru e zgîrcit măsurat, și nu ni se va îngădui nici o răsuflare mai mult dincolo de înălțarea aramei. Lăsați vîntul să vă sugă sudoarea. Pînă deseară zidurile trebuie să fie sub noi ! Trupurile voastre n-au suferit nici scădere, nici pagubă. Făpturile voastre cu glasul scîrțiind a pustietate le voi pune la munci, că m-ați hulit și m-ați pîndit ! Ați scuipat la picioarele mele, acum suferiți biciul mai-marelui ! Voi n-ați pus în învingere decît cîrtire, eu am pus scumpă viață !

(Sare pe schele. Jos rămîne numai al treilea zidar și pescarul.)

AL TREILEA ZIDAR : *(către pescar)* Manole vorbește aiurea.

MANOLE : *(își face loc pe schele între zidari)* Zoriți ! Nu stați cu pumnii în șolduri. Că nu sunteți femeiuști netrebnice în poarta plăcerilor ! Sunteți pe schelele minunii ! La o parte — să trec ! Am băut turbările jurămîntului, că clădim de-acum cu mințile arse. Loc, îmi trebuie loc ! Nimic nu e bine. Temeliile lumii sunt fără de noimă. Cînd El a clădit, ce a jertfit ? Nimic n-a jertfit, nici pentru tării, nici pentru tărîmuri. A zis și s-a

făcut. Și totuși mie totul mi-a cerut[12]. Loc, vreau loc!

(ia un spărgător enorm de oțel și, învîrtindu-l, dă în zid)

În lături, să mă pot învîrti! La ce stați, de ce nu lucrați?! *(lovește)* Loc! Vaierul prin piatră pătrunde. În lături! Alte măsuri, pentru alte ferestre! Alte cercuri, temelie turlelor! Mai înalte decît le-a voit începutul, în tulpină mai subțiri decît în cîntecul bucuriei! *(lovește)* Loc! Vaierul nu conține! Lovind mai tare țipă, parcă în carne lovesc. Ah, mișeilor, ați lătrat în jurul meu ca o armălaie de cîini și-ați rupt jurămîntul, dar eu nu l-am rupt.

AL TREILEA ZIDAR: *(către pescar)* Pînă la urmă, nu știu ce va fi cu Manole. Ce vrea? Să se abată de la întîiul chip?

---

12 În măreția sa de creator, Manole trăiește pe un plan de intensitate și profunzime umană deosebită. Astfel este opus meșterilor ale căror acte sînt de ordin tehnic. Ei participă la frămîntările lui Manole, prin modul în care reușesc să realizeze armonia proporției și a culorii, atitudinea lor însă este lipsită de demnitate și mărinimie. Totodată, Manole este opus divinității, care nu este obișnuită să învingă greutățile vieții, nu se ridică la înălțimea generozității umane și apare ca o ființă ireală, într-o idealizare platonică și egoistă în raport cu artistul creator. Din structura lor, relativ constantă, nu se poate desprinde o evoluție complexă, o creștere, ci scriitorul își demonstrează prin intermediul lor concepția despre artistul creator, după principiile dramei de idei în maniera expresionistă.

MANOLE : *(lovește)* Bici subțire de foc, șarpe lung mi-ar trebui, să vă ard. Să rămîneți însemnați pe trup cu semn tîlhăresc. Să vă arate lumea : Ei sunt ! Să vă ocolească, hulindu-vă, că ați sugrumat femeia în zid. Judecata mea mi-o voi face-o singur, judecata voastră cine va face-o ? Lucrați, nu zăboviți ! Munciți, nu cîrtiți ! *(Lovește, o bucată mare de zid cade. Cîțiva se adună în jurul lui îngrijați.)*

GLASURI : Ce faci, Manole ?

MANOLE : *(cu totul ieșit din fire)* Luați spărgătoarele și ajutați. Am voit să schimb înfățișarea lăcașului, dar glasul tot se mai aude. Nu scuipați, că sunteți pe-un mormînt. Nu înjurați, că sunteți pe-o biserică. Tăceți mulcom, că unul din voi a ucis.

GLASURI : Manole, tu strici ce-am ridicat ?

MANOLE : *(lovește)* Pieire nefirească să ajungă din urmă pe cel ce dincolo de înălțarea lăcașului mai vrea să trăiască. Să ni se uite numele. Să ni se ardă casele, și cenușa mădularelor noastre pe apă să se arunce. Dați la o parte pietrele, nu șovăiți ! Grăbiți, nu priviți !

AL TREILEA ZIDAR : *(jos)* Ce facem cu el ? Să-l oprim ! *(către cei de sus)* Păziți ! !

ALTUL : Să nu-l lăsăm, să-l legăm de-un copac !

MANOLE : *(tot mai tare lovește)* Nu mai vreau ferestre ; nu mai vreau turle, nu mai vreau nimic ! Vaierul tot mai tare se aude. Gol și uitare să se lase în jurul nostru. Povestea noastră să se cufunde-n pămînt, că a fost cea mai grea, cea mai tristă, mai fără de noimă, tulburătoare, din toate

poveştile purtate vreodată de vînt. Un berbec de cetate îmi trebuie [13] ! !

ZIDARII : *(se adună)*

MANOLE : Un spărgător mai puternic !

CÎŢIVA : Ce faci, Manole ?

UNUL : Vrea să sloboadă jertfa !

MANOLE : *(loveşte, cade o parte din zid)*

ALTUL : *(vrea să-l oprească)* Noi clădim, şi tu dărîmi !

MANOLE : *(sălbatic)* În lături !

ALTUL : Unde va ajunge ?

AL CINCILEA : Manole, nu mai lovi !

AL ŞAPTELEA : Opreşte-te, Manole !

AL NOUĂLEA : Dă-te jos, Manole !

TOŢI : Jos, Manole ! Jos !

MANOLE : *(loveşte)* Nu mai vreau nici alte turle ! Nici alte ferestre ! Nu mai vreau nici biserica ! Nu mai vreau nimic ! Loc, loc, loc !

AL ŞASELEA : Opreşte, că altfel te legăm !

---

13 Răzvrătirea lui Manole împotriva răului i-a cerut un sacrificiu care se îndreaptă contra fiinţei sale. Fiind om, cu valenţe şi limite, angajarea sa definitivă relevă osmoza dintre luciditatea şi sensibilitatea sa de artist. Intenţia de distrugere a operei după terminarea ei este expresia maximei suferinţe a artistului care şi-a sacrificat iubirea. Obsesia „vaierului" care răbate din zidurile bisericii se absoarbe în blestemul prin care Manole se eliberează de presiunea interioară, care îl ameninţă cu nimicirea, întrucît vrea şi trebuie să trăiască pînă la inaugurarea operei. Prin drama lui L. Blaga, mitul baladei se ridică la semnificaţii filosofice cu privire la angajarea dramatică, definitivă a artistului care îşi încearcă puterea creatoare.

ALTUL : Lasă-ne în munca noastră. Pleacă, Manole, jos !

MANOLE : Nimic nu mai vreau ! Nimic ! Totul să se dărîme ! Vaierul ! Vaierul ! Nici acum nu-l auziți ? Manole l-aude, toți îl auzim. Eu v-am legat, eu vă dezleg. Nu mai vreau minune, nu mai vreau nimic. Pe ea din piatră o vreau ! Loc !

AL ŞASELEA : Săriți să-l legăm ! Că altfel totul de la capăt începe ! Ce staţi ? Săriți ! !

TOŢI : *(îl ocolesc, gata să sară asupra lui)*

MANOLE : *(se ridică mare între ei)* Cine sunt eu ? Cine sunteți voi ? *(ridică spărgătorul deasupra lui)* Loc, scăfîrlii înholbate ! Ucigaşul care a fost ? Care mînă s-a întins ? Care braţ în faptă n-a încremenit ? Subt coaste care inimă n-a rămas un pumn de cenuşă în faţa femeii din miazăzi ? Peste ea, cea din urmă cărămidă cine a pus ? *(către al şaselea)* Numai tu ai putut să fii ! Fă-ţi cruce ! Numai tu ! Numai tu ! *(Ridică spărgătorul deasupra lui.)*

TOŢI : *(sar la el şi-l opresc)* Nu, Manole, nu ! Cazi în alt păcat !

AL TREILEA ZIDAR : Ţi-am spus să nu mai întrebi !

AL ŞASELEA : Bănuiala ta are ascuțiș întors, Manole. Dacă cu orice preţ vrei să-l ştii, acela ai fost tu. Tu ai zidit-o de la început pînă la sfîrşit. De la cărămizile sprijin subt picioare pînă la cărămida coperiş deasupra capului. Altfel, pieptul femeiesc nu şi-ar fi îndurat fără împotrivire sfîrşirea.

MANOLE : Vai nouă, — totul sfîrşit ! Eu nu ! Eu nu ! Manole nu ! Niciodată ! *(loveşte în zid)*

ÎNTÎIUL : Ceea ce faci e în zadar. Ea nu mai trăiește [14].

MANOLE : *(lovește repede, una după alta, puterile îi scad, obosește, se topește pe-o piatră)*
Nu — mai — trăiește —
Nu — mai — trăiește —. V-a slăbit glasul și vouă —. Acum stați — acum vă este ușor, acum nu mai plecați. *(gîfîind tot mai slab)*
Nu mai trăiește — vi se pare așa de firesc — vă aplecați peste mine cu clătinare din cap — și mă doriți — revărsat — într-o jalnică obișnuință. *(blînd și nespus de trist)*

---

14 Frămîntat lăuntric și trăind contradicții sfîșietoare pînă cînd învinge obstacolul și își poate înălța opera, Manole nu-și regăsește liniștea după aceea, pentru că și-a distrus iubirea și, astfel, echilibrul său existențial. Ființă înzestrată cu puterea creației, superior celor din jur, el este ajutat de soția sa ca să-și poată îndeplini menirea de creator. Dragostea, care înveșnicește imaginea iubitei, i-a dat energia care i a călăuzit ascensiunea. Iubirea i-a ridicat pe ambii soți deasupra vieții. Zămislirea frumuseții se realizează însă, pe un alt plan, cel al artei, care leagă de eternitate și distruge fericirea în planul vieții. Ea i-a făcut pe cei doi soți să se înalțe deasupra limitelor fixate de înțelepciune, realizînd ceea ce părea de neînfăptuit, — opera. Dar, în final, Manole revine și este silit să accepte limitele naturii. Realitatea îl copleșește, îl acuză de inumanitate și el se răzvrătește din nou, dar în zadar, căci faptul este consumat. Pe drumul pe care a apucat-o nu mai există întoarcere, așa încît autosacrificarea este o consecință firească a faptei sale. Astfel povestea celor doi soți este metaforic transpusă în operă și împletită în substanța conflictului dramatic.

Fraţi zidari — spuneţi-mi. Acum a încetat — acum vaierul a încetat — spuneţi-mi. Nu — nimic. — Manole — unde-i ? — Acum — oh — da — odată o stea — în mînile mele ţineam — s-a jucat cu noi de-a moartea [15].

TOŢI : *(stau şi-l privesc dureros)*

MANOLE : *(pierdut, abia şoptind)* Voi sta aici. Ce departe unul de altul — în suferinţă. Acum e linişte. Toţi au tăcut ?
Undeva s-a oprit un vînt.
Undeva a contenit un glas.
Străini suntem în mare singurătate şi-n veşnică pierdere.

---

15 Absorbit de creaţie, mistuit de durere, Manole s-a înstrăinat şi trăieşte într-o lume aparte, a trecutului, întrucît a pierdut simţul prezentului. Atracţia sa spre Mira este atît de puternică încît îi domină fiinţa şi doar imaginea ei o surprinde la adevărata dimensiune. Limbajul poetic îl ajută pe autor să-şi expună motivele într-o formă metaforică gradată. Astfel apare imaginea Mirei la început „lumină", apoi „femeia din miazăzi", iar acum „stea" care în unicitatea ei se aseamănă lui Manole. În seninătatea, puritatea şi bunătatea ei, Mira întruchipează idealul feminin opus lui Manole, bărbatul maturizat, frămîntat de problemele creaţiei, dar la fel de generos şi uman. Într-o multitudine metaforică este expus motivul „jocului", al dragostei, al muncii în timpul zidirii, al morţii. Prin acest mod poetic de prezentare a subiectului, piesa lui Blaga este reprezentativă pentru spiritualitatea întregului popor. Mesajul este alcătuit din idei încărcate de luciditate şi sensibilitate specifice mentalităţii poporului român.

Lăcaș abia început, mormînt de îngeri și sfinți,
cîntă spre golul înaltului taina ei călătoare prin-
tre veșnici părinți [16] !

---

16 Finalul actului al IV-lea este o adevărată filosofie poetică, o meditație asupra vieții și morții prezentată în formă de poezie. Cine s-a angajat în pătrunderea tainei ultime a existenței, chiar și prin intermediul creației, este sortit pieirii. Prin originalitatea și unicitatea ei, opera îl face nemuritor pe artist, dar îl mistuie, îi cere ființa. Spre deosebire de concepția lui M. Eminescu despre geniu care, în finalul poemului „Luceafărul", este considerat „nemuritor și rece" — nemuritor, dar neînțeles de semeni — în viziunea lui L. Blaga geniul nemuritor nu esete înstrăinat față de iubirea sa, ci în raport cu existența cosmică. În individualitatea sa, omul este o ființă singularizată în lume prin puterea sa de creație, prin care tinde spre absolut, spre veșnic, fără a-l putea atinge, pentru că s-ar distruge echilibrul existențial cosmic. Geniul lui Blaga apare optimist și mai uman.

ACTUL AL CINCILEA

Un colț al bisericii isprăvite intră pieziș pe scenă. Nu se vede decît partea de jos, intrarea principală. Spre stînga niște rămășite de schele [1].

SCENA I

(Zidari, trecători.)

ZIDARII : *(Pe trepte, trag din răsputeri de niște funii care duc în biserică. Se ridică clopotul. Cu strigăte obișnuite la asemenea lucrare.)*

AL TREILEA ZIDAR : Încă o dată ! Unu, doi — așa, — în sfîrșit, clopotul sus !

ZIDARII : *(adună funiile, se împrăștie)*

---

1 Prin frumusețea ei unică și reprezentativă, biserica de la Curtea de Argeș ar merita să fie preluată în stema țării după opinia lui L. Blaga. Ea constituie un simbol al spiritualității poporului iubitor de poezie și frumos, care a înfăptuit opere de cultură și artă de valoare universală. În tratarea subiectului legendei, autorul pune accentul pe frămîntarea și zbuciumul lăuntric al artistului angajat în făurirea operei. Această frămîntare reflectă profunzimea umană a artistului Manole. În aceasta constă originalitatea piesei.

AL CINCILEA : În chingi clopotul a fost prins de subsuori, cum prinzi o fată cînd vrea să treacă părăul.

AL ŞAPTELEA : Vrabia cînepă visează. Tu vezi tot fete. Clopotul — fată. Tufele, fete. Funiile, plete. Iarba păr. Stelele ochi. Toată lumea fată-mpărăştiată. Şi încă ce fată ! Şi încă ce fată ! Domniţă curată !

AL NOUĂLEA : Mai adunaţi şi stîlpii ceia, că nu sunt puşi să prindă rădăcini aici !

AL OPTULEA : Şi totuşi, umbră de copac n-ar strica pentru cei ce vin şi pururea vor veni să se minuneze. Din umbră să-şi întindă vinele fericite în largul priveliştii.
Am auzit că domnitorul vrea să-şi pună în stemă biserica aceasta, dimpreună cu cei doi vulturi gemeni de sus, care în fiecare zi rotesc deasupra noastră pe la ceasul acesta.

AL TREILEA : Alt ce ar putea să pună ? Vedeţi, fraţi, atît rămîne după noi : înfăptuirea, şi încă vuietul neschimbat al apei şi poate tristeţea vreunei legende, dar nimic din zbucium.

TOŢI : *(privesc cu tristeţe în gol)*

ÎNTÎIUL : Şi zbuciumul nu se poate pune în stemă.

AL TREILEA : Acum totul e isprăvit. Se cuvine să un fim trişti. În fiecare clipă trebuie să sosească Vodă. *(Zidarii îşi fac de lucru.)*

ÎNTÎIUL : Ştie oare Manole ceva ? Eu tot aşa simt — de cînd m-am trezit simt că astăzi se întîmplă ceva.

AL DOILEA : Şi eu la fel. Poate că Vodă vine să-i aducă osînda.

ÎNTÎIUL : Legea e lege. Şi ce s-ar întîmpla cu noi ?

AL TREILEA : Cînd a veni Vodă şi ne-o întreba de nume, vom afla.

AL DOILEA : Nici o vină nu avem. Soborul va judeca şi dacă e bine şi cu cale să se încerce în lăcaşul acesta schimbarea pînii în trup şi a vinului în sînge, sau dacă nu cumva ar fi mai bine lăcaşul să se dea schismaticilor ! Astă-noapte mîna de aur a Fecioarei a căzut din icoană.

AL TREILEA : Semne sunt — şi umblă prin toată lumea. Totuşi, nu mă îndoiesc că Vodă vine să se bucure de lăcaşul isprăvit. Nu vine să judece. Şi în cele din urmă, cu toată suferinţa — o mulţumire poate avea şi Manole. Biserica e atît de frumoasă — Maica Precistă dacă ar fi să nască a doua oară pe Isus, ar trebui să-l nască nu în iesle, ci în lăcaşul acesta *(Din dreapta vine Manole pe lîngă zid.)* Uite, Manole în jurul bisericii aiurînd ocoleşte. De săptămîni, tot aşa umblă.

ÎNTÎIUL : Umblă parcă n-ar umbla.

AL DOILEA : Vorbeşte parcă n-ar vorbi.

AL TREILEA : Trăieşte parcă n-ar trăi.

ÎNTÎIUL : Ca un duh speriat şi rătăcit, de iese pe la răspîntii spre alte tărîmuri. *(se duc spre stînga)*

SCENA II

(Găman care soseşte din stînga. Manole, istovit, mai bătrîn, faţa devastată, barba crescută, se apropie de el, vin amîndoi în mijloc)

MANOLE : Găman, eşti aici ? Unde ai fost ? De unde vii ?

GĂMAN : Pe la toate mînăstirile m-am rugat.

MANOLE : Știi tot ?

GĂMAN : Știu tot.

MANOLE : *(îl ia de mînă, i-arată locul)* Aici. *(vorbește parcă i-ar spune o taină)* Ea a crezut că e joc.

GĂMAN : *(dă din cap)* Știu.

MANOLE : *(șoptește)* Și n-a zis nimic. A crezut că e joc.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : *(tot destăinuind)* Am ucis-o cu mînile mele. Dar ea a zîmbit.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : Astăzi plec.

GĂMAN : Știu.

MANOLE : *(ascultă)* Tu auzi cîntecul din zid ?

GĂMAN : Îl aud.

MANOLE : *(transfigurat)* Aici nimenea nu-l aude, numai eu. Și-acum și tu. Numai noi doi îl auzim. E parcă viața toată, pe care încă o dată o încerc. E cîntecul obîrșiilor și al sfîrșiturilor în neschimbarea aceluiași cerc.

GĂMAN : *(s-apropie cu urechea de zid)* Da, s-aude. Acum sunet înalt și lung, depărtat ca o chemare. Acum mai jos *(suspină) Bòje moi, Bòje moi !* Manole, multă țară e îngrozită, glasuri s-au ridicat în sobor, și sfatul boieresc face vorbă asupra ta, să fii judecat pentru omor.

MANOLE : *(frînt)* Ce deșertăciune în toate întocmirile ! Apărător al legii nu e numai soborul, apărător al legii sunt și eu, și vreau în socoteala mea să se pună sugrumarea vieții, dar lăcașul nu. Acesta, Dumnezeu singur și l-a ridicat printr-o minune, pe care doar El o înțelege. Eu am fost nu-

mai o netrebnică unealtă, o scîndură în schelele pe care le dărîmi cînd clădirea e gata și folosul vremelnic nu le mai cere. Așa suntem noi toți, unelte și scînduri în schele ; unii-și dau seama mai curînd, alții mai tîrziu. Prin ceea ce din durere nimic nu ni se scade.
Alt nu ai nimic să-mi spui ? *(ridicînd glasul)*
Pe la casa noastră ai trecut ?

GĂMAN : Între spini veninoși stă poarta întunecată, unde puneai frunză mîntuitoare de leuștean. Dobitoacele Ei, dobitoacele Ei sfinte s-au dus subt pămînt.

MANOLE : Alt nimic ?

GĂMAN : Alt nimic. *(Rămîn amîndoi lîngă zid, cu privirile pierdute* [2]*)*

SCENA III

(Sosesc din dreapta Vodă, Bogumil, un băiat de curte, cîțiva sulițași, mai în urmă, boieri încruntați și călugări fanatici urmați de robi. În stînga se adună poporul în jurul zidurilor.)

VODĂ : *(înalt, gras, ușor, cu toată greutatea, abia ajuns, răsuflînd, se întoarce către băiat, care se*

---

2 Scena a doua prezintă destinderea în urma năprasnicei încordări, moment care îi aduce lui Manole copleșitoarea durere a sacrificiului făcut. El trăiește presentimentul tulburător al omului ce încearcă să absoarbă transcendentul, pentru a restabili echilibrul, iar Găman îl înțelege și îi întețește hotărîrea. Prin aceasta sentimentul dramatic dobîndește o nouă rezonanță.

uită-n sus cu gura căscată.) Ei, băiete, nu vorbești ?

BĂIATUL : Laud pe ctitor.

VODĂ : Și dacă ai fi în locul meu, al ctitorului ?

BĂIATUL : Știu eu ? Atunci aș lăuda pe Manole.

VODĂ : Numai atît ?

BĂIATUL : Mai mult ce să zic ? În locul măriei-tale aș da afară din călindar un sfînt și-aș pune în locu-i numele lui Manole.

VODĂ : Dacă aș fi băiat de curte, aș gîndi și eu la fel, dar soborul gîndește tocmai dimpotrivă. Ce gîndește Vodă e treaba mea. *(îl bate pe umăr)* Cu voia ta, firește ! *(privește în sus)*

Asta-i tot așa de neîndoios o minune pe cît sunt eu voievod. Ce, părinte ? *(către Bogumil)*

Strașnic om Manole ăsta ! Sufletul nu și-a cruțat, dar uite ispravă, frate, pentru sute de ani ! *(către mulțime)*

Ei, sunteți tot așa de mulțumiți ca și mine ?

...NTÎIUL ZIDAR : Vinul e tulbure, stăpîne.

VODĂ : Las' că om vedea.

AL TREILEA : Stăpîne, îți dorim încă mulți ani de luptă întru ale creărilor, mîntuirilor, moșteniri-lor. Noi cei de aici nu am ales numai părțile ușoare fără de a da piept și cu toate îndoielile obștești și cu toate tulburările ce se amestecă printre ele. O limbă limpede nu putem avea, ținînd seama și de afunzimile de subt noi și de toate cele acolo auzite și văzute. Fără de harul de sus nu am fi învins puterile din prăpăstii. Acum îți punem la picioare noul lăcaș, care va

fi împăcare voievozilor, mîngîiere robilor şi bucurie tuturor pruncimilor viitoare. Cei ce vor veni vor judeca mai bine partea bună, cerească, a ei şi partea rea, pămîntească, a ei.

VODĂ : Scris este : să daţi lui Dumnezeu ce-i a lui Dumnezeu, şi voievodului ce e a voievodului. Voi aţi făcut amîndouă lucrurile cu o singură faptă. Îmi voi da silinţa să nu mă cert cu El pentru darul vostru. Se pare însă că sunt mucenici aici cari aşteaptă să le fiu lecuitor suferinţelor *(caută pe Manole)* Tu eşti Manole ?

MANOLE : *(vine mai aproape, inexistent)* Eu.

VODĂ : *(clatină din cap, se întoarce către boieri şi călugări)* Boieri şi călugări, fără fereli, mai aproape ! Priviţi-vă omul, pe urmă să-mi spuneţi ce mai doriţi ! *(către Manole)*

Cînd te-am văzut pe urmă, erai încă tînăr. Cît p-aci să nu te cunosc. Furtună din care deşert te-a pustiit aşa, Manole ? Au ce suflare a făcut din părul tău vîrtej şi spuză ?

MANOLE : *(sfîrşit)* Suflarea aceea nu are nume, dar dacă vrei, îi poţi spune : „fără sărbătoare" şi „fără noroc".

În pămînt mi-am pus capul şi-am zis : Doamne, dacă a fost pedeapsă, de ce a fost ? Pentru a şti răul şi binele, n-am furat rodii oprite. N-am batjocorit îndemnînd la desfrîu îngerii trimişi la Gomora. N-am voit să clădesc turn din creştetul căruia să rîd de poporul tău. Doamne, am simţit adîncimile tale apropiindu-se de gura mea — şi apoi din nou depărtîndu-se. Numai slăvirea ta

am voit-o, şi totuşi m-ai încercat cu toate stihiile. Dacă pedeapsă n-a fost, ce-a fost ? [3]

BOGUMIL : Alegere şi har.

VODĂ : Nedrepţi niciodată să nu fim cu întîmplărilei Meştere. Nu e un noroc — că ai putut să ridic asemenea biserică ? E cea mai frumoasă în toată credinţa Răsăritului, adică în singura dreaptă-credinţă. Stă aici, de piatră, şi totuşi aşa de uşoară că ar putea la fel să plutească şi pe mare. Aici, sau mutată prin văzduh în altă ţară, ea ar fi tot cea mai frumoasă. Rodul muncii şi al mînilor tale !

MANOLE : Ce e munca, ce sunt mînile ? Ce e iubirea, suferinţa şi moartea noastră ? Înalte, şi tu, părinte Bogumile, rugaţi-vă să nu se mai sălăşluiască în nimenea patima clădirei ca în Meşterul Manole cel de cumplită amintire. Că patima aceasta coborîtă de aiurea în om e foc ce mistuie preajmă şi purtător. Şi e pedeapsă şi e blestem.

---

3 Lucian Blaga face disocierea dintre om şi operă. Prin forţa sa creatoare, Manole făurise o operă de o perfecţiune artistică rară, dar, renunţînd la rosturile sale de om obişnuit, fericirea cea mare nu o va mai putea încerca niciodată. Împrejurările artistice au stăvilit pînă acum, prin patima creaţiei, remuşcările, care îl năpădesc acum. El nu şi-a trăit viaţa la fel cu ceilalţi oameni, ci şi-a consumat-o în înfruntarea dintre subiectivitatea şi aspiraţia sa artistică. Drama sa este mai profundă, întrucît nu şi-a zidit doar propria-i soţie, ci s-a purtat cu cruzime faţă de propria-i fiinţă printr-o neclintită asprime faţă de viaţa sa afectivă. Prin această severitate aproape supraomenească, grandoarea destinului său ne înfioară făcîndu-ne să simţim sublimul artei adevărate.

Sunteți de față toți, oameni, crești și copii. Va ghici vreodată cineva ? — Nu, nu va ghici — și nimeni nu va înțelege — o ! unde sunt ? ce mai vreau ? Nu cereți grai lămurit omului cu gîndul rupt. De subt picioare, pămîntul să piară nu vrea, în pîclă neagră sunt fără ieșire și fără toiag. Doamne, pentru ce vină neștiută am fost pedepsit cu dorul de a zămisli frumusețe ?

VODĂ : Credeam că te găsesc mai mîngîiat.

MANOLE : Locul nu mi-l mai găsesc în atîta loc. Ceasul meu a încetat. Am dat ce am dat, orice dobîndă e de prisos. La porți închise sîngerez lîngă singurul tot ce mi-a fost în viață frumos.

BOGUMIL : Nu cîntări, nu socoti. Crede !

MANOLE : Fără de voie, pumnul se strînge împotriva credinței astăzi și totdeauna [4].

---

4 Lucian Blaga este împotriva doctrinelor religioase, considerîndu-le — în formele lor artificiale — lipsite de un fond uman adecvat, menite să apere grandoarea bisericii, și relevă caracterul laic al spiritualității ortodoxe. Aceasta, întrucît aspiră spre „o metafizică în formă sofianică", unde religia este privită ca o modalitate de relevare a misterului existențial alături de mit, magie, știință, filosofie, artă, ca forme de manifestare ale culturii, fără posibilitatea de a atinge absolutul. Astfel V. Mîndra afirmă : „Firește că slăvirea zidirii lui Manole nu capătă sensul unei sanctificări creștine. Polemica sa deschisă cu teologia curentă, pe care o consideră caducă și artificială, se continuă în creația poetică, de o superioară efervescență spirituală. Autorul *Meșterului Manole* n-a fost, desigur, un raționalist. El a exprimat, în tonalități înrudite cu expresionismul german, un dispreț (încătușat de concepția sa idealistă) pentru o lume

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII : *(se mişcă a ameninţare, apropiindu-se)*

BOGUMIL : Îmblînzeşte-ţi, Manole, cuvintele. Crede ! Nu judeca, nu cîntări. Cu cîrti. Nu socoti. Crede !

MANOLE : Uite braţul meu : e blînd. Uite ochii mei : astăzi sunt blînzi. Şi blînd e şi mersul meu, şi statul în picioare, fiindcă ... fiindcă ... oh, nu mai ştiu ... Sufletul e aşa de sfîrşit, că nu poate să fie decît amar împăcat. Tot ce mi-a rămas e sălbăticia cuvîntului.

BOGUMIL : Ţi se va ierta păcatul acesta, şi altele încă o mie.

VODĂ : Nu strînge pumnii, Manole, că biserica ta cîntă peste toată ţara. Dacă ai vedea-o o dată din vale, uitarea ţi s-ar aşterne pe amintiri. Totul e şi mai minunat decît s-a putut vedea din chipul mic. Eu uit comorile prăpădite, răutatea curtenilor şi uneltirile altora.

BOIERII ŞI CĂLUGĂRII : *(se uită cu înţeles unii la alţii)*

MANOLE : Nu, stăpîne, amintirile mele nu se sting. Ochii nu se închid. În urechile mele, somnul nu tace. Lacrimă mă simt, întîrziată, şi caut odihnă de piatră.

BOGUMIL : Mare e durerea ta, ascunse căile Domnului. *(vrea să facă cruce deasupra lui)*

MANOLE : *(îl opreşte)* Încă nu, părinte, încă nu.

UN CĂLUGĂR : Se-mpotriveşte crucii !

VODĂ : Manole, ce ai ? Tu eşti bolnav.

înecată în socoteli mercantile şi pe care, neştiind cum s-o dizolve, o ocolea prin înălţare virtuală" (Mîndra, V., *op. cit.*, p. 68).

MANOLE : În zid ea s-a stins, dar în mine ea tot mai strigă. Ridicat din carnea mea, strigătul coplește vuietul lumii. Și sunt surd și-aproape nu mai aud vorba măriei-tale. Pentru cîntecul ce s-a mai auzit din sicriul zidului am mai întîrziat o clipă, cu sîngele în tremurare. Nu mai am nimic de așteptat și totuși, între zi și noapte mai zăbovesc, privirea mai spre același loc veșnic se-ndrumă, poate se deschide încă peretele cum mormîntul Celui ce a treia zi a-nviat și s-a deschis, s-o văd ieșind — numai lumină, așa cum a intrat.

BOGUMIL : Unii mor tineri, alții mor bătrîni. La judecata din urmă ea de aci va ieși, cînd ca păsări de toamnă îngeri călători pe biserică se vor odihni, trîmbițînd peste Argeș, peste sate și stîni.

VODĂ : Pentru tine în ziua aceea arhanghelul nu va trebui să-nșele la cîntar, ci va pune pe tipsia din stînga a cîntarului toate păcatele tale, iar pe cea din dreapta biserica aceasta. Spre stînga, limba nu se va apleca. Dar pînă atunci mai este mult.

Încă o sută sau două de ani Vodă mai vrea să trăiască, și Vodă poruncește și lui Manole să trăiască, să se bucure de dărnicia noastră fără sfîrșit.

MANOLE : *(cu crescîndă, grăbită răsuflare)* Nu stăpîne. Tot ce mai doresc e să mă lași — să mă sui în biserică. Vreau să trag eu clopotul întîia oară pentru aceea care cîntare de clopot n-a avut — numai atît, stăpîne, — numai atît. Stăpîne, lucrul e isprăvit, astăzi ne vom împrăștia așa cum am venit.

VODĂ : Fie, deşi cuvintele tale, toate, nu le-nţeleg. Voi fi între slugile tale pînă la sfîrşit. Du-te acum, trage clopotul. Pe urmă mai vorbim în linişte.

MANOLE : Da, o să mai vorbim, mult şi mai ales în linişte. O să vorbim uitîndu-ne muţi unul la altul. Eu nu voi zice nimic, iar tu, stăpîne, vei asculta şi vei înţelege — că altfel — că altfel — nu se poate.

(către Bogumil)

Părinte, dacă m-am împotrivit crucii tale, a fost fiindcă voiam să ţi-o cer acum [5].

BOGUMIL : *(face crucea)*

MANOLE : *(intră, clătinîndu-se, în biserică)*

---

5 Manole s-a distanţat de religie în aceeaşi măsură în care s-a detaşat şi de superstiţie, de credinţa în puterile oarbe ale răului. Pe prima o vede platonică, pe a doua iraţională, ambele fiind ineficiente în raport cu strădania omului de a-şi afirma forţa creatoare prin care se opune tocmai acestor puteri negative. Dar în final, ca un reprezentant al evului mediu, doreşte să se pregătească pentru „marea trecere, pentru ultimul său drum", în concordanţă cu obiceiurile tradiţionale ale epocii. „Crucea", ineficientă pentru alinarea frămîntărilor legate de creaţie, devine aici un simbol al împăcării sale cu condiţiile vieţii date, după ce şi-a demonstrat superioritatea. Din armonia clasică a conceperii principiilor de existenţă, pe care L. Blaga le atribuie personajului principal, se poate desprinde şi concesia pe care o face legendei şi epocii respective.

SCENA IV

(Aceiași, fără Manole)

VODĂ : Ce-a voit Manole cu cuvintele din urmă ? A cerut binecuvîntare ca de plecare. Nu se pornește la drum prin biserică și nici prin turle. *(Boierii și călugării se apropie de Vodă)*

ÎNTÎIUL BOIER : Ne întrebăm și noi, dar nu ce vrea el, ci iată : ce dorești măria-ta ? ! Că înțelesul și hotărîrea nu ne fu astfel. În stemă biserica aceasta vei lua-o în zadar, căci, scăpat de aici, Manole va putea oricînd un altar și mai frumos să-nchipuiască. De altfel, singur s-a sumețit lucrătorilor că încă o faptă îl mai așteaptă. Astfel se pregătește el să-ți batjocorească comorile deșertate și să iasă din cuvînt !

(Clopotul începe să sune)

VODĂ : *(se-ncruntă)* Lucrătorii să vie ! *(către boieri)* Prin menirea mea pămîntească au trecut întîmplări și furtuni de pomină — credeți că astfel voi face cruce peste toate ? De săptămîni, astea iară și iară le aud. Nu e chip să vă pun stavili ? Vreți să-mi îndîrjiți mîndria ? Vreți să-mi ațîțați spaima de-a-mi pierde norocul ? Pe Manole, pe boieri, pe lucrători — pe cine voi lega ? *(Zidarii s-au apropiat.)*

Lucrători, auziți, clopotul cade-ntr-o dungă, să alunge de pe pămîntul acesta orice prăpăd. Luați aminte, și răspunzînd să aveți sufletul pe limbă ! Lucrători, cine uneltește ?

ZIDARII : *(se privesc mirați)*

VODĂ : *(strigă la ei)* Răspundeți ! ! !

UN CĂLUGĂR : Manole s-a împotrivit crucii !

AL TREILEA ZIDAR : Nu crucii, ci laudelor.

ALT ZIDAR : Pe cataligele mîndriei, el niciodată n-a umblat.

ÎNTÎIUL ZIDAR : De la o vreme Manole vorbește în ghicitori tot mai întunecate. Cine poate să le-înțeleagă ? Spusele lui ascund tot alte și alte tîlcuri. Vorbelor lui le-am pierdut cheia. Și încă o mîhnire pare a fi de neînlăturat !

AL DOILEA BOIER : A spus sau nu a spus — cade puțin în cumpănă. Dar el a ucis cu gînd blestemat, și asta nu-i o ghicitoare. Măria-ta, avem pravili cari nu trebuiesc călcate !

AL TREILEA BOIER : A învins stihiile cu omor, și fapta lui strigă la cer !

MULȚIMEA : *(murmură împotriva boierilor)*

ALT BOIER : Rostește osînda, măria-ta ! !

VODĂ : *(își mută toiagul dintr-o mînă în cealaltă și privește tulburat și mut)*

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : S-a prorocit că va veni cu înfățișare mare și cu semne strălucite, dar înăuntru va fi pildă de stricăciune. Iată acesta e întîiul lăcaș al lui Anticrist !

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Osînda ! ! !

ÎNTÎIUL BOIER : Auziți-l cum trage clopotul — cumplit și fără smerenie, parcă s-ar certa cu cerul !

ALT BOIER : Trăind — ne batjocorește, trăind — va fi o primejdie — fărădelegea neispășită va atrage blestemul asupra tuturor !

VODĂ : *(gîfîind)* Auziți, arama — auziți arama — răspunzînd nedreptății din adîncimi !

MULȚIMEA : *(se tulbură)* Nu, nu se poate !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : Prin vremi, voievozii s-au bucurat să fie slugile sfintei biserici care i-a uns !

MULȚIMEA : *(în tulburare crescîndă spre boieri)* Nu, nu se poate ! Ce vor ? Nu se poate ! Cine sunt ? Nu se poate !

ÎNTÎIUL CĂLUGĂR : *(întorcîndu-se către mulțime)* Cine a mai văzut mădulare răsculîndu-se împotriva trupului din care fac parte ? De ce strigați, de ce vă tulburați, de ce urlați ? Voi sunteți ferestrele prin care în biserică intră lumina ? Voi sunteți ușile de apărare și stîlpii de sprijin ? Voi sunteți clopotele care vestesc, care înalță și osîndesc ? Cine ridică glasul — împotriva mumei fără de trup, din care a doua oară ne-am născut ? Să vie să-l privim ! Să stea în față, împotrivindu-se !

MULȚIMEA : Nu, nu se poate ! — Manole, meșterul neasemănat, trebuie să trăiască ! Nu, nu, nu se poate ! Iată-ne — toți — toți — suntem în biserică — și-n preajma bisericii. Noi strigăm, boierii urlă, noi apărăm, călugării osîndesc — toți suntem jos, Manole singur e sus — singur deasupra noastră — deasupra bisericii ! Alt sfat, alt sobor ! Acesta să plece ! Acesta să se întoarcă ! *(Toată mulțimea se mișcă, sulițași fac gard de suliți în fața năvalei.)*

ÎNTÎIUL BOIER : Robi ai pămîntului — sus în turlă ! Puneți zăvoarele pe ușa scărilor ! Doborîți schelele de cealaltă parte ! Să nu mai scape !

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : Moarte clăditorului ! *(Robii năvălesc în biserică, în cel mai mare tumult, clopotul dintr-o dată se oprește.)*

VODĂ : Stați ! Ce e ? Ce s-a întîmplat ? Cine se ridică ? Cine dă porunci ?

MULȚIMEA : *(amuțește dintr-o dată, privind în sus)*

UNUL : Manole a ieşit pe marginea bisericii.

TOŢI : *(Se uită în sus cu fior)*

ALTUL : Manole îngenunchează spre răsărit.

ALTUL : Acum spre apus.

MULŢIMEA : *(strigă de jos)* Manole, Manole ! *(cu temere)* Ce e, ce vrea ? *(Toţi îl privesc cu răsuflarea tăiată.)*

VODĂ : Staţi, nu mişcaţi ! O vorbă să nu crîcniţi !

GĂMAN : *(vine în mijloc, în aiurare interioară)* Cîntecul din zid te cheamă alt tărîm, unde huma e albastă şi unde se duc toate vieţile. Dintre turle priveşti şi ţi se pare jalnică lumea şi toată frumuseţea. Sufletul tău se desprinde din trup, lumina se învîrte, cerul îţi pare jos ca un scut. Gîndul tău zboară, trupul tău cade ca o haină care te-a strîns şi mult te-a durut. *(De după biserică, un ţipăt :)* Manole s-a aruncat în văzduh. *(Ţipete în mulţime. Plîns de femei. S-aud şoapte :)* Căzut . . .

GĂMAN : *(S-a scuturat sinistru, pe urmă se linişteşte tot mai mult)* În zid, un cîntec a contenit. *Slava tibiè, Gòspodi, slava tibiè !* Primeşte-l de-a dreapta puterii ! [6]

---

6 În configurarea acestui personaj, L. Blaga a sintetizat principiile subconştientului, expuse în *Trilogia culturii*. Prin puterea sa intuitivă, Găman se substituie subconştientului lui Manole şi relevă motivaţia psihică a faptelor personajului principal. În acest fel, participăm mai intens la deznodămîntul dramatic al conflictului, în concordanţă cu concepţia autorului, care-şi vrea personajul hotărît şi lucid în acţiunile sale pînă la sfîrşitul vieţii. Nimic nu se poate pune pe seama hazardului.

CÎȚIVA : *(aduc trupul în mijloc.)*

AL ȘASELEA : *(s-aruncă peste el)* Manole, eu te-am urît și te-am iubit mai mult decît oricare. Pune-ți încă o dată mîna deasupra mea, ca atunci cînd am voit să plec și n-am putut. Nu trebuie să spui nici un cuvînt — numai mîna s-o ridici. *(Se vede mîna lui Manole crispîndu-se în chip de iertare.)*

TOȚI : Mort. *(s-adună împrejur, cîte-un scîncet reținut)*

VODĂ : *(își descopere capul)*

BOIERII ȘI CĂLUGĂRII : *(de asemenea)*

VODĂ : Așa a spus : lucrul e isprăvit. Astăzi ne vom împrăștia așa cum am venit. *(cu mare ironie)* Ha ! Leșul să fie dat soborului.

AL TREILEA : Manole, Manole, ce vom face ?

ALTUL : Doamne, cel ce a clădit biserici.

ALTUL : El tot așa zicea : înfăptuirea bisericii cere tot, și te duce de-a dreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie[7].

---

7 În imaginea neantului din această cosmogonie, spre care se îndreaptă Manole, desprindem elemente specifice legendei biblice (huma e albastră, sufletul se desprinde din trup etc.), dar și elemente ale vechilor legende orientale, descrise de L. Blaga în alte lucrări. Astfel templul chinez din Jehol „constă dintr-o terasă dublă, pătrată, pe care se ridică o clădire rotundă acoperită cu țigle albastre smălțuite. Rotundul este conceput ca simbol al cerului masculin și așezat peste pătratul, ca simbol al pămîntului feminin" (Blaga, L., *Încercări filosofice*, Edit. Facla, 1977, p. 125). Toate aceste elemente au fost preluate într-un mod creator de autor. (v. și nota 12, p. 58.) Astfel „cerul", pentru Blaga, nu este doar un

AL CINCILEA : *(către al doilea)* Tu, pescar, te vei întoarce iarăși în apă ?

AL DOILEA : Sunt cu rostul pierdut.

ALTUL : Nu vom ști cum să ne mai găsim un loc în viață, vom rătăci din loc în loc.

AL TREILEA : Cînd noi nu vom mai fi, apa și adîncul pădurilor vor mai vui aici, amintindu-ne fără să ne numească, surd și cumplit, a-ù ! a-ù ! din veac în veac.

ÎNTÎIUL : Doamne, ce strălucire aici și ce pustietate în noi !

---

simbol al masculinului, ci „un scut". Totodată, ele sînt corelate cu motivele consacrate ale dramei și poeziei sale ca : „lumina" sau nepotrivirea dintre trecătorul și slabul trup și năvalnicul suflet ce nu cunoaște mărginirea, din poezia *Dați-mi un trup, voi munților*. Expresia dramei este așadar poetică, autorul avînd un subtil simț al limbii. Replica este bogată în forță de caracterizare și sugestie, piesa lui L. Blaga relevînd o desăvîrșire artistică și literară de necontestat.